

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

**ЗАПИСКИ
З РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ
ФІЛОЛОГІЇ**

Writings in Romance-Germanic Philology

Збірник засновано в 1997 р.

Виходить 2 рази на рік

Випуск 2 (53) 2024

**Одеса
«Астропринт»
2024**

УДК 811.11:13(067)

Засновник та видавець: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Головний редактор

І. М. Колегасва, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри лексикології і стилістики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Заступник головного редактора

Я. В. Бистров, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри англійської філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Редакційна колегія:

О. А. Бабелюк, д-р філол. наук, проф., проф. кафедри технічного перекладу навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності; доктор габілітований Академії Полонійної в м. Ченстохова (Республіка Польща); **Н. О. Бігунова**, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **С. С. Богуславський**, канд.філол.наук, доцент, завідувач кафедри німецької філології Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова; **Л. І. Войтенко**, д-р філол.наук, проф., завідувач кафедри зарубіжної літератури Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова; **Н. Ю. Голубенко**, д-р. пед. наук, проф., професор кафедри німецької філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **О. Ю. Карпенко**, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **І. К. Кобякова**, канд. філол. наук, проф., завідувач кафедри германської філології Сумського державного університету; **Н. О. Кравченко**, д-р філол. наук, проф., декан факультету романо-германської філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **Ж. В. Краснобаєва-Чорна**, д-р філол. наук, проф. кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса; **Ш. Крамер**, проф. Інституту германістики Віденського університету (Австрія); **О. П. Матузкова**, д-р філол. наук, проф., проф. кафедри теорії та практики перекладу Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **А. П. Мартинюк**, д-р філол. наук, проф., проф. кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; **І. Б. Морозова**, д-р філол. наук, проф., проф. кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **Г. І. Приходько**, д-р філол. наук, проф., проф. кафедри англійської філології Запорізького національного університету; **О. О. Приходченко**, канд. філол. наук, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Запорізького національного університету; **Г. М. Сиваченко**, д-р філол. наук, проф., завідувач сектором компаративістики Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України; **О. М. Ситько**, канд. філол.наук, доцент, завідувач кафедри мовної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ; **К. Скрібнер, проф., Університет штату Орегон (США); В. М. Смаглій**, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри філології Одеського національного морського університету; **Г. А. Степанова**, д-р філол. наук, проф. кафедри англійської філології та перекладу Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля; **С. О. Швачко**, д-р філол. наук, проф. кафедри германської філології Сумського державного університету, академік Академії наук вищої школи України

Відповідальний секретар — **А. В. Матієнко-Сільницька**, канд. філол.наук, доцент, доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Технічний секретар — **Є. В. Дубровська-Томченко**, асистент кафедри лексикології і стилістики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Збірник містить статті з питань романо-германської філології, перекладу, викладання іноземних мов та літературознавства.

ДОСЛІДЖЕННЯ ФОНОСЕМАНТИЧНИХ ЯВИЩ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Андрієва С. С.

аспірантка

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0008-5316-3838>

Природна мова є багатограним і різноаспектним явищем, яке виходить за межі виключно психічного феномену. Як реальний об'єкт дослідження вона постає у двох формах: у живому мовленні та у письмових текстах, які відкривають простір для аналізу як психолінгвістичного, так і соціокультурного характеру. Фоносемантична інтерпретація мовної номінації дає змогу вловити універсальні семантичні закономірності, які описують як загальні шляхи людського пізнання, так і специфічні риси лінгвокультурного мислення певного народу чи етносу. Існують два підходи до вивчення фоносемантизму. Перший — символіка звуку є первинною та виникає під впливом звукової природи мови. Експериментальні дослідження підтверджують існування первинного або елементарного фоносемантизму, демонструючи, що символічне значення звуків пов'язане з їхніми акустико-артикуляційними характеристиками. Другий підхід полягає у тому, що фоносемантизм є вторинним і виникає як наслідок прагнення мовця встановити зв'язок між звучанням слова, яке розвивається відповідно до фонетичних законів певної мови, та його значенням. Цей тип фоносемантизму, відомий як вторинний або контекстуальний, є похідним від фонетичних закономірностей. Обидва підходи варто розглядати у взаємозв'язку, оскільки вторинний фоносемантизм можливий лише завдяки існуванню первинного, або елементарного, фоносемантизму. Поети, залежно від своїх художніх завдань, майстерно використовували комбінації голосних і приголосних, надаючи текстам ефекту прозорості або, навпаки, затемненості й загадковості. І хоча фонетичний символізм не обмежується лише поезією, саме в цій сфері взаємозв'язок між звучанням і змістом проявляється найяскравіше й найбільш інтенсивно. Об'єктом нашого дослідження стала лексика сучасної німецької мови, яка передає емоції «радості» (мажорний мотив) та «сму» (мінорний мотив). Матеріалом для аналізу слугували поетичні твори австрійських авторів, таких як Роза Ауслендер, Інґеборґ Бахман, Крістіне Лавант, Макс Мель, Еріх Фрід, Ернст Яндль. До вибірки увійшли вірші, які так чи інакше відображають ідеї мажорності чи мінорності. Усі слова були поділені на дві групи й затранскрибовані відповідно до стандартів «Aussprachewörterbuch» (6-те видання, Duden) під редакцією М. Майнгольда. Результати дозволили порівняти фонетичний склад віршів із різними емоційними

мотивами. У нашому дослідженні ми застосували психолінгвістичну методичку Ч. Осгуда — вимірювання значень за допомогою семантичного диференціала. Квантитативний аналіз показав, що певні фонемі сприяють формуванню позитивного або негативного мотиву в поезії. Значущі зв'язки між звуковою формою та змістом поетичних творів для передачі позитивного мотиву досягається частотнішою вживаністю голосних фонем [a:], [y:], [i:], [e:] та приголосних [l], [ŋ], [n], [v], [ç], [j], [s], [z] відповідно негативний мотив передається фонемами [ɔ], [t], [ʃ:], [o:], [ɛ], [u:] та приголосними [r], [t], [k], [g], [p], [b]. Отримані результати продемонстрували на прикладі німецькомовного вокабуляру тенденцію викликати у носія мови певні емотивні асоціації.

Перспективою цього дослідження є порівняльний фоносемантичний аналіз художніх текстів із іншими видами різножанрових текстів, для того, щоб сформувати більш об'єктивну та повну картину функціонування фоносемантизму у сучасному мовознавчому просторі. Вартими аналізу видаються нам фоносимволічні властивості різномовних фонем з урахуванням феміністичного фактору. **Ключові слова:** вмотивованість, знак, німецька мова, поезія, психолінгвістичний експеримент, семантичний диференціал, символіка звуку, синестезія, синтаксичні засоби, текст, українська мова, фонетика, фонетичні засоби, фонетичний семантизм, фонетика тексту.

STUDYING PHONOSEMANTIC PHENOMENA IN A LITERARY TEXT

Andrii S. S.

Postgraduate Student

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Natural language is a multifaceted and multidimensional phenomenon that goes beyond the limits of an exclusively mental phenomenon. As a real object of research, it appears in two forms: in live speech and in written texts, which open up space for analysis of both psycholinguistic and sociocultural nature. The phonosemantic interpretation of linguistic nomination makes it possible to capture universal semantic patterns that describe both general ways of human cognition and specific features of the linguistic and cultural thinking of a particular people or ethnic group. There are two approaches to the study of phonosymbolism. The first is that the symbolism of sound is primary and arises under the influence of the sound nature of language. Experimental research confirms the existence of primary or elementary phonosymbolism, demonstrating that the symbolic meaning of sounds is related to their acoustic and articulatory characteristics. The second approach is that phonosymbolism is secondary and arises as a result of the speaker's desire to establish a connection between the sound of a word, which develops in accordance with the phonetic laws of a particular language, and its meaning. This type of phonosymbolism, known as secondary or contextual, is derived from phonetic regularities. Both approach-

es should be considered in conjunction, since secondary phonosymbolism is possible only due to the existence of primary or elementary phonosymbolism. Depending on their artistic tasks, poets skillfully used combinations of vowels and consonants, giving the texts the effect of transparency or, conversely, darkness and mystery. And although phonetic symbolism is not limited to poetry, it is in this sphere that the relationship between sound and meaning is most clearly and intensely manifested. The object of our study was the vocabulary of the modern German language, which conveys the emotions of “joy” (major motif) and “sadness” (minor motif). The material for the analysis was poetry by Austrian authors such as Rose Ausländer, Ingeborg Bachmann, Christine Lavant, Max Mehl, Erich Fried, and Ernst Jandl. The selection includes poems that somehow reflect the ideas of major or minor. All the words were divided into two groups and transcribed according to the standards of the *Aussprachewörterbuch* (6th edition, Duden) edited by M. Meinhold. The results allowed us to compare the phonetic composition of poems with different emotional motifs. In our study, we applied the psycholinguistic method of C. Osgood, which is the measurement of meanings using a semantic differential. The quantitative analysis showed that certain phonemes contribute to the formation of a positive or negative motif in poetry. Significant connections between the sound form and the content of poetic works to convey a positive motive are achieved by the more frequent use of vowel phonemes [a:], [y:], [i:], [e:], and consonants [l], [ŋ], [n], [v], [ç], [j], [s], [z]; respectively, the negative motive is conveyed by phonemes [o], [ɪ], [u:], [o:], [ɛ], [u:] and consonants [r], [t], [k], [g], [p], [b]. The obtained results demonstrated, on the example of the German-language vocabulary, the tendency to evoke certain emotional associations in a native speaker.

The prospect of the present study is a comparative phonosemantic analysis of literary texts with other types of texts of different genres in order to form a more objective and complete picture of the functioning of phonosemanticism in the modern linguistic space. The phonosymbolic properties of multilingual phonemes with regard to the feminist factor seem to be worthy of analysis.

Key words: motivation, sign, German, poetry, psycholinguistic experiment, semantic differential, sound symbolism, synesthesia, syntactic means, text, Ukrainian, phonetics, phonetic means, phonetic semantism, phonetics of text.

Вступ. Унікальність кожної мови, зокрема її звукової системи, також пов'язана зі специфікою фонетики. Мови відрізняються кількістю фонем, їхньою тривалістю, скупченістю та комбінаціями. Фоніка, яка є частиною фонетики, досліджує звукову організацію мови, особливо у поетичному мовленні. Вона розглядає добір фонем, їхню частотність і послідовність, надаючи особливу увагу естетичній функції звуків у художніх текстах.

Типологічно мови поділяються на консонантичні, у яких переважають приголосні фонемі, і вокалічні, де домінують голосні. На-

приклад, польська мова є консонантичною, тоді як словенська належить до вокалічних. Кількість фонем також визначає звукове багатство мови. Українська літературна мова має 38 фонем (32 приголосні та 6 голосних), що робить її дзвінкішою порівняно з деякими слов'янськими мовами, у яких дзвінкі приголосні в кінці складу оглушуються. Німецькій мові характерна більша кількість голосних (15 монофтонгів та 3 дифтонги).

Метою наукового пошуку є розгляд звукової системи німецької мови на прикладі поетичних збірок, що демонструє вплив на комунікацію, культуру та емоційний стан людини.

Власне для мистецтва слова особливе значення має співвідношення голосних і приголосних звуків. І. Качуровський увів поняття «коефіцієнт прозорості», яке визначається як відношення кількості приголосних до голосних. У старослов'янській мові, що характеризується відкритими складами, цей коефіцієнт становить приблизно 1, тоді як у сучасній українській він коливається в межах 1,3–1,4. Відповідно до цього співвідношення, мови поділяють на прозорі, середньої прозорості та непрозорі (Качуровський, 1984: 15–16).

Поети, залежно від своїх художніх завдань, майстерно використовували комбінації голосних і приголосних, надаючи текстам ефекту прозорості або, навпаки, затемненості й загадковості. І хоча звуковий символізм не обмежується лише поезією, саме в цій сфері взаємозв'язок між звучанням і змістом проявляється найяскравіше й найбільш інтенсивно (Якобсон, 1975: 224).

Актуальність теоретико-експериментального дослідження полягає у тому, щоби навести нові аргументи щодо існування фоносемантичних явищ на рівні поетичного тексту, адже такий жанр тексту можна вважати єдністю змісту і форми, де звукова енергія впливає на зміст і конотацію художнього твору.

Методи дослідження. Для досягнення мети та визначених завдань дослідження використовувалися методи компонентного аналізу, квантитативно-статистичні методи (зокрема χ^2 — χ^2 -квадрат) для встановлення переваг тих чи інших фонем у різномотивних поетичних творах. В основу наукового пошуку закладено метод двоетапного аналізу: статистична обробка матеріалу і підрахунок отриманих величин для висновків, щодо превалювання у текстах тих чи інших звуків.

Результати обговорення. Слова М. Йогансена справедливо підкреслюють, що «слово й надалі залишилося молекулою поезії, проте

його семантико-символічне навантаження поглиблювалося за рахунок звуків... знаючи безмежну здатність звуків і їх комбінацій відображати звуки життя, поет здатен створити справжній звукопис» (Йогансен, 1921: 11).

Звукопис — це мистецтво відтворення об'єктивної дійсності за допомогою музичних виражальних засобів. До його простих форм належать імітації природних звуків, таких як спів птахів, шум дерев, гуркіт грому чи завивання вітру. Складніші форми звукопису використовують асоціативні зв'язки, що охоплюють темп, тембр (світлий, темний, металевий, блискучий тощо), висоту звуків, акорди, тональності та інші компоненти. Цей художній засіб тісно пов'язаний із програмною музикою і здатен викликати сильні емоційні враження.

Поєднання зорових образів із емоційним змістом створює відповідний настрій. Майстерне використання синтаксичних і фонетичних засобів збагачує опис, підсилює експресію, сприяє активізації уяви читача, дозволяючи йому домальовувати сцени власними фарбами.

Звукосимволізм є невід'ємною складовою фоніки поетичного тексту. Фоніка охоплює звукову організацію поетичної мови, використовуючи віршові засоби для створення милозвучності, емоційності та виразності. Від самого початку розвитку поезії вона призначалася для слухового сприйняття, тому її інтонаційне звучання має велике значення. Фонетичний рівень художньої мови значно підсилює естетичну насолоду, додаючи емоційне забарвлення, яке поет передає слухачу. Особливість ліричного твору полягає у його ритмічності та музичності, які посилюють силу впливу.

Німецький вчений Й. Янінг визначав вірш як «зв'язне мовлення, яке має свою метрико-ритмічну та звукову структуру» (Janning, 1979: 242). Науковець розглядав вірш як багатовимірний феномен, що об'єднує оптичний компонент (зорова сприйнятливність тексту), акустичний (звучання) і моторний (ритм). Власне ці елементи створюють чуттєве враження.

У високохудожніх поетичних творах зміст і звучання гармонійно поєднані за тим самим принципом, що й мелодія та емоційний зміст музичного твору. Ж. Вандрієс справедливо зазначає: «Композитор завжди підбирає тональність, спираючись на своє чуття. Так само майстерність поета визначає, чи зможе він надати звукам всю можливу виразність» (Вандриес, 1937: 174).

Р. Якобсон зазначав, що «поезія — не єдина сфера, де проявляється звуко-символізм, але саме в ній внутрішній зв'язок між звучанням і значенням із прихованого стає явним» (Якобсон, 1975: 224). Звуко-символічні експерименти в поезії можна частково розглядати як прояв універсальних закономірностей, але на основі людської звукової мови. Цей зв'язок є надзвичайно органічним, адже природа людської мови багато в чому наближена до музичної.

Отже, сенсорний матеріал становить основу поезії, а поетичне слово слугує універсальним інструментом для створення чуттєвих образів. На відміну від живописця чи музиканта, які впливають лише на один орган чуття, поет завдяки слову може взаємодіяти з усіма п'ятьма сенсорними системами людини.

У німецькій художній літературі значного поширення набувають фоносемантичні комплекси, які, окрім зорової образності, здатні створювати й звукову. Людина дуже чутлива до тональних параметрів, які можуть передавати дії, оцінки, емоційні стани — від іронії до співчуття. Наприклад, у фразі *Eine Wildente schnarrt hoch oben im Schneegestöber; Schneestaub wirbelt* через поєднання слухових і зорових асоціацій посилюється енергетика вислову, роблячи картину динамічнішою. Звуконаслідувальні дієслова оживлюють природні явища, надаючи їм персоніфікованого характеру, а фонолексичні одиниці додають тексту експресії, передаючи емоції страху, радості чи внутрішньої напруги.

Мовознавці одностайно зазначають, що звуко-символістичні внутрішньо-текстові зв'язки в межах окремого поетичного ідіолекту мають психолінгвістичний характер, оскільки відображають особливості мовленнєво-мисленнєвої діяльності автора. (Кушнерик, 2008 : 95). Інтуїтивне переконання в нерозривному зв'язку між фонетичною формою слова і його змістом можна засвідчити тим, що «Якби всі слова були лише умовними знаками, що позначають предмети, то що заважало б назвати арфу байкою, а дуб — вербою? У таких випадках кожен відчуває зв'язок звука зі змістом» (Галич, 2001: 117). Звукове оформлення слова психологічно співвідноситься зі значенням, ніби гармоніюючи з ним не лише асоціативно, а й у суто естетичному сенсі.

Науковці сходяться на думці, що звуки органічно вбудовані у людське сприйняття світу. Деякі звукові комбінації можуть впливати на людину на фізіологічному рівні, відображаючи приховану гар-

монію природи (Сербенська, 2001: 75). Р. О. Якобсон, досліджуючи звуковий символізм, підкреслював, що “еквівалентність у звучанні неминуче призводить до семантичної еквівалентності” (Якобсон, 1975: 95–105). Науковець називав зв’язок між звучанням і значенням об’єктивним явищем, яке базується на реальних асоціаціях між різними відчуттями, зокрема між слухом і зором.

Об’єктом нашого дослідження стала лексика сучасної німецької мови, яка передає емоції «радості» (мажорний мотив) та «суму» (мінорний мотив). Матеріалом для аналізу слугували поетичні твори австрійських авторів, таких як Роза Ауслендер, Інгеборг Бахман, Крістіне Лавант, Макс Мель, Еріх Фрід, Ернст Яндль. До вибірки увійшли вірші, які так чи інакше відображають ідеї *мажорності* чи *мінорності*. Усі слова були поділені на дві групи й затранскрибовані відповідно до стандартів «Aussprachewörterbuch» (6-те видання, Duden) під редакцією М. Майнгольда.

За допомогою статистичних методів було визначено частоту вживання звуків у текстах із мажорним та мінорним настроєм. Дослідження зосередилося на фонетичному зв’язку між частотою фонем і емоційним забарвленням тексту. Підрахунки охоплювали всі голосні та приголосні фонemi. Результати дозволили порівняти фонетичний склад віршів із різними емоційними мотивами.

У художніх текстах із мінорними мотивами найчастіше вживаними голосними є: [i], [ɔ], [ɛ], [æ]; серед приголосних переважають [t], [d], [f], [s]. У творах із мажорними мотивами найчастіше зустрічаються голосні: [e:], [a], [i:], [a:]; серед приголосних: [n], [l], [ʃ], [m], [v].

Аналіз частоти вживання голосних у мінорних текстах показав такий розподіл: [i] (5,3 %), [ɛ] (3,4 %), [æ] (2,8 %), [e:] (2,5 %), [ʊ] (2,1 %), [o:] (1,3 %), [a:] (1,3 %), [aʊ] (1 %), [u:] (1,2 %), [y:] (0,4 %), [y] (0,3 %), [ɛ:] (0,3 %), [œ] (0,1 %), [ø:] (0,02 %). У мажорних текстах цей розподіл виглядає так: [e:] (5,8 %), [a] (5,1 %), [i:] (3,6 %), [a:] (3,2 %), [œ] (2,8 %), [ɛ] (2,8 %), [i] (2,8 %), [æ] (2,7 %), [ʊ] (2,1 %), [o:] (1,5 %), [y:] (0,2 %), [œ] (0,1 %).

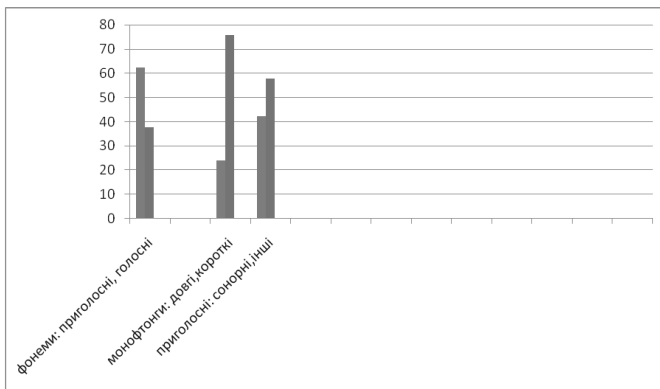
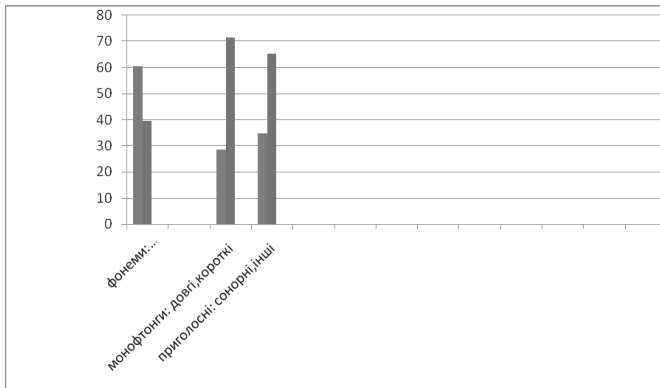
Частотність приголосних у художніх текстах мінорної конотації розподілилася так:

- Найчастотніші: [t], [d].
- Середньочастотні: [l], [b], [v], [n], [g].
- Низькочастотні: [w], [m], [f], [p], [s].
- Рідковживані: [h], [r], [ʃ].

У мажорних текстах приголосні розподілилися так:

- Найчастотніші: [p], [n].
- Середньочастотні: [t], [v], [b], [w], [g].
- Низькочастотні: [m], [f], [s].
- Рідковживані: [r], [h], [ʃ].

Відзначено суттєві відмінності у співвідношенні голосних і приголосних у віршах різного емоційного спрямування. У мінорних текстах голосні становлять 37,7 %, а приголосні — 62,3 %. У мажорних текстах голосні займають 39,4 %, а приголосні — 60,6 %. Таке співвідношення вказує на загальну нерівновагу вокалізму та консонантизму, яка властива обом типам текстів, але виявляється більш виразно в мінорних мотивах.

Співвідношення голосних і приголосних фонем у поезіях як мажорних, так і мінорних мотивів становить приблизно 3:2. Таким чином, можна зробити висновок, що частота вживання приголосних відносно голосних є стабільною величиною, яка не залежить від звукообразальних процесів у німецькій мові, а визначається коефіцієнтом прозорості цієї мови.

У художніх текстах мажорної конотації довгі голосні складають майже половину всіх голосних, а саме 45 %, тоді як короткі голосні — 55 %. У поезіях мінорного мотиву значно переважають короткі голосні, які становлять 79 %. Таким чином, у художніх творах мінорного змісту короткі голосні вживаються частіше, ніж довгі.

Аналіз фонемного складу показав, що у творах мажорного мотиву переважає використання сонорних приголосних (m, n, ŋ, l,), тоді як у поезіях мінорного характеру домінують проривні приголосні (t, d, b, p, k, g). Це дозволяє стверджувати, що сонорні фонemi сприяють створенню мажорного настрою, тоді як проривні — мінорного.

У ході дослідження було підраховано кількість усіх голосних і приголосних фонем у досліджуваній лексиці, а також проведено аналіз за критерієм χ^2 . Встановлено закономірний зв'язок між звучанням слова та його конотативним змістом, що підтверджується отриманими результатами.

Голосні χ^2 (мажор): [e:], [a:], [y:], [i:]; $\chi^2 \geq 3,84-7,87$.

Приголосні χ^2 (мажор): [l], [n], [ŋ], [s], [z], [ʃ], [j]; $\chi^2 \geq 3,84-7,86$.

Голосні χ^2 (мінор): [u], [ɪ], [œ], [ɔ], [ɛ]; $\chi^2 \geq 3,84-6,87$.

Приголосні χ^2 (мінор): [r], [ʁ], [t], [p]; $\chi^2 \geq 3,84-6,84$.

Результати аналізу демонструють різницю у показниках використання приголосних і голосних у творах різних авторів, що обумовлено різним емоційним забарвленням їхнього змісту. Отримані дані свідчать про існування тенденції до взаємозв'язку між звучанням і змістом у сучасній німецькій мові, зокрема у вокабулярі. Це означає, що певні фонemi, як голосні, так і приголосні, здатні викликати специфічні емоційні асоціації у носіїв мови.

Значущі кореляції між звуковою формою та змістом окремих уривків дозволяють стверджувати, що звучання художнього тексту тісно пов'язане з його семантикою. Кількісний аналіз звукової форми художніх текстах, розділених на групи за конотаціями *радості* та *суму*, виявив закономірності у використанні певних фонем залежно від їхнього емоційного забарвлення. Так, позитивний настрій у ху-

дожніх текстах створюється частим вживанням фонем [a:], [y:], [e:], [i:], [l], [ŋ], [s], [z], [ç], [j]. Натомість фонemi [u], [ɪ], [ɔ], [ɛ], [r], [ʃ], [t], [p] частіше використовуються у текстах із негативною конотацією. Ці фонemi володіють значним символічним потенціалом.

Висновки. Фоносемантизм базується на широкому спектрі асоціацій, серед яких важливу роль відіграють не тільки лінгвістичні, але й екстралінгвістичні чинники, зокрема культурні традиції, індивідуальні психофізіологічні особливості людини, її професійний досвід та інші позамовні обставини.

Мова є складною системою, яка виконує функції вираження думок, спілкування і передачі знань. Фоносемантика слугує важливою ланкою для вивчення мови та мовного знака на фонетичному рівні, оскільки дозволяє аналізувати як зовнішню, так і внутрішню інформацію, яку несе слово. У мовленнєвому зв'язку психічні аспекти мовного знака поєднуються в мозку за допомогою асоціативних зв'язків.

Значення слова може мати експресивне забарвлення, передаючи інформацію емоційного, соціального або особистісного характеру. Отримані результати підтверджують існування тенденції до зв'язку між звучанням і змістом у сучасній німецькій мові, а також виявляють універсальний характер звукосимволізму. Фоносемантичний аналіз дозволить провести порівняльний аналіз звуків у різножанровому дискурсі формує повну картину використання фоносемантичних явищ у сучасному мовознавчому просторі.

Список літератури

- Вандриес Ж. Язык. Лингвистическое введение в историю. Москва, 1937. 174 с.
- Галич В. М. Естетична значущість фонетичної оболонки антропоніма (на матеріалі творчості Олеса Гончара). *Мовознавство*. 2001. № 4. С. 117.
- Йогансен М. Елементарні закони версифікації (віршування). *Шляхи мистецтва*. Київ, 1921. № 2. С. 11.
- Качуровський І. Фоніка. Мюнхен, 1984. С. 15–16.
- Кушнерик В. І. Фоносемантизм: гіпотези і факти. Чернівці : Книги-XXI, 2008. 420 с.
- Сербенська О. Роль аудіовізуальних засобів у творенні звукового образу Держави. *Українська мова і держава*. Київ, 2001. С. 75.
- Якобсон Р. Лингвистика и поэтика. *Структурализм «за» и «против»*. Москва, 1975. С. 224.
- Janning J. Die Rekonstruktion der Gedichtgestalt aus der Struktur von Klang und Rhythmus. *Muttersprache*. Wiesbaden, 1979. H. 4. S. 242–255.

References

- Galich V. M. (2001) Estetichna znachushchist' fonetychnoyi obolonky antroponima (na materiali tvorchosti Olesya Honchara). *Movoznavstvo*. 2001. № 4. S. 117.
- Jakobson, R. *Lingvistika i poetika. Strukturalizm "za" i "protiv"*. Moskva, 1975. S. 224.
- Janning J. (1979) Die Rekonstruktion der Gedichtgestalt aus der Struktur von Klang und Rhythmus. *Muttersprache*, Wiesbaden. H. 4. S. 242–255.
- Kachurovs'kyi I. (1984) *Fonyka*. Myunkhen. S. 15–16.
- Kushneryk, V. I. (2008) *Fonosemantyzm: hipotezy i fakty*. Chernivtsi: Knyhy-XXI. 420 s.
- Serbens'ka O. (2001) Rol' audio-vizual'nykh zasobiv u tvorenni zvukovoho obrazu Derzhavy. *Ukrayins'ka mova i derzhava*. Kyiv.
- Vandries Zh. (1937) *Yazyk. Lingvisticheskoe vvedenie v istoriyu*. Moskva.
- Yoghansen M. (1921) *Elementarni zakony versifikatsiyi (virshuvannya)*. Shlyakhy mystetstva. Kyiv. № 2. S. 11.

Стаття надійшла до редакції 29.0.2024 року

**НЕОЛОГІЗМИ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ
МОВОЗНАВСТВІ: ВИЗНАЧЕННЯ,
КЛАСИФІКАЦІЯ, ПЕРЕКЛАД**

Безпалова К. В.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-9298-1250>

Коваленко О. В.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Дане дослідження представляє аналіз сучасної української теоретичної наукової літератури, за допомогою якої було визначено поняття неологізму і його відмінність від інших видів новоутворень в мові, розглянуті особливості функціонування неологізмів, класифікації та перекладу.

Неологізмами слід вважати нове слово або стійке словосполучення, нові або формою або за змістом, або за формою і за змістом, що володіють семою новизни протягом певного періоду часу. Це одиниці, які увійшли в лексико–семантичну систему мови, мовну сферу та не існували в попередній період в тій же мові, підмові, мовній сфері, утворені за словотвірними законами відповідної мови, підмови або запозичені з іншої мови у зв'язку з потребою у спілкуванні, або які перейшли з пасивного складу мови. Неологізми можна поділити на загальномовні й індивідуальні (авторські).

В ході аналізу способів перекладу неологізмів з англійської мови на українську було встановлено, що універсального прийому перекладу неологізмів не існує. Особливості перекладу кожного нового слова залежать від того, до якого типу слів воно належить (терміни, назви, синоніми до слів, які вже мають відповідності в мові тощо). Як правило, один і той же неологізм можна перевести різними способами, однак через деякий час один з варіантів витісняє інші. Основними критеріями, які повинні бути прийняті до уваги перекладачем при пошуку відповідності англійському неологізму в мові перекладу, є стислість і однозначність тлумачення. Головне, запропонований перекладачем варіант повинен бути зрозумілий одержувачу перекладу. При передачі неологізмів з англійської на українську мову використовується ряд основних прийомів: транслітерація; транскрибування; калькування; описовий переклад, або експлікація, пряме включення. В перекладі також можуть бути задіяні семантична деривація та функціональна заміна. До факторів, які впливають на інтерпретацію і переклад авторських неологізмів відносяться, перш за все, структура слова, потім контекст і, нарешті, фонові знання перекладача.

Ключові слова: авторський неологізм, визначення, класифікація, лексико-семантична система мови, мовний неологізм, неологізм, українське мовознавство.

NEOLOGISMS IN MODERN UKRAINIAN LANGUAGE STUDIES: DEFINITION, CLASSIFICATION, TRANSLATION

Bezpalova K. V.

Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Kovalenko O. V.

Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

This article deals with the analysis of modern Ukrainian theoretical scholar literature which helps to define the notion of neologism and its distinction from other kinds of new creations in language, to describe the main ways of neologism creation and its functioning in the text, classifications and ways of translation.

Neologism is viewed as a new word or a stable word combination, new in form or in content, or in form and content, that possesses the novelty seme for a certain period of time. These are the units that go into lexis-semantic language system, language sphere and that don't exist in previous period in this language, sublanguage, language sphere. They are built up according to derivation laws of respective language, sublanguage or borrowed from the other language in connection with a need for communication or that go from the language passive layer. Neologisms can be divided into language and author neologisms. The analysis of the neologisms translation ways shows that there is no universal way of neologisms translation. The translation peculiarities of every new word depend on what type of words they belong to (terms, names, synonyms to words that already have correspondences in language etc.). As a rule, one and the same neologism can be translated by different ways. However in time one of the variants ousts others. The main criteria which translator should bear in mind while dealing with the search of correspondence to neologism are brevity and unambiguity. What is important is that the translation variant should be understood by a reader. There are several ways of rendering neologisms: transliteration, transcription, loan translation, descriptive translation or explication, direct involvement. Translation can also include semantic derivation and functional substitution. Factors that influence interpretation and translation of author neologisms include word structure, context, and translator's background knowledge.

Key words: author neologism, classification, definition, lexis-semantic language system, language neologism, neologism, Ukrainian Language Studies.

Вступ. Мова як живий організм безперервно змінюється, до неї вносять нові і з неї уходять застарілі лексичні одиниці. Лексичні новоутворення особливо активно проникають в мову з інтернету, ЗМІ та літера-

тури. В сучасних філологічних дослідженнях значна увага відводиться розгляду проблеми індивідуально—авторської картини світу, втіленням якої можна вважати неологізми. Автори в своїх творах, з одного боку, використовують стиль і мову домінуючу на даний момент, а з іншого — стиль і мовні засоби, властиві тільки їй. Застосовуючи неологізми або створюючи їх, автор прагне надати тексту колорит і індивідуальність.

Отже, **актуальність дослідження** обумовлена інтересом сучасної германістики та перекладознавства до проблем функціонування неологізмів в англійській мові та їх перекладу, що представляє собою і виступає важливим аспектом для розуміння та інтерпретації художньої літератури. Слід зазначити, що неточна передача неологізмів веде не тільки до втрати образності твору, а й до можливого спотворення його сенсу та неправильного сприйняття тексту з боку реципієнта перекладу, так як у багатьох випадках неологізми грають важливу роль в побудові певної атмосфери твору.

Об'єктом даного дослідження є неологізми у сучасній українській перекладознавчій парадигмі. **Предметом** — лінгвістичні характеристики та способи перекладу неологізмів на українську мову.

Мета даної роботи полягає у аналізі та систематизації поглядів українських вчених на визначення, типологію та переклад неологізмів.

Для виконання поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- провести теоретичний аналіз концепцій;
- уніфікувати критерії визначення неологізму;
- охарактеризувати типологію неологізмів;
- описати ознаки класифікації неологізмів;
- розглянути проблеми перекладу неологізмів.

Теоретико-методологічною базою дослідження послуговували наукові роботи з неології, неографії, когнітивної лінгвістики, перекладу та лінгвокультурології сучасних українських мовознавців: І. В. Бабія, О. М. Бондаренко, Н. С. Демченко, О. І. Дзюбіної, Є. В. Железняк, О. О. Жижом, Ю. А. Зацного, К. Г. Коваленко, І. В. Левченко, О. М. Линтвара, Н. О. Михальчук, Н. В. Роговської, О. О. Селіванової, В. А. Терещенко, О. В. Ткачик, О. М. Турчака, А. О. Черневич, О. А. Шеніної, З. В. Шостюк.

Методологія дослідження включає *загальнонаукові* методи — абстрагування, аналізу і синтезу, порівняння, дедукції, індукції, систематизації, узагальнення, спостереження та *спеціальні* лінгвістичні методи: дескриптивний, зіставний та типологічний методи.

Практична значимість роботи полягає в тому, що її результат може знайти застосування серед фахівців, що займаються перекладом художньої англomовної літератури, а також при навчанні художньому перекладу у ВНЗ. Дана робота представляє інтерес для фахівців та студентів в області перекладу й філології, а також інших фахівців в галузі гуманітарних дисциплін, які цікавляться проблемами перекладу.

Результати та обговорення. Визначення поняття «неологізм». На даний момент в мовах усього світу відбувається «неологічний вибух». В результаті розвитку будь-якої мови її словниковий склад змінюється. У ньому з'являються тисячі нових слів. Щоб закріпитися в мові нове слово повинно пройти стадії соціалізації (закріплення в суспільстві) і лексикалізації (закріплення в мові). Після сприйняття слова людьми, які можуть вважатися авторитетними в даному суспільстві (вченими, викладачами, журналістами і т. п.), воно починає поширюватися, потрапляючи в друк, матеріали ЗМІ, Інтернет. На стадії соціалізації відбувається також масове прийняття слова носіями мови. Далі йде процес його лексикалізації. Пройшовши стадії аналізу і затвердження, лексична одиниця реєструється в словнику неологізмів. Один з найважливіших критеріїв закріплення неологізму в словнику — його використання в різних джерелах мовного матеріалу на протязі декількох років і це означає, що кожен неологізм — новий доти, поки мовне співтовариство відчуває його новизну, а потім він або виходить з ужитку, або закріплюється в мові.

Крім мовних неологізмів, українські мовознавці виділяють і індивідуальні, авторські неологізми (О. М. Бондаренко, А. О. Черневич, О. І. Дзюбіна, О. М. Турчак). На відміну від мовних, авторів яких встановити важко, вони створені однією особою, наприклад журналістом або письменником. Як правило, у авторських неологізмів новизна не тьмяніє з часом, і вони стають специфічною рисою індивідуального стилю автора.

Проблема визначення терміна «неологізм» є суперечливою і недостатньо обґрунтованою. Якщо період народження і зникнення слова фіксується більш-менш об'єктивно, то тривалість перебування слів в «статусі новоутворень» є суб'єктивною.

В філології виділяють три основні типи мовних новоутворень — неологізми, потенційні слова і okazіоналізми (О. І. Дзюбіна, І. В. Левченко та інші).

Перший тип новоутворень — неологізми. У роботах різних лінгвістів відсутня єдність у трактуванні даного поняття. Зазвичай неологізми трактують як нові словникові одиниці, які використовуються інтенсивно в реально виголошених або записаних текстах протягом досить тривалого часу. Ці одиниці не утворюються кожного разу для задоволення комунікативної потреби, а відтворюються у вже сформованому вигляді в мовної пам'яті.

К. Ф. Заболотний дотримується думки, що «неологізм — це нове слово (стійке поєднання слів), яке відповідає вимогам спілкування, нове за значенням і за формою (або за формою, або за значенням), утворене за словотвірними законами мови або ж запозичене з іншої, яке сприймається мовцями мови як нове протягом деякого періоду часу» (Заболотний, 1991: 4).

В енциклопедії «Українська мова» О. О. Тараненко пропонує таке визначення поняття «неологізм» — це «слово, а також його окреме значення, вислів, які з'явилися в мові на даному етапі її розвитку і новизна яких усвідомлюється мовцями (загальномовні неологізми) або були вжиті тільки в якомусь акті мовлення, тексті чи мові певного автора (стилістичні, або індивідуально—авторські неологізми)» (Українська мова: Енциклопедія, 2004: 377). В ще одній сучасній авторитетній термінологічній енциклопедії Олени Селіванової підкреслюється, що неологізм — це слово чи сполука, використані мовою в певний період на позначення нового або вже наявного поняття або в новому значенні й усвідомлюються як такі носіями мови (Селіванова, 2006: 417).

Отже, в усіх визначеннях наголошується, що неологізм — це лексична одиниця, що володіє новизною, але створена за існуючими в мові словотвірними моделями, що виникла і стала фактом мови в силу суспільної потреби за ініціативою її покоління, що може вийти з ужитку під час змінених соціальних умов (Демченко, 2019: 49).

Лінгвістичні теорії, що намагаються розкрити мовну сутність такого явища як неологізм, умовно визначають як стилістична, денотативна, структурна, конкретно-історична, психолінгвістична та лексикографічна (див., наприклад, Котелова, 2015).

1. Прихильники лексикографічної теорії вважають, що неологізмами — це слова, які відсутні в сучасних словниках, не зазначені словниками. Проти такого чисто позитивістського визначення неологізмів зазвичай висуваються аргументи. По-перше, логічним наслідком

такого розуміння неологізмів є уявлення про те, що неологізми є лише в тій мові, яка має письмову форму. По-друге, фіксація слів в словниках залежить в цілому від лексикографічної ситуації в країні, від того, скільки словників створено і до яких типів вони належать.

2. Психолінгвістична теорія визначає неологізм як мовну одиницю, що не зустрічалося раніше в індивідуальному мовному досвіді носія мови. Отже, акцент робиться на суб'єктивній, індивідуальній новизні неологізму.

3. Відповідно до стилістичної теорії, до неологізмів відносять стилістично марковані слова, значення слів або фразеологізми, вживання яких супроводжується ефектом новизни. Але цей критерій не може бути визначальним при виявленні сутності такого явища, як неологізм.

4. Відповідно до денотативної теорії, неологізм — це слово, що позначає нове явище (денотат, реалію) або поняття. Недоліком є те що ця теорія не враховує внутрішньомовні причини появи неологізмів (прагнення носія мови до експресивності, виразності, економності номінації, побудова за аналогією) і те, що неологізми можуть позначати різні з точки зору новизни явища і поняття.

5. Прихильники структурної теорії вважають, що до неологізмів можуть бути віднесені лише ті слова, які володіють абсолютною структурною, формальною новизною; зазвичай це унікальні звукополучення, що сприймаються як нероздільні, непохідні, невмотивовані одиниці.

6. Більш коректною можна назвати конкретно-історичну теорію неологізму, в якій ознака нового, повинна бути уточнена з точки зору часу і мовного простору, що дозволить дати більш коректне уявлення про сутність неологізму. Тобто, неологізми — це слова, які існують у мові пізніше якогось періоду, прийнятого за вихідний. Поняття неологізму мінливе в часі, в просторі і відносно: неологізмом слово залишається до тих пір, поки в ньому відчувається новизна. Ставши загальноживим, неологізм зберігає тимчасову конотацію новизни, яка продовжує відчуватися протягом відносно тривалого періоду часу. Що частіше слово використовується, то швидше воно втрачає конотацію новизни.

Для того, щоб більш повно описати сутність поняття «неологізм», розглянемо також яким чином лінгвісти розмежовують поняття неологізм, okazіonalізм і потенційне слово. Деякі науковці вважають

терміни «неологізм» і «оказіоналізм» синонімами. Так, О. Селіванова відмічає, що серед неологізмів виокремлюються оказіоналізми — індивідуально-авторські новотвори або нові значення відомих слів (Селіванова, 2006: 417).

Однак більшість дослідників виділяють такі основні параметри розмежування неологізмів і оказіоналізмів: час появи слова; наявність — відсутність конкретного автора; відчуття — не відчуття новизни слова; входження — не входження в мову. Вони вважають, що оказіоналізми як слова, що утворюються випадково, в конкретних умовах мовної комунікації, як правило, суперечать мовній нормі та відхиляються від звичних способів творення слів у даній мові (О. Турчак, В. Русанівський, О. Тараненко, М. Зяблюк та інші) слід відрізняти від авторських неологізмів.

Тобто можемо стверджувати, що поняття неологізму в загально-теоретичному і загальноісторичному плані не має і не може мати абсолютних хронологічних меж або критеріїв: вони відносні, рухливі і встановлюються конкретними завданнями дослідження або навіть контекстом вживання самого терміна «неологізм». Оказіональне ж слово, будучи безвідносним до історичного періоду, не може називатися неологізмом.

Критерій наявності або відсутності автора не є суттєвим для визначення неологізму. Оказіоналізм завжди індивідуальний і в своєму авторстві принципово співвідноситься з конкретною особою — творцем цього оказіоналізму. Авторство неологізмів зруйновано, «розмито» їх приналежністю до мови (Железняк, 2018).

Відносно критерію входження або невходження в мову неологізм і оказіоналізм також абсолютно різні: перший входить в мову, є приналежністю мови, а другий ж — це чисто мовленнєвий факт.

В свою чергу, виникає питання про розмежування потенційних і оказіональних слів. О. І. Дзюбіна та О. М. Турчак пропонують диференціювати ці поняття шляхом віднесення перших до слів, утворених за продуктивними моделями, а інших, відповідно, за непродуктивними (Дзюбіна, 2014; Турчак, 2013). Таке розмежування не зовсім вірне, оскільки оказіональні слова також можуть утворюватися за продуктивними моделями.

У сучасній неології спостерігаються також намагання протиставити оказіоналізм індивідуально-авторському неологізму. Авторські неологізми додають тексту емоційну експресивність і виразність.

Інакше кажучи, частотнішим критерієм у визначенні понять «потенційне слово», «оказіоналізм», «індивідуально-авторський неологізм» та «неологізм» є віднесення перших трьох до фактів мовлення, а останнього — до явищ мови. І якщо на сьогодні вчені досить чітко визначилися зі співвідношенням неологізм—оказіоналізм, то єдності думок у визначенні поняття, що позначається синонімами «потенційне слово», «потенціоналізм», немає.

Таким чином, можна виділити кілька **основних критеріїв визначення неологізма**: слово, що позначає нову реалію; неологізм як стилістична категорія, головним критерієм якого є — відчуття смислової новизни; неологізм як утворений синонім до вже існуючого слова, який володіє конотативним відтінком; характеристика неологізму як слова, незазначеного/зазначеного в словниках; неологізм як слово, що існує в певний момент часу в тому чи іншому мовному просторі.

Спираючись на вищевикладені критерії визначення неологізмів, сформулюємо своє бачення сутності цього класу слів. Отже, на наш погляд, неологізмами слід вважати нове слово або стійке словосполучення, нові або за формою або за змістом, що володіють семою новизни протягом певного періоду часу. Це одиниці, які увійшли в лексико-семантичну систему мови, мовну сферу та не існували в попередній період в тій же мові, підмові, мовній сфері, утворені за словотвірними законами відповідної мови, підмови або запозичені з іншої мови у зв'язку з потребою у спілкуванні, або які перейшли з пасивного складу мови.

2. Принципи класифікації неологізмів. Лексичні новоутворення надзвичайно різноманітні. Типологія неологізмів, як і типологія звичайних слів української мови, може бути побудована з урахуванням найрізноманітніших ознак, властивих цим одиницям. Тому деякі класифікації неологізмів є традиційними для лексики в цілому, інші ж спираються на ознаки, властиві тільки цим мовним одиницям. Розглянемо існуючі типології неологізмів більш докладно.

О. І. Дзюбіна у своїй статті «Диференціальні ознаки неологізмів і оказіоналізмів» визначила, що виділяють чотири типи класифікації неологізмів (Дзюбіна, 2014):

1. За видом мовної одиниці: неолексеми — нові слова, які є результатом запозичення; неофраземи — нові, стійкі сполучення слів із ідіоматичною семантикою; неосемеми — нові значення старих слів.

2. За ступенем новизни мовної одиниці: абсолютні неологізми; відносні неологізми (слабкі). Також сюди можна віднести і так звані «внутрішні запозичення», які є перерозподілом у видах і жанрах мовлення. До відносних неологізмів відносяться такі групи слів: так звана «лексика, що повернулася» (маловживані або застарілі слова, які в останні роки «актуалізувалися»); актуалізована лексика (слова, колись які були в мові, але на сучасному етапі виступають в іншому осмисленні); внутрішні запозичення (мовні одиниці, які проникають в літературну мову з розмовної, з просторічної лексики, діалектів, жаргонів і аргю, з професійної лексики, різних областей знання (там само).

3. За видом означуваної реалії позначають: нову реалію; стару реалію; актуалізовану реалію; відмираючу реалію; неіснуючу (гіпотетичну) реалію.

4. За способом утворення: запозичені (поділяються на зовнішні і внутрішні запозичення); словотвірні (утворені за словотвірними моделями); семантичні (нові значення лексичних одиниць) (там само).

Своєрідну типологію неологізмів знаходимо в роботі В. І. Заботкіної «До питання про принципи типології неологізмів в сучасній англійській мові» (Заботкіна, 1990). Автор у вокабулярі неологізмів виділяє:

1) переосмислення або семантичні інновації — слово може володіти новим значенням. Утворення неологізмів шляхом переосмислення слів для найменування якогось уже відомого поняття відбувається, ймовірно, у зв'язку з виникненням необхідності відтінити одну з якостей того чи іншого поняття, які раніше не відображалися у словесному найменуванні, або ж для позначення стилістичних і різного роду емоційно-оцінних відтінків того чи іншого поняття чи предмета.

2) Перейменування або транснамінації — слово може володіти новою формою з уже відомим значенням (неологізм — синонім до вже існуючого слова). Транснамінації з'являються в мові з метою дати нову назву і відображають тенденцію до використання експресивніших форм.

3) Власне неологізм — володіє новою формою і новим значенням.

Залежно від способу і умов створення українські дослідники також характеризують неологізми як загальномовні та індивідуально-авторські.

Мовні неологізми — це слова, які виникають для називання нових предметів, понять, реалій, які до теперішнього моменту не мали на-

зви в мові або як назви для вже існуючих предметів (Турчак, 2013). Такі неологізми використовуються в повсякденній мові, вони відомі, доступні і зрозумілі.

Мовні неологізми розділяються на:

1. Загальномовні (називають нове поняття, виконують номінативну функцію):

1) Лексичні неологізми — це нові слова, що з'являються в мові, для позначення нових понять у зв'язку з розвитком науки, техніки, культури та інших соціальних факторів.

2) Семантичні неологізми — це нові значення вже відомих в мові слів або загальновідомі слова зі зміненим значенням.

3) Сполучувані неологізми — це обороти з новими і незвичними зв'язками слів між собою. Сполучувані неологізми утворюються на основі термінологізації, переосмислення значення слів і перетворення структури словосполучення.

2. Індивідуально-стилістичні неологізми — це слова, які утворюються художниками слова — письменниками, публіцистами з метою посилення експресивності тексту, для додання образності художнього тексту. Вони покликані зберігати свіжість і незвичайність. Такі індивідуально—стилістичні неологізми також називають авторськими.

На відміну від мовних неологізмів індивідуально—стилістичні неологізми частіше виконують не номінативну, а експресивну функцію (Бабій, 2015). Створені однією особою — поетом, письменником вони залишаються приналежністю індивідуального стилю. Індивідуальний стиль залежить від творчої особистості автора, його світосприймання та світовідчуття, ставлення до явищ навколишньої дійсності та оцінки їх. Митець може відчувати недостатність засобів художнього пізнання, їхню обмеженість, що стимулює пошук нових слів в естетичному освоєнні світу. Цей пошук виражається в індивідуальному словотворенні письменника (там само).

Таким чином, в основі класифікації неологізмів можуть бути різні ознаки. За *ознакою мовної одиниці* неологізми діляться на: неолексеми, неофраземи і неосемеми. За *ступенем новизни* новоутворення діляться на абсолютні та відносні, за *видом позначуваної реальності* позначають: нову або стару реальність. За *способом утворення* неологізми діляться на: запозичені, словотвірні та семантичні. *Мовні неологізми* розділяються на: лексичні, семантичні, авторські та сполучувані.

3. Особливості та проблеми перекладу неологізмів. Художній переклад може бути дослівно точним, художньо повноцінним, але далеким від оригінального тексту. При цьому ідеального відтворення та повної тотожності між оригіналом і перекладом неможливо досягти, оскільки оригінал являється результатом індивідуальної творчості творця слова та частиною національного мовного мистецтва. В розумінні О. М. Линтвара, ідіостиль — це система змістовних і формальних лінгвістичних характеристик, властивих творам певного автора, яка робить унікальним втілений в цих творах авторський спосіб мовного виразу (Линтвар, 2012). Неологізм є індивідуально—стилістичним або іншими словами авторським явищем (Железняк 2018).

При використанні зафіксованих в двомовних словниках відповідників у перекладача, як правило, не виникає особливих труднощів в процесі перекладу неологізмів. Єдине, що слід відзначити в цьому зв'язку, це те, що при наявності в словнику двох і більше відповідностей перекладу неологізму, перекладач повинен враховувати навколишній контекст і прагматичну установку перекладу при виборі найбільш відповідного варіанту. Для цього доречним буде розібратися у функціях авторських новотворів. О. О. Жижом в сучасній неології виділяє такі основні функції: номінативну, стилістичну, експресивну, текстотвірну (Жижом, 2003). Також авторка визначає, що експресивна функція тісно пов'язана з прагматичним аспектом дослідження авторських лексичних новотворів (там само).

Розглядаючи питання стилістичної функції авторських новотворів, слід звернути увагу на той факт, що експресивно-емоційне забарвлення таких мовленнєвих одиниць — це результат дії кількох чинників: семантичного забарвлення твірної основи, від якої утворений okazіоналізм, словотвірної моделі, за якою він побудований, контексту і мовленнєвої ситуації, які уточнюють його словотвірне значення.

На думку З. В. Шостюк, номінативна функція авторських новотворів полягає в найменуванні того, що в мові не має прямого однослівного позначення (Шостюк, 2013). Велика кількість новотворів використовується з метою називання якогось предмета, поняття чи наміру (Линтвар, 2012).

Експресивна функція полягає в тому, що виступаючи джерелом мовленнєвого новаторства, авторські новотвори використовуються з художньо—виражальною метою і виконують естетичну функцію

(Шостюк, 2013). Будь-яке okazіональне слово обов'язково у художньому тексті виступає зображальним засобом, завдяки якому досягається образність тексту.

Текстотвірна функція okazіоналізмів полягає у синтезі двох складових: авторського уявлення про навколишнє середовище і свідомого відбору засобів художнього впливу на читача. Створюючи текст, автор вводить новотвори в речення так, щоб те, про що він має намір повідомити, могло бути належним чином (адекватно до його задуму) сприйняте читачем (Шостюк, 2013).

Але не зважаючи на те, що перекладач буде шукати засіб відтворити неологізм в контексті, в якому він функціонує у тексті, особливістю неологізмів є те, що вони досить пізно фіксуються, або взагалі не фіксуються словниками. А. В. Пасічник та Є. В. Железняк у своїх дослідженнях перекладацької практики авторських неологізмів визначають, що в тих випадках, коли відсутній еквівалент перекладу, при передачі неологізмів з англійської мови на українську використовується ряд прийомів (Железняк, 2013; Пасічник, 2013):

1) транслітерація — механічна передача тексту й окремих слів, які записані однією графічною системою, засобами іншої графічної системи при другорядній ролі звукової точності, тобто передача однієї писемності літерами іншої;

2) транскрибування — механічна передача тексту й окремих слів, які записані однією графічною системою, засобами іншої графічної системи при головній ролі звукової точності, тобто передача однієї писемності літерами іншої, але з врахуванням фонетичного звучання слова;

3) калькування — копіювання іншомовного слова за допомогою свого, незапозиченого матеріалу, відтворення комбінаторного складу слова або словосполучення, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови;

4) описовий переклад, або експлікація — прийом перекладу, який полягає в описі засобами іншої мови певного поняття;

5) прийом прямого включення, котрий представляє собою використання оригінального написання англійського слова в іншомовному тексті. Використання способу прямого включення може бути виправдано в тих випадках, коли неологізм неможливо передати жодним з розглянутих способів перекладу у зв'язку зі специфічністю його звучання або написання (Жижома, 2003).

Таким чином, при передачі неологізмів з англійської на українську мову використовується ряд основних прийомів: **транслітерація; транскрибування; калькування; описовий переклад, або експлікація; пряме включення.** В перекладі також можуть бути задіяні **семантична деривація та функціональна заміна.**

Висновки. Отже, головна особливість неологізмів як мовних одиниць полягає в тому, що вони використані мовою в певний період на позначення нового або вже наявного поняття або в новому значенні; усвідомлюються як такі носіями мови і не мають прямих еквівалентів у мові перекладу.

Відсутність уніфікованого підходу до розрізнення неологізмів породжує багатоманітність їх класифікацій за різними ознаками. За *ознакою мовної одиниці* неологізми діляться на: неолексеми, неофраземи і неоседеми. За *ступенем новизни* новоутворення діляться на абсолютні та відносні, за *видом позначуваної реалії* позначають: нову або стару реалію. За *способом утворення* неологізми діляться на: запозичені, словотвірні та семантичні. *Мовні неологізми* розділяються на: лексичні, семантичні, авторські та сполучувані.

При передачі неологізмів з англійської на українську мову використовується ряд основних прийомів: *транслітерація; транскрибування; калькування; описовий переклад, або експлікація; пряме включення.* В перекладі також можуть бути задіяні *семантична деривація та функціональна заміна.* При відтворенні неологізмів потрібно враховувати не тільки жанрово-стилістичні особливості твору, функціональний стиль означеного тексту, прагматичний аспект, але і особистість самого перекладача, що і складає перспективи наших подальших наукових розвідок.

Список літератури

- Бабій І. Художньо-зображальна роль авторських неологізмів у формуванні письменницького ідіостилу. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2015. С. 11–18.
- Бондаренко О., Черневич А. Англійські неологізми: нове у використанні способів утворення. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1. С. 127–131.
- Демченко Н. Особливості функціонування неологізмів в сучасній англійській мові. *Мова і культура*. 2019. № 196. С. 48–55.
- Дзюбіна О. Диференціальні ознаки неологізмів і okazіоналізмів (на матеріалі художньої літератури та Інтернет-реклами англійської мови). *Вісник Львівського університету*. Серія: Іноземні мови. 2014. Вип. 22. С. 78–84.

Дзюбіна О. Особливості утворення та функціонування семантичних неологізмів англійської мови в сфері інтернет-комунікації. *Записки з романо-германської філології*. 2014. Вип. 2. С. 17–23.

Железняк Е. Неологізми в сучасній англійській мові. *Наука онлайн: міжнародний електронний науковий журнал*. 2018. № 1. URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/filologiya/2018/1/neologizmi-v-suchasnij-anglijskij-movi/>

Жижомо О. Індивідуально-авторські новотвори в поетичному дискурсі 80–90-х років XX століття: дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.01. К., 2003. 242 с.

Зацний Ю. Іншомовні запозичення як засоби поповнення інноваційного словникового фонду сучасної англійської мови: монографія. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2000. 379 с.

Коваленко К. Продуктивні способи творення нових слів в англійській мові. *Актуальні проблеми сучасної медицини: вісник Української медичної стоматологічної академії*. 2013. № 4 (44). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/produktivnisposobi-utvorenniya-novih-sliv-u-suchasniy-angliyskij-movi>

Левченко І. Оказіональна лексика у мовознавчих студіях. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Філологія (мовознавство). 2015. Вип. 21. С. 29–33.

Линтвар О. До проблеми художнього перекладу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2012. Вип. 30. С. 144–147.

Маслова А. Особливості неологізмів сфери технологій мобільного зв'язку та їх відтворення українською мовою. Запоріжжя: ЗНТУ, 2018. 144 с.

Михальчук Н. Словотвір як основне джерело поповнення словника сучасної англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2013. Вип. 38. С. 94–98.

Пасічник А. Сучасні англійські неологізми та способи їх перекладу на українську мову. Дніпродзержинськ: Дніпродзержинський державний технічний університет, 2013. URL: http://www.confcontact.com/2013_02_20/16_Pasichnik.html

Поліщук О. Художньо-виражальні функції індивідуально-авторських прикметників в українській поезії XX століття. *Наукові записки*. Серія: Філологічна. 2010. Вип. 17. С. 315–320.

Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.

Ткачик О., Роговська Н. Шляхи поповнення лексичного складу сучасної англійської мови. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» ім. І. Сікорського*. К., 2017. № 9. С. 36–40.

Турчак О. Поняття «оказіоналізм» у мовознавчій літературі та його мовленнєва реалізація в українських періодичних виданнях кінця XX століття. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Сер.: Філологічні науки. 2013. № 2. С. 299–305.

Українська мова: енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

Шостюк З. Функційні особливості okazional'noï leksyky Дмитра Павличка. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2013. Вип. 40. С. 122–124.

References

- Babii I. Khudozhno-zobrazhalna rol avtorskykh neolohizmiv u formuvanni pysmennyskoho idiostyliu. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, 2015. S. 11–18.
- Bondarenko O., Chernevych A. Anhliiski neolohizmy: nove u vykorystanni sposobiv utvorennia. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. 2010. № 1. S. 127–131.
- Demchenko N. Osoblyvosti funktsionuvannia neolohizmiv v suchasniï anhliiskii movi. *Mova i kultura*. 2019. № 196. S. 48–55.
- Dziubina O. Dyferentsialni oznaky neolohizmiv i okazionalizmiv (na materialy khudozhnoi literatury ta Internet–reklamy anhliiskoi movy). *Visnyk Lvivskoho universytetu*. Serii: Inozemni movy, 2014. Vyp. 22. S. 78–84.
- Dziubina O. Osoblyvosti utvorennia ta funktsionuvannia semantychnykh neolohizmiv anhliiskoi movy v sferi internet-komunikatsii. *Zapysky z romano-hermanskoï filolohii*, 2014. Vyp. 2. S. 17–23.
- Zhelezniak E. Neolohizmy v suchasniï anhliiskii movi. *Nauka online: mizhnarodnyi elektronnyi naukovi zhurnal*. 2018. № 1. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: <https://nauka-online.com/ua/publications/filologiya/2018/1/neologizmi-v-suchasniy-anglijskij-movi/>
- Zhyzhoma O. Indyvidualno-avtorski novotvory v poetychnomu dyskursi 80–90-kh rokiv XX stolittia: dys. kandydata filol. nauk: 10.02.01. K., 2003. 242 s.
- Zatsnyi Yu. Inshomovni zapozychennia yak zasoby popovnennia innovatsiino-ho slovnykovoho fondu suchasnoi anhliiskoi movy: monohrafiia. *Zaporizhzhia: «Zaporizkyi natsionalnyi universytet»*, 2000. 379 s.
- Kovalenko K. Produktivni sposoby tvorennia novykh sliv v anhliiskii movi. Aktualni problemy suchasnoi medytsyny: *Visnyk ukrainskoï medychnoi stomatolohichnoi akademii*. 2013. № 4 (44). Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: <http://cyberleninka.ru/article/n/produktivnisposobi-utvorennia-novykh-sliv-u-suchasniy-angliyskiy-movi>
- Levchenko I. Okazionalna leksyka u movoznavchykh studiïakh. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*. Serii: Filolohiia (movoznavstvo). 2015. Vyp. 21. S. 29–33.
- Lyntvar O. Do problemy khudozhnoho perekladu. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu „Ostrozka akademiia“*. Serii: Filolohichna. 2012. Vyp. 30. S. 144–147.
- Maslova A. Osoblyvosti neolohizmiv sfery tekhnolohii mobilnoho zviazku ta yikh vidtvorennia ukrainskoiu movoiu. *Zaporizhzhia: ZNTU*, 2018. 144 s.

Mykhalchuk N. Slovtvir yak osnovne dzherelo popovnennia slovnyka suchasnoi anhliiskoi movy. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu „Ostrozka akademiia“. Serii: Filolohichna. 2013. Vyp. 38. S. 94–98.

Pasichnyk A. Suchasni anhliiski neolohizmy ta sposoby yikh perekladu na ukrainsku movu. Dniprodzerzhynsk: Dniprodzerzhynskiy derzhavnyi tekhnichnyi universytet, 2013. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: http://www.confcontact.com/2013_02_20/16_Pasichnik.html

Polishchuk O. Khudozhno–vyrazhalni funksi indyvidualno–avtorskykh prykmetnykiv v ukrainskii poezii KhKh stolittia. Naukovi zapysky. Serii „Filolohichna“. 2010. Vyp.17. S. 315–320.

Selivanova O. Suchasna linhvistyka: Terminolohichna entsyklopediia. Poltava: Dovkillia, 2006. 716 s.

Tkachyk O., Rohovska N. Shliakhy popovnennia leksychnoho skladu suchasnoi anhliiskoi movy. Natsionalnyi tekhnichnyi universytet Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut» im. I. Sikorskoho. K: Visnyk, 2017. № 9. S. 36–40.

Turchak O. Poniattia „okazionalizm“ u movoznavchii literaturi ta yoho movlennieva realizatsiia v ukrainskykh periodychnykh vydanniakh kintsia KhKh stolittia. Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Ser.: Filolohichni nauky. 2013. № 2. S. 299–305.

Ukrainska mova: Entsyklopediia / Redkol. Rusanivskiy V. M., Taranenko O. O., Ziabliuk M. P. ta in. K.: Vyd–vo „Ukrainska entsyklopediia“ im. M. P. Bazhana, 2004. 824 s.

Shostiuk Z. Funktsiini osoblyvosti okazionalnoi leksyky Dmytra Pavlychka. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu „Ostrozka akademiia“. Serii: Filolohichna. 2013. Vyp. 40. S. 122–124.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2024 року

УДК 81'373.46:796.332

DOI 10.18524/2307-4604.2024.2(53).323936

АСОЦІАТИВНО-МЕТАФОРИЧНА МОТИВАЦІЯ ФУТБОЛЬНИХ ТЕРМІНІВ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Богуславський С. С.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0005-5842-8434>

Чумаков О. М.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-8431-4894>

Мельничук О. Л.

старший викладач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0008-1220-9473>

У статті розглядається асоціативно-метафорична мотивація футбольних термінів у німецькій мові, що базується на концептуальній метафорі та процесах когнітивної інтеграції. Досліджено, що німецька футбольна термінологія активно використовує метафоричні моделі з різних донорських сфер, зокрема ВІЙНА, ТЕАТР, ПОЛІТИКА, ЦЕРКВА, ЛЮДИНА, АРТЕФАКТ. Застосування знаків цих концептуальних сфер пов'язане з когнітивною аналогізацією футбольних дій, сценаріїв гри та соціальних процесів. Метафоризація футбольних термінів здійснюється через механізми структурно-метафоричної, дифузно-метафоричної та ґештальтної мотивації. Зокрема, сфера ВІЙНА активно наповнює футбольну терміносистему термінами, що відображають боротьбу за перемогу (Abwehr, Angriff, Bombe, Bomber). Ці терміни демонструють сприйняття футболу як бойового протистояння, де команди виступають як ворогуючі сторони. Донорська зона ТЕАТР визначає видовищний аспект футболу, формуючи терміни Arena, Debut, Regisseur, що підкреслюють драматичну складову гри, роль гравців як виконавців і тренерів як режисерів футбольного дійства. У свою чергу, сфера ПОЛІТИКА сприяє створенню назв організаційних структур футболу (Präsident, Präsidium, Kommission), що демонструє паралелі між управлінськими аспектами політики та футбольної діяльності. Аналогічно, сфера ЦЕРКВА формує терміни, що позначають особливу місію гравців (Aufgebot, Spiritus rector), підкреслюючи їхню роль у формуванні командного духу. Також значна кількість термінів запозичена зі сфер повсякденного життя, таких як ЛЮДИНА (Abstauber, Schütze, Ausputzer) та АРТЕФАКТ (Hammer, Kerze), що відображає практичне сприйняття футбольної реальності крізь призму повсякденного досвіду.

Загалом, асоціативно-метафорична мотивація відіграє важливу роль у збагаченні німецької футбольної термінології, сприяючи її образності та концептуальній насиченості. Використання концептуальних метафор дозволяє не лише передавати зміст спортивних подій, а й відображати соціокультурні особливості мовного світобачення носіїв німецької мови. Таким чином, футбольна термінологія виступає не просто набором професійних термінів, а складним когнітивним феноменом, що відображає світогляд, емоційність та символічне осмислення спорту в німецькому суспільстві.

Ключові слова: асоціативно-метафорична мотивація, концептуальна метафора, футбольна термінологія, когнітивна лінгвістика, німецька мова.

ASSOCIATIVE-METAPHORICAL MOTIVATION OF FOOTBALL TERMS IN GERMAN

Boguslavskyi S. S.

Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Chumakov O. M.

Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Melnychuk O. L.

Senior Lecturer
Odesa I. I. Mechnikov National University

The article explores the associative-metaphorical motivation of football terms in the German language, which is based on conceptual metaphor and cognitive integration processes. It has been found that German football terminology actively employs metaphorical models from various donor spheres, including WAR, THEATER, POLITICS, CHURCH, HUMAN, and ARTIFACT. The use of elements from these conceptual spheres is related to the cognitive analogization of football actions, game scenarios, and social processes. The metaphorization of football terms occurs through mechanisms of structural-metaphorical, diffuse-metaphorical, and gestalt motivation. In particular, the WAR sphere actively enriches the football terminology system with terms that reflect the struggle for victory (Abwehr, Angriff, Bombe, Bomber). These terms demonstrate the perception of football as a form of combat, where teams act as opposing forces. The donor sphere of THEATER defines the spectacular aspect of football, forming terms such as Arena, Debut, and Regisseur, which emphasize the dramatic nature of the game, the role of players as performers, and coaches as directors of the football spectacle. In its turn, the POLITICS sphere contributes to the creation of names for the organizational structures of football (Präsident, Präsidium, Kommission), demonstrating parallels between political administration and football management. Similarly, the CHURCH sphere generates terms that denote the special mission of players (Aufgebot, Spiritus rector), emphasizing

their role in shaping team spirit. Additionally, a significant number of terms are borrowed from everyday life spheres, such as HUMAN (Abstauber, Schütze, Ausputzer) and ARTIFACT (Hammer, Kerze), reflecting the practical perception of football reality through the lens of everyday experience. Overall, associative-metaphorical motivation plays a crucial role in enriching German football terminology, enhancing its imagery and conceptual depth. The use of conceptual metaphors not only conveys the meaning of sporting events but also reflects the sociocultural characteristics of the linguistic worldview of German speakers. Thus, football terminology is not merely a set of professional terms but a complex cognitive phenomenon that embodies worldview, emotions, and the symbolic interpretation of sports in German society.

Key words: *associative-metaphorical motivation, conceptual metaphor, football terminology, cognitive linguistics, German language.*

Вступ. Асоціативно-метафорична мотивація, на відміну від пропозиційно-диктумної, характеризується використанням для позначення однієї концептуальної сфери знаків іншої і базується на метафорі (Селіванова, 2000). З появою нової когнітивно-дискурсивної наукової парадигми вивчення метафори перейшло на якісно новий рівень, що відкрив нові перспективи для розгляду метафори як результату концептуалізації та важливого семіотичного процесу поповнення знакових ресурсів природної мови (Lakoff & Johnson, 2003).

Ф. Уїлрайт підкреслював, що мислення не може в значній мірі обходитися без мови, а мова — без метафоричної діяльності (Уїлрайт, 1990: 108). Метафора, наче стає «продовжуючи рукою нашого інтелекту», допомагає уявити невідоме або приховане зміст у образній формі (Allbritton, 1995). Людина, звертаючись до чогось нового, складного, непізнаного, часто використовує для осмислення елементи більш знайомої та зрозумілої сфери. Людський розум порівнює семантичні концепти через певні ієрархічно організовані операції, які в певній мірі не можна порівняти, що є причиною виникнення метафори (Dancygier & Sweetser, 2014). Отже, метафора сприяє утворенню непередбачених міжфреймових зв'язків, що мають велику евристичну силу (Селіванова, 2000).

У когнітивній лінгвістиці найпоширенішою є теорія концептуальної метафори, запропонована американськими лінгвістами Дж. Лаккоффом і М. Джонсоном у аспекті експерієнталістської парадигми (Lakoff & Johnson, 2003), в подальшому розроблена та доповнена послідовниками цієї наукової школи (Charteris-Black, 2004; Gibbs, 1994;

Kövecses, 2005; Kövecses, 2010). Дослідники визначають метафору як повсякденну операцію людського мислення, що використовується з метою структуризації навколишнього світу, керує інтелектуальною діяльністю людини, її поведінкою (Evans & Green, 2006). Метафора, на думку вчених, знаходиться в мисленні, а не в мові — це найважливіша частина нашого звичайного, загальноприйнятого способу концептуалізації світу (Barcelona, 2003). Сутністю метафори є осмислення і переживання поняття одного виду через терміни іншого виду (Lakoff & Johnson, 2003: 5).

У теорії концептуальної метафори фігурують терміни «область-джерело», або донорська зона, яка постачає знаки в область-мішену, або рецепієнтну зону. Таким чином, метафора створює можливість використання потенціалу структуризації сфери джерела при концептуалізації нової сфери мішені (Lakoff & Johnson, 2003:120), причому область джерела зазвичай зрозуміліша, конкретніша і пов'язана з безпосереднім фізичним або просторово первинним досвідом.

Теорія концептуальної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона органічно доповнюється «багато просторовою» моделлю метафори (many-space model) (Lakoff & Johnson, 2003: 501), представленою Ж. Фоконье та М. Тернером у розробленій ними теорії інтеграції ментальних просторів. Ця теорія транспонована в когнітивно-ономасіологічну концепцію мотивації О. О. Селіванової, згідно з якою асоціативно-термінальна мотивація вибирає мотиватори метафоричного статусу з огляду на відносини аналогізації двох концептуальних сфер (Селіванова, 2000: 402).

Залежно від механізму аналогізації О. О. Селіванова розмежовує структурно-метафоричну, дифузно-метафоричну, гештальтну різновиди цього типу мотивації (Селіванова, 2000: 172–175).

При структурно-метафоричній мотивації відбувається поєднання двох доменів на основі суміжного поняття, в результаті чого в області-мішені формується асоціат-термінал, позначений найменуванням області-джерела. На відміну від попереднього, метафорично-дифуз-на різновидність асоціативно-термінальної мотивації відображає дифузну природу інтеграції концептуальних сфер, коли метафоризація опирається на кілька ознак, що формують певний «асоціативний ореол» (термін В. Н. Телія), або комплекс асоціацій. Гештальтна (образна) різновидність ґрунтується на конекціях асоціативно-термінальної частини рецепієнтної зони з зоровими, слуховими, тактильними

та іншими відчуттями, переданими знаками інших донорських зон (Селіванова, 2000: 174).

Метою статті є аналіз асоціативно-метафоричної мотивації футбольних термінів у німецькій мові через призму концептуальної метафори та когнітивних процесів. Дослідження спрямоване на виявлення основних донорських сфер, що впливають на формування футбольної терміносистеми, а також на визначення механізмів метафоризації, які сприяють концептуальному збагаченню футбольних термінів. Особлива увага приділяється ролі метафор у відображенні соціокультурних та когнітивних особливостей мовної картини світу носіїв німецької мови у проекції на етносвідомість.

Результати і обговорення. У масиві досліджених асоціативно мотивованих німецьких футбольних термінів в основному представлені дифузна та гештальтна різновиди. Ономасіологічні ознаки метафорично мотивованих футбольних термінів обираються з терміналів МПК (ментально психонетичного комплексу), сформованих у його структурі в результаті асоціативної інтеграції рецепієнтної концептуальної сфери футболу як виду спорту з іншими, донорськими концептуальними сферами. Використання знаків донорських концептосфер ґрунтується на різноманітних асоціативних аналогіях ігрових дій, ходу гри, з іншими процесами, предметами та явищами реальності та їх ознаками.

Донорська зона **ВІЙНА** не випадкова в сфері спорту та футболу зокрема. Їх уподібнення зумовлено орієнтацією на боротьбу за першість, на перемогу, тому команди та їх гравці представлені не просто як суперники, а як противники на війні, а матч розглядається як битва з різними військовими діями противників: *Abwehr* — прагнення припинити атаки суперника, включаючи точне прикриття гравців нападу та вільного простору, щоб унеможливити безперешкодний удар по воротах; *Angriff* — формування атакувальних гравців, передніх позицій команди, а також позначення окремої завершеної дії з метою забиття гола; *Division* — позначення англійських футбольних ліг; *Einsatz* — різновид зусиль, (жорстка) гра у матчі; *Reserve* — запасні гравці команди або клубу; *Konterschlag* — швидкий агресивний хід команди, яка щойно перебувала в обороні; *Bombe / bomben* — потужний удар по воротах, термін перенесено у футбол з мови журналістів у 1920–1930-х роках; *Bomber* — сильний нападник, який постійно проривається та володіє потужним ударом по воротах. Процеси

метафоризації, що забезпечують створення цих термінів, базуються переважно на подібності сценаріїв дій у грі та військових діях. Багато німецьких футбольних композитних термінів, запозичених із донорської зони **ВІЙНА**, не вживаються в сучасній німецькій мові, асоціюючись із часами Третього Рейху й отримавши негативну конотацію, наприклад: *Kampfstätte*, *Kampfsplatz*, *Kampfgeist*, *Kampfleistung*; *Spieleführer* — зараз використовується термін *Schiedsrichter* та інші.

Другою актуальною для футболу донорською зоною є **ТЕАТР**. Знаки цієї зони використовуються переважно для позначення футбольного поля та гравців: *Arena* — стадіон; *Debut* — перший виступ на полі в складі команди; *Garderobe* — роздягальня для гравців, також використовується для позначення ігрової форми команди; *Regisseur* — гравець, який керує грою на полі. Використання знаків концептуальної сфери **ТЕАТР** у футбольній термінології зумовлене видовищністю футбольної гри, її розважальною функцією та регламентованістю, подібною до театральної вистави.

Боротьба за першість і принципи організації розподілу влади визначають використання у сфері футбольної термінології знаків донорської концептуальної сфери **ПОЛІТИКА**. Зазвичай такі знаки позначають організаційні структури та їхні дії на основі аналогії сценаріїв діяльності політичних інститутів і футбольних організацій, ухвалення ними рішень. Знаки політичної сфери називають посади футбольних керівників: *Präsident* — голова клубу або федерації; *Präsidium* — керівний комітет; *Kommission* — комісія; *Vizepräsident* — заступник голови федерації або клубу.

Активною в німецькій термінології футболу є донорська зона **ЦЕРКВА**. Здебільшого футбольні терміни утворені на основі сценарного метафоричного перенесення знаків із цієї сфери для позначення почесної місії, яку виконують гравці (команда) на футбольному полі: *Aufgebot* — склад команди, включаючи запасних гравців, які отримали довіру захищати честь клубу; *Spiritus rector* — провідний гравець, «душа» команди під час матчу. У терміні *orthodox* — характеристика футболіста, який грає за схемою та не здатний адаптуватися до ситуації гри. Цей термін має антонім *unorthodox*, що позначає гравця, здатного до нестандартних рішень і адаптації до обставин.

Донорською зоною метафоризації для термінів футболу в німецькій мові також є сфера **ЛЮДИНА** та її діяльність у сферах, не пов'язаних із футболом. Дії людини є мотиваторами футбольних тер-

мінів на основі перенесення сценаріїв: **Abstauber** — нападник, який залишає підготовку голів партнерам по команді та завершує атаку з близької відстані; **Bewacher** — гравець, завданням якого є стримувати суперника та заважати йому забивати голи; **Schütze** — гравець, який забиває гол; **Ausputzer** — останній захисник перед воротарем, який повинен ліквідовувати небезпечні ситуації.

У німецькій терміносистемі футболу актуалізовано знаки різних сфер життєдіяльності людини: **МИСЛИВСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО** (**abjagen** — з великими зусиллями отримати і в футболі — синонім до відбирання, наприклад, «Він знову відібрав м'яч»), **РИБАЛКА** (**hacken** — розпушувати, дробити, розколювати. У футболі — грати нечисто, нечесно); **КУХНЯ** (**ausgekocht** — шляхом варіння виводити з їжі поживні речовини, жири тощо) і у футболі — зневажливе позначення для кмітливого гравця; **Korkenzieher** — пристрій для витягування корка з пляшки, а у футболі — неконтрольований м'яч, який високо вдаряється перед власними воротами (крутиться, падає назад)), **ІГРА** (**Joker** — гравець, який в якості заміни був успішним і майже програв матчі ще «виривав»; (останній) «трамплін» тренера), **ТРАНСПОРТ** (**Notbremse** — гальмо в залізничних транспортних засобах на випадок небезпеки і у футболі — рятівний прийом у найкритичніший момент через нечесну гру; зокрема заборонене утримання суперника або підставлення ноги. За правилами — покарання штрафним ударом). У цих термінах фіксується уподібнення сценаріїв дій у грі, рухів гравців, метою яких є виконання певних дій для зміни ситуації в матчі.

Донорською зоною метафоризації для термінів футболу в німецькій мові є **АРТЕФАКТ**, що об'єднує штучні предмети, які людина використовує в побуті: **Hammer** — ударний інструмент з пірамідальною головкою, яка стоїть перпендикулярно до ручки (дерев'яного стрижня) і в футболі — позначення для потужного, сильного удару по воротах. Цей термін утворений на основі аналогії сценаріїв, хоча зазвичай знаки артефактів переносяться в сферу футболу через подібність зорових гештальтів: **Kerze** — циліндричний освітлювальний предмет з стеарину, воску, сала, парафіну з обплетеним бавовняним ґнотом, а у футболі — невдалий удар, м'яч, що прямує прямо вгору.

Висновки. У масиві досліджуваних асоціативно мотивованих німецьких футбольних термінів переважно представлені її дифузний і гештальтний різновиди. Ономасіологічні ознаки метафорично мотивованих футбольних термінів обираються з терміналів МПК,

сформованих у його структурі внаслідок асоціативної інтеграції реципієнтної концептуальної сфери футболу як виду спорту з іншими, донорськими концептуальними сферами. Використання знаків донорських концептосфер базується на різноманітних асоціативних аналогіях ігрових дій, перебігу гри з іншими процесами, предметами та явищами дійсності й їхніми ознаками. Донорськими зонами для терміносистеми футболу в німецькому мовному світосприйнятті обрані сфери **ЛЮДИНА, ТЕАТР, ВІЙНА, ПОЛІТИКА, ЦЕРКВА, АРТЕФАКТ**.

Список літератури

- Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология: монография). К. : Изд-во Украинского фитосоциологического центра, 2000. 248 с.
- Уилрайт Ф. Метафора и реальность. *Теория метафоры* / ред.: Н. Д. Арутюнова, М. А. Журина. М.: Прогресс, 1990. С. 82–110
- Allbritton D. W. When Metaphors Function as Schemas: Some Cognitive Effects of Conceptual Metaphors. *Metaphors and Symbolic Activity*. Mahwan, 1995. Vol. 10. P. 33–43.
- Barcelona A. Metaphor and Metonymy at the Crossroads. Berlin: Mouton de Gruyter, 2003. 368 p.
- Charteris-Black J. Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis. Palgrave Macmillan, 2004. 268 p.
- Dancygier B., Sweetser E. Figurative Language. Cambridge University Press, 2014. 242 p.
- Döbler H. Lexikon Fußball. Leipzig: Bibliographisches Institut, 1996. 448 S.
- Duden. Das Bedeutungswörterbuch / Anja Konopka. 5. völlig neu bearb. Aufl. Mannheim, 2018. 1151 S.
- Evans V., Green M. Cognitive Linguistics: An Introduction. Edinburgh University Press, 2006. 830 p.
- Gibbs R. The Poetics of Mind. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 168 p.
- Kövecses Z. Metaphor: A Practical Introduction. Oxford University Press, 2010. 303 p.
- Kövecses Z. Metaphor in Culture: Universality and Variation. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 148 p.
- Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. University of Chicago Press, 2003. [5th printing]. 276 p.

References

- Selivanova, E. A. (2000). *Cognitive Onomasiology (Monograph)*. Kyiv: Ukrainian Phytosociological Center Publishing, 248 p.
- Allbritton, D. W. (1995). When Metaphors Function as Schemas: Some Cognitive Effects of Conceptual Metaphors. *Metaphors and Symbolic Activity*, 10, 33–43.

- Barcelona, A. (2003). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*. Berlin: Mouton de Gruyter, 368 p.
- Charteris-Black, J. (2004). *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. Palgrave Macmillan, 268 p.
- Dancygier, B., & Sweetser, E. (2014). *Figurative Language*. Cambridge University Press, 242 p.
- Döbler, H. (1996). *Lexikon Fußball*. Leipzig: Bibliographisches Institut, 448 S.
- Duden. (2018). *Das Bedeutungswörterbuch* (Anja Konopka, Ed.). 5th ed. Mannheim, 1151 S.
- Evans, V., & Green, M. (2006). *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh University Press, 830 p.
- Gibbs, R. (1994). *The Poetics of Mind*. Cambridge: Cambridge University Press, 168 p.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford University Press, 303 p.
- Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press, 148 p.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, 5th printing, 276 p.
- Wilwright, F. (1990). Metaphor and Reality. In N. D. Arutyunova & M. A. Zhurinskaya (Eds.), *Theory of Metaphor* (pp. 82–110).

Стаття надійшла до редакції 01.12.2024 року

ПЕРЕКЛАД ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Болдирева А. Є.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4327-3773>

Яровенко Л. С.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6199-0974>

Дана стаття присвячена дослідженню окремого лексичного аспекту перекладу — перекладу фразеологічних одиниць. Тут надаються погляди українських відомих вчених-перекладознавців на фразеологію, її особливі характерні риси, розглядаються класифікації способів перекладу фразеологізмів. На сьогодні фразеологія залишається однією з найменш досліджених галузей мовознавства, яка привертає значну увагу науковців, як в теоретичному, так і в практичному аспектах. Щодо перекладу фразеологічних одиниць, дослідники продовжують працювати над забезпеченням адекватності їх перекладу, а також над подоланням труднощів, пов'язаних із передачею їх семантичних і стилістичних характеристик. У цьому контексті фразеологізми часто класифікують як важкі для перекладу або навіть як такі, що не підлягають перекладу. Проблема передачі фразеологічних одиниць з однієї мови на іншу є актуальною, що обумовлює її детальне висвітлення у спеціалізованих посібниках з перекладу, працях, присвячених дослідженню міжмовних взаємозв'язків, а також в окремих наукових монографіях. Дослідження фразеології на основі сучасних матеріалів є особливо цікавим, оскільки сучасний світ розвивається надзвичайно динамічно, і зміни відбуваються не лише в масштабах років, а й днів чи навіть годин. Нові події глобального значення залишають помітний слід у формуванні новітньої історії, що, у свою чергу, впливає на розвиток мови, зокрема на її фразеологічний склад. Протягом тривалого періоду розвитку англійської мови в її складі сформувалася значна кількість стійких виразів, які мають глибокі історичні корені та особливе культурне й комунікативне значення. Проте фразеологічний склад англійської мови залишається таким же динамічним, як і її історія. У контексті глобалізації англійська мова набула ще більшого поширення, а нові поняття та цінності, що виникають у межах англомовної культури, істотно впливають на її фразеологічний компонент. Це створює додатковий інтерес для вивчення особливостей перекладу таких фразеологізмів українською мовою.

Ключові слова: фразеологія, фразеологічна одиниця, фразеологізм, переклад, спосіб перекладу.

PHRASEOLOGICAL UNITS TRANSLATION

Boldyreva A.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Yarovenko L.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

This article is devoted to the study of a specific lexical aspect of translation—namely, the translation of phraseological units. It presents the perspectives of prominent Ukrainian translation scholars on phraseology, its distinctive features, and examines classifications of ways for translating these expressions. At present, phraseology remains one of the least explored areas of linguistics, attracting significant attention from researchers in both theoretical and practical dimensions. Regarding the translation of phraseological units, researchers continue to work on ensuring the adequacy of their translation, as well as overcoming the challenges associated with conveying their semantic and stylistic characteristics. In this context, idiomatic expressions are often classified as difficult to translate or even as untranslatable. The issue of translating phraseological units from one language to another is highly relevant, which justifies its detailed exploration in specialized translation guides, works dedicated to the study of interlingual connections, as well as in separate scholarly monographs. The study of phraseology based on contemporary materials is particularly intriguing, as the modern world is developing at an extraordinarily dynamic pace, with changes occurring not only over years but also over days or even hours. New events of global significance leave a noticeable mark on the formation of contemporary history, which, in turn, influences the development of language, including its phraseology. Over the long period of English language development, a significant number of set expressions have emerged, deeply rooted in history and carrying special cultural and communicative significance. However, the phraseological fund of the English language remains as dynamic as its history. In the context of globalization, the English language has spread even further, and new concepts and values arising within the Anglophone culture have a substantial impact on its phraseological component. This creates an added interest in studying the peculiarities of translating phraseological units into Ukrainian.

Key words: phraseology, phraseological unit, phraseologism, translation, way of translation

Вступ. Мова є невіддільною складовою ідентичності кожного народу. Незважаючи на її універсальність, кожна мова вирізняється своєю унікальністю, а фразеологізми яскраво демонструють, як різні культури передають свої особливі ідеї та концепції. У сучасному світі фразеологізми не лише збагачують мову, але й дозволяють краще зрозуміти культурні контексти. Кожна фразеологічна одиниця відображає історію та цінності суспільства, в якому вона виникла, і є час-

тиною багатой мовної спадщини. Переклад фразеологізмів є складним завданням для перекладача, адже такі мовні одиниці містять не лише лексичне значення, але й особливі культурні відтінки, що відображають історію, традиції та менталітет народу. Важливо, щоб читач перекладеного тексту зміг повністю зануритися у світ автора та відчувати всі нюанси, закладені в оригінальному вислові. Одна й та сама фраза може викликати різні культурні асоціації та емоції у читачів оригіналу та перекладу, що вимагає ретельного врахування під час передання фразеологізму з однієї мови на іншу. У процесі роботи кожен перекладач стикається з викликом перекладу фразеологізмів. Щоб правильно передати фразеологічну одиницю, перекладач повинен вміти відрізнити її від звичайного словосполучення, зрозуміти її семантичні особливості та специфіку її адаптації в мові перекладу, а також намагатися уникати буквального перекладу. Питання передачі фразеологізмів з однієї мови на іншу стоїть досить гостро, саме тому цій темі присвячують цілі розділи у посібниках з перекладу, у літературі по дослідженню міжмовних зв'язків є цілі окремі наукові монографії. Окремими питаннями з цієї проблематики займалися такі українські дослідники та науковці, як Ш. Баллі, Я. А. Баран, Р. П. Зорівчак, В. І. Карабан, І. В. Корунець, М. П. Кочерган, О. О. Селіванова та інші. Проте незважаючи на численні публікації, присвячені дослідженню фразеології взагалі та її перекладу зокрема, теоретики перекладу та перекладачі досі працюють над проблемою досягненням адекватного перекладу та способами подолання труднощів при передачі фразеологічних одиниць через їх семантичні та стилістичні особливості. Враховуючи все вище окреслене питання перекладу фразеології залишається **актуальною** й сьогодні.

Мета нашого дослідження полягає у тому, щоб узагальнити способи перекладу англійських фразеологічних одиниць українською мовою.

Для досягнення нашої мети ми ставимо перед собою наступні **завдання**:

Розглянути різноманітні підходи до перекладу фразеологізмів українською мовою вивчити різні підходи дослідників до явища фразеологізму;

- 1) визначити поняття фразеологізму;
- 2) розглянути класифікації перекладу фразеологізмів різних авторів
- 3) класифікувати досліджені фразеологізми за способом їх перекладу;

Методами дослідження використаними у роботі є спостереження, аналіз та синтез теоретичної літератури, метод узагальнення інформації, описовий, зіставний та компаративний.

Результати та обговорення. М. П. Кочерган дає два тлумачення поняттю фразеологія (від гр. *phrasis* «вираз, зворот» і *logos* «слово, вчення») — це 1) «сукупність фразеологізмів даної мови; 2) розділ мовознавства, який вивчає фразеологічний склад мови». Фразеологізми — стійкі словосполучення. Це «готові сполучення слів, які не створюються в мовленні подібно до вільних словосполучень (новий костюм, великий будинок, читати газети, йти до школи), а відтворюються: якщо мовцеві необхідно вжити фразеологізм, то він його вилучає, як і слово, в готовому вигляді зі свого фразеологічного запасу, а не будує його заново». Фразеологізм — «відтворювана одиниця мови з двох або більше слів, цілісна за своїм значенням і стійка за складом та структурою. Фразеологізми є знаками вторинної номінації, де образ словосполучення, його первинна мотивація переносяться на нову (іншу) ситуацію» (Кочерган, 2001: 241–242).

На думку Л. В. Савченко, фразеологія є відображенням картини реальності, в якій зберігаються елементи культурної спадщини, традиції, цінності та характерні риси національної ідентичності кожного народу. Вона дозволяє глибше пізнати особливості історії, зрозуміти національну унікальність і самотність. Окрім цього, фразеологія передає менталітет та світосприйняття народу, виступаючи своєрідним кодом символів духовної культури (Савченко, 2013: 522).

О. Нагорна, зі свого боку, вважає, що фразеологічна одиниця є мовною одиницею, яка характеризується цілісністю, що виникає внаслідок послаблення значення окремих компонентів її лексичного складу (Нагорна, 2005: 75).

З огляду на різноманітність визначень поняття «фразеологічна одиниця» В. Дроботенко пропонує власну характеристику. Він зазначає, що фразеологізм є самостійною мовною одиницею, яка відзначається динамічністю, сталим значенням і граматичними ознаками, а також здатністю функціонувати в мові без змін (Дроботенко, 2017: 38).

Фразеологізми характеризуються «відтворюваністю, цілісністю значення, стійкістю, непроникністю. Достатньо навіть однієї з перелічених ознак, щоб вважати словосполучення фразеологізмом» (Кочерган, 2001: 242).

Усі теоретики та практики перекладу акцентують увагу на складнощах, що виникають при перекладі фразеологічних одиниць.

В. І. Карабан зазначає, що труднощі перекладу фразеологізмів обумовлені кількома чинниками. По-перше, це складність їх ідентифікації, оскільки сталий вираз може помилково сприйматися як вільне словосполучення. По-друге, фразеологізми мають етноспецифіку, через що перекладач повинен уникати надмірної локалізації тексту, тобто не занадто інтегрувати елементи культури мови перекладу, водночас зберігаючи етноспецифічність виразів. По-третє, їхня емоційна насиченість може варіюватися в різних мовах. По-четверте, існування кількох можливих перекладних відповідників вимагає ретельного вибору найбільш адекватного для конкретного контексту (Карабан, 2003: 321).

В. І. Карабан пропонує таку класифікацію способів перекладу англійських фразеологізмів українською мовою:

1. Монековівалентний переклад, коли українському фразеологізму безпосередньо відповідає лише один англійський фразеологізм (з можливими лексичними та/або граматичними варіаціями). Тут дослідник виділяє:

- абсолютні еквіваленти;
- відносні еквіваленти.

2. Вибірковий переклад, коли з кількох фразеологізмів-синонімів вибирається найбільш адекватний варіантний відповідник.

3. Вільний переклад, суть якого полягає в тому, що перекладач сам створює адекватний відповідник у тому випадку, коли у мові перекладу відсутній відповідник. Сюди В. І. Карабан відносить:

- калькування — це дослівний переклад фразеологізму із дотриманням всіх норм (граматичних, семантичних та стилістичних) мови перекладу;
- описовий переклад — це розкриття змісту фразеологізму без збереження його образності.

І. В. Корунець виділяє п'ять основних способів перекладу фразеологічних одиниць (Корунець, 2003: 187):

1. Абсолютний еквівалент — спосіб перекладу, за допомогою якого кожна складова частина ідіоми вихідної мови зберігається в мові перекладу без змін. До перекладу за допомогою абсолютних еквівалентів вдаються, коли йдеться про ідіоми, які походять з одного джерела

в обох мовах. Такими джерелами може бути міфологія, історія, література, Біблія, тощо.

2. Відносний еквівалент — відрізняється від абсолютного тим, що передбачає трансформацію структури фразеологічної одиниці при перекладі, тобто заміну компонентів, граматичні заміни, опущення, тощо.

3. Справжній аналог — ідіоматичні вираз, що вже існує у мові перекладу і дуже близький за своїм конотативним (метафоричним) значенням до виразу у вихідній мові. Будь-які спільні чи схожі риси фразеологічних одиниць є основним доказом їх справжньої аналогії. Сюди відносяться прислів'я та приказки, а також так звані стандартизовані та стійкі словосполучення.

4. Наближений аналог — фразеологізм мови перекладу, що лише незначною мірою схожий на фразеологізм мови оригіналу, хоча може бути не менш мальовничими та виразним.

5. Описовий переклад. Залежно від складності значення, що міститься у фразеологізмів вихідної мови, він може бути перекладений декількома описовими способами: одним словом, вільним словосполученням; реченням.

Н. Ф. Венжинович виділяє такі способи передачі образних фразеологізмів:

1. при перекладі повністю зберігається іншомовний образ, за допомогою цього методу перекладають фразеологічні звороти, які можна знайти у декількох мовах. При передачі таких одиниць образність залишається в основі без змін. Наприклад: *there is no smoke without fire* — «нема диму без вогню».

2. при перекладі частково замінюється образність фразеологізму. Цей прийом використовується, коли основна образна структура фразеологічного виразу залишається незмінною, але, при цьому, вводяться певні лексичні або граматичні корективи, що може спричинити заміну одного з компонентів фрази. Наприклад: *kill two birds with one stone* — «вбити двох зайців одним пострілом».

3. при перекладі образність повністю замінюється. Даний метод вважають одним із найцікавіших, так як при перекладі таких фразеологічних одиниць використовуються повна заміна їхнього образного змісту. Наприклад: *kick the bucket* — «зіграти в ящик, померти».

4. при перекладі образ відсутній. Наприклад: *spill the beans* — «розповісти секрет, проговоритися» (Венжинович, 2021: 104).

На основі розглянутих класифікацій способів перекладу фразеологічних одиниць ми створили власну робочу класифікацію, згідно з якою ми виділяємо:

1. Абсолютний еквівалент.
2. Відносний еквівалент.
3. Переклад фразеологічним аналогом.
4. Калькування.
5. Описовий переклад (одним словом, словосполученням та реченням).
6. Вибірковий переклад.

Розглянемо приклади вживання певних способів перекладу фразеологічних одиниць на матеріалі сучасного англомовного роману Д. Брауна «Код да Вінчі» та його перекладу українською мовою, зробленому Анжелою Кам'янець.

1. Використання **абсолютного еквіваленту** фразеологічної одиниці при перекладі є не дуже частотним явищем. Адже, як було зазначено вище, фразеологізми є компонентом культурного коду етносу, й тому, цілком зрозуміло, що незважаючи на певні схожі риси світосприйняття різних етносів, відмінностей між ними все ж таки більше.

*Peter expresses his discontent over **playing second fiddle** to a woman* (тут і далі Dan Brown)

*А Петро обурюється, бо не хоче **грати другу скрипку** після жінки* (тут і далі Ден Браун, 2010)

У цьому випадку при перекладі можна побачити використання абсолютного еквіваленту, оскільки семантика та структура оригінальної фразеологічної одиниці відтворено повністю. В обох мовах використовується однаковий образ — «грати другу скрипку», щоб передати невдоволення через другорядну роль у порівнянні з іншою людиною. Такий переклад зберігає не лише буквальне значення, але й ідіоматичний характер виразу, що дозволяє повністю відтворити оригінальну фразеологічну одиницю у перекладі.

*And yet he **had brought the police on his tail**.*

*Але водночас **привів поліцію на хвості***

При перекладі виділеної фразеологічної одиниці також можна побачити використання абсолютного еквіваленту. Адже семантика та структура оригінального фразеологізму така ж сама, як в перекладі.

Загалом використання абсолютних еквівалентів при перекладі найбільш часто зустрічається, коли мова йде про запозичення фразеологізму з третьою мовою (найчастіше з латинської чи давньогрецької).

2. **Відносний еквівалент** при перекладі фразеології використовується трохи частіше. Тут можна спостерігати певні структурні чи/та семантичні розбіжності в вихідній мові та мові перекладу, але загалом оригінальна та перекладна одиниці є дуже схожими. Наприклад,

*He was trapped inside the Grand Gallery, and there existed only one person on earth to whom he could **pass the torch**.*

*Йому не вийти з Великої галереї, і на землі є лише одна людина, якій він міг би **передати естафету**.*

Дана фразеологічна одиниця походить ще з часів виникнення Олімпійських ігор, коли перед їх початком видатні атлети передавали один одному запалений факел. Ця традиція збереглася і сьогодні. При перекладі семантика другого компонента фразеологізму трохи змінилася внаслідок смислового розвитку образу, але зв'язок між оригінальною та перекладною фразеологічними одиницями все ще помітний.

*His captivating presence is punctuated by an unusually low, baritone speaking voice, which his female students describe as '**chocolate for the ears**'.*

*Його заворожливі манери доповнює низький баритональний голос, про який студентки кажуть, що він «**як мед для вух**».*

В українській мові немає абсолютного еквівалентного варіанту перекладу для англійського фразеологізму *chocolate for the ears*, тому перекладач вимушений був підібрати відносний еквівалент. В цілому, в наведеному прикладі зберігається значення та стилістичне забарвлення фразеологізму, проте дещо змінена образна частина. Обидва вирази у двох різних мовах передають спільну ідею приємності та привабливості голосу, саме тому переклад можна вважати вдалим та доречним.

3. Переклад за допомогою **аналога** відрізняється від відносного еквіваленту зміною образу. Фразеологічний аналог у мові перекладу свідчить про те, що подібний за змістом фразеологізм у мові перекладу існує, але він створений на абсолютно іншій образній основі. В той час, як при використанні відносного еквіваленту образність частково відтворюється при перекладі.

*If your own eagerness to **keep abreast of progress** puts you in jail.*

*Якщо через своє нестримне бажання **бігти попереду** потяга ви втрачите до в'язниці.*

Як можна побачити з наведеного приклада, при перекладі фразеологічної одиниці образність повністю змінилася. Причому, на нашу думку, в українському тексті фразеологізм більш експресивний, ніж в англійському оригіналі, де стало словосполучення має більш стертий образ.

4. Ще одним способом перекладу фразеології є **калькування** (дослівний переклад). Цей спосіб застосовують тоді, коли у вихідній мові відсутні абсолютні або відносні еквіваленти, здатні частково зберегти образність фразеологізму. При використанні дослівного перекладу основною метою є створення у мові перекладу виразу, який буде адекватно сприйматися та залишатися граматично правильним.

*Goethe had described architecture as **frozen music**, and Pei's critics described this pyramid as **fingernails on a chalkboard**.*

*Гете називав архітектуру **застиглою музикою**, а цю піраміду критики Пея порівнювали зі **скрипом нігтя по шкільній дошці**.*

В даному прикладі можна побачити два образні фразеологізми. Причому перший фразеологізм *frozen music* передається на українську мову за допомогою абсолютного еквіваленту «застигла музика», а другий *fingernails on a chalkboard* — перекладається дослівно, тобто калькуванням.

Дослівний переклад також можна побачити в наступному прикладі:

The end is near.

Кінець близько

5. Якщо передати фразеологізм за допомогою еквівалента (абсолютного чи відносного) неможливо, а дослівний переклад не відтворює семантику виразу або призводить до незрозумілого буквалізму, перекладачі змушені використовувати **описовий переклад**. Цей спосіб не можна вважати ідеальним, оскільки він призводить до втрати фразеологічності. Проте в окремих випадках такий підхід є прийнятним. Недоліком цього способу також є його громіздкість, оскільки для передачі значення фразеологізму може знадобитися більше слів.

*Teabing stared at the chief inspector a long moment, and then **burst out laughing**.*

*Тібінг витріщився на інспектора, а тоді **розреготався**.*

При перекладі англійського сталого словосполучення можна побачити використання описового перекладу за допомогою одного слова.

Sorry for the short notice.

Пробач, що не попередив тебе завчасно.

У цьому випадку вираз «не попередив тебе завчасно» точно передає зміст англійського фразеологізму *short notice*. Описовий переклад застосовує природні й зрозумілі вирази для передання ідеї, уникаючи дослівного перекладу, який у цьому випадку був би недоречним, оскільки не передав би суті оригіналу.

6. Вибірковий переклад при перекладі художнього твору явище дуже не частотне, адже він передбачає існування декількох варіантів перекладу однієї й той самої фразеологічної одиниці в межах одного твору. Якщо для словника це абсолютне нормальне явище, де завжди надаються всі можливі варіанти перекладу фразеологізму, то в художньому перекладі використання даного способу є скоріше винятком. Вибірковий переклад передбачає існування різних варіантів перекладу, які досягаються різними способами. Наприклад,

*Fache decided **not to take any chances**.*

*Фаш вирішив **не ризикувати**.*

*I'll **take my chance**.*

Я використаю свій шанс.

В обох англійських фрагментах тексту демонструється використання англійського фразеологізму *take a chance* з абсолютно різним перекладом на українську мову. Вираз «не ризикувати» є описовим перекладом одним словом. Натомість «використати шанс» можна вважати перекладом за допомогою відносного еквіваленту.

*Langdon said, **doing his best** to remain polite.*

*Ленгдонові **коштувало неабияких зусиль** залишатися ввічливим.*

*I know, **do your best**.*

*Знаю, **зроби все можливе**.*

У першому фрагменті тексту переклад виконаний за допомогою відносного еквівалента, оскільки фразеологічний образ у перекладі наявний, хоча й відрізняється від оригінального. У другому випадку використано описовий переклад, коли перекладач добирає слова, які найкраще передають ідею та зміст фразеологізму, не обмежуючись буквальним відтворенням.

Висновки. Отже, переклад фразеологізмів вимагає значних зусиль та глибоких знань від перекладача. Вибір способу перекладу є складним завданням, адже необхідно точно ідентифікувати фразеологічну одиницю у вихідній мові, передати її зміст, виразність і образність. Помилки у перекладі фразеологізмів не допустові, оскільки вони можуть призвести до викривлення змісту тексту та створити труднощі у

його сприйнятті. Знання фразеології не лише сприяє точній передачі значення, а й допомагає відобразити стиль мовлення оригінального тексту, підкреслити культурні особливості та додати тексту яскравості й оригінальності.

У перспективі нашого дослідження входить подальше вивчення питання перекладу фразеології з метою встановлення певних принципів та розробки порад щодо даної проблематики.

Список літератури

- Венжинович Н. Ф. Особливості перекладу фразеологізмів з української мови англійською: навч.-метод. посіб. У.: ПП Данило С. І., 2021. 104 с.
- Дроботенко В. Ю. Фразеологічні утворення в різноструктурних мовах. *Збірник наукових праць* / Київський університет імені Бориса Грінченка, 2017. Вип. 8. С. 36–41. URL: <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/198/190> (дата звернення 21.01.2025).
- Карабан В. І. Переклад з української мови на англійську: навчальний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 608 с.
- Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 448 с.
- Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 368 с.
- Нагорна О. О. Інформаційна здатність англійських фразеологізмів. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Ч.: Рута, 2005. № 266. С. 750–84.
- Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти: монографія. С.: Доля, 2013. 600 с.
- Brown D. The Da Vinci Code. URL: https://ia800404.us.archive.org/9/items/TheDaVinciCode_201308/The%20Da%20Vinci%20Code.pdf (Last accessed: 21.01.2025).
- Браун Д. Код да Вінчі / пер. з англ. Анжели Кам'янець. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2010. 480 с.

References

- Venzhynovych N. F. Osoblyvosti perekladu frazeolohizmiv z ukrayins'koyi movy anhlivs'koyu: navch.-metod. posib. U.: PP Danylo S. I., 2021. 104 s.
- Drobotenko V. Yu. Frazeolohichni utvorennia v riznostrukturnykh movakh. *Zbirnyk naukovykh prats'*. Kyivys'kyy universytet imeni Borysa Hrinchenka, 2017. Vyp. 8. S. 36–41. URL: <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/198/190> (Last accessed: 21.01.2025)
- Karaban V. I. Pereklad z ukrayins'koyi movy na anhlivs'ku: navchal'nyy posibnyk. Vinnytsya: Nova Knyha, 2003. 608 s.

Korunets' I. V. Teoriya i praktyka perekladu (aspektyny pereklad): pidruchnyk. Vinnytsya: Nova Knyha, 2003. 448 s.

Kocherhan M. P. Vstup do movoznavstva: pidruchnyk. K.: Vydavnychyy tsentr "Akademiya", 2001. 368 s.

Nahorna O. O. Informatsiyna zdatnist' anhliys'kykh frazeolohizmiv. Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu. Ch. : Ruta, 2005. № 266. S. 75–84.

Savchenko L. V. Fenomen etnokodiv dukhovnoyi kul'tury u frazeolohiyi ukraïns'koyi movy : etymolohichnyy ta etnolinhvistychnyy aspekty: monohrafiya. S. : Dolya, 2013. 600 s.

Brown D. The Da Vinci Code. URL: https://ia800404.us.archive.org/9/items/TheDaVinciCode_201308/The%20Da%20Vinci%20Code.pdf (Last accessed: 21.01.2025)

Braun D. Kod da Vinchi: per. z anhł. Anzhely Kam'yanets'. Kharkiv: «Klub Simeynoho Dozvillya», 2010. 480 s.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2024 року

BESONDERHEITEN DES PERZEPTIV-ARTIKULATORISCHEN SPRACHERWERBS IM DaZ-BEREICH IN ÖSTERREICH

Olena Vasylenko

Doktor der philologischen Wissenschaften, Dozentin

Nationale I. I. Metschnikow Universität Odesa

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9897-6997>

Tetyana Verbytska

Doktor der pädagogischen Wissenschaften, Dozentin

Nationale I. I. Metschnikow Universität Odesa

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8291-7792>

Der vorliegende Artikel ist den Besonderheiten des Erwerbs phonetischer Fähigkeiten von Deutsch als Zweitsprache-Lernenden in Österreich gewidmet. Im Fokus der Untersuchung stehen Schulkinder mit der Erstsprache Ukrainisch, die 2022 nach Wien gekommen sind und in das österreichische Schulsystem integrieren mussten. Bei der Thematisierung der Aneignung des Deutschen als Zweitsprache wird ein besonderes Augenmerk auf die sprachliche Situation in Österreich gelegt, die von Dialekt-Standard-Kontinuum-Prozessen stark geprägt ist. In diesem Zusammenhang gehen wir zuerst auf die Begrifflichkeiten ein, wobei der Unterschied zwischen dem Deutsch als Fremdsprache und Deutsch als Zweitsprache — Lernen geklärt wird. Danach setzen wir uns mit dem Terminus Dialekt-Standard-Kontinuum auseinander. Das Modell des Dialekt-Standard-Kontinuums beruht darauf, dass der mündliche Sprachgebrauch meist weder eindeutig dialektal noch eindeutig als standardsprachlich interpretiert werden kann. Große Aufmerksamkeit erregen in Interaktionsverläufen besondere Merkmale, die als saliente Features bezeichnet werden. Die phonetisch-phonologische Ebene des österreichischen Deutsch zeichnet sich durch Variation auf segmentaler Ebene besonders stark aus, wo z. B. der Wechsel vom standardsprachlichem /a/ zu dem s.g. verdumpften [ɔ] stattfindet und Diphthong [aɐ] überoffen als [æ:] ausgesprochen wird, wobei es um die Wiener Monophthongierung geht. Anschließend wird die Forschungsfrage formuliert und das methodische Design der geplanten Untersuchung beschrieben. Zur Beantwortung der Forschungsfrage soll zuerst sprachwissenschaftliche Fachliteratur herangezogen werden. Für die Umsetzung des empirischen Teils wird eine Kombination aus quantitativen und qualitativen Methoden geplant. Dank dieser Vorgehensweise können Transfererscheinungen aus der Erstsprache sowie besondere Merkmale der österreichischen Aussprache, die auf den Aneignungsprozess des Deutschen auf der phonetischen Ebene einen Einfluss haben, festgestellt, analysiert und systematisiert werden. Mit dieser Arbeit wird einerseits ein Beitrag zur Grundlagenforschung geleistet. Andererseits geht es anschließend um die Entwicklung der Förderungsvorschläge bei der Deutschaneignung

sowie perzeptiv-artikulatorischer Teilkompetenzen für Schülerinnen und Schüler mit der Erstsprache Ukrainisch.

Schlüsselwörter: Erstsprache, Deutsch als Zweitsprache, Deutsch als Fremdsprache, Dialekt-Standard-Kontinuum, saliente Features, Wiener Monophthongierung, perzeptiv-artikulatorische Fähigkeiten

ОСОБЛИВОСТІ НАБУТТЯ ПЕРЦЕПТИВНО- АРТИКУЛЯЦІЙНИХ НАВИЧОК З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК МОВИ НАВЧАННЯ В АВСТРІЇ

Олена Васильченко

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Тетяна Вербицька

кандидат педагогічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Ця стаття присвячена особливостям набуття фонетичних навичок учнями, які опановують німецьку мову як мову навчання в Австрії. У фокусі дослідження стоять діти шкільного віку, рідною мовою яких є українська, які приїхали до Відня у 2022 році та були інтегровані в австрійську шкільну систему. При обговоренні вивчення німецької як мови навчання особлива увага приділяється мовній ситуації в Австрії, яка перебуває під сильним впливом процесів перехіду з діалектальної до стандартної реалізації на всіх рівнях мови (Dialekt — Standard — Kontinuum). У цьому контексті спочатку розглянемо термінологію, пояснюючи різницю між вивченням німецької мови як мови навчання та вивченням німецької мови як іноземної, а також особливості поняття діалектно-стандартний континуум. Розуміння моделі діалектно-стандартного континууму базується на тому факті, що усне мовлення в Австрії зазвичай є переплетінням діалектальної до стандартної мовної реалізації. Велику увагу при цьому привертають особливі характерні ознаки на всіх рівнях мови, які відомі під терміном *saliente Features*. Фонетико-фонологічний рівень австрійської німецької мови характеризується значними варіаціями на сегментному рівні, наприклад зміна стандартної вимови /a/ на так званий «приглушений» [ɔ] або дифтонг [aɐ] вимовляється як надвідкритий [æ:]. Це явище відомо під назвою Віденська монофтонгізація. Метою дослідження є встановлення особливостей опанування німецькомовних перцептивно-артикуляційних навичок учнями, рідною мовою яких є українська. Задля реалізації запланованого дослідження було розроблено методологічний дизайн, першим кроком якого є пошук та аналіз спеціальної лінгвістичної літератури. Для реалізації емпіричної частини планується поєднання кількісних і якісних методів дослідження. Завдяки цьому підходу можна виявити та об'єктивно проаналізувати явища трансферу особливостей рідної мови та австрійського

варіанту німецької мови, які впливають на процес засвоєння німецької як мови навчання на фонетичному рівні в Австрії. З одного боку, ця робота є внеском у фундаментальні інструментально-фонетичні дослідження. З іншого боку, йдеться про розробку пропозицій щодо підтримки у засвоєнні німецької мови загалом, а також перцептивно-артикуляційних навичок учнями, рідною мовою яких є українська.

Ключові слова: рідна мова, німецька мова як мова навчання, німецька мова як іноземна, діалектно-стандартний континуум, особливі ознаки, Віденська монофтонгізація, перцептивно-артикуляційні навички

PECULIARITIES OF PERCEPTUAL-ARTICULATORY LANGUAGE ACQUISITION IN THE CONTEXT OF GERMAN AS A LANGUAGE OF INSTRUCTION IN AUSTRIA

Olena Vasylenko

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Tetyana Verbytska

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

This article is devoted to the peculiarities of the acquisition of phonetic skills by learners of German as a language of instruction in Austria. The focus of the study is on students whose first language is Ukrainian who came to Vienna in 2022 and had to integrate into the Austrian school system. When addressing the acquisition of German as a language of instruction, special attention is paid to the linguistic situation in Austria, which is strongly influenced by dialect-standard continuum processes. In this context, we first look at the terminology, clarifying the difference between learning German as a foreign language and learning German as a language of instruction. We then deal with the term dialect-standard continuum. The dialect-standard continuum model is based on the fact that oral language use can usually neither be clearly interpreted as dialectal nor as standard language. Special features, known as salient features, attract great attention in interaction processes. The phonetic-phonological level of Austrian German is characterized by particularly strong variation at the segmental level, where, for example, the change from the standard /a/ to the so-called muted [ɔ] takes place and the diphthong [aɐ̯] is pronounced overly open as [æ:], which is about Viennese monophthongization. The research question is then formulated and the methodological design of the planned study is described. To answer the research question, linguistic literature will first be used. A combination of quantitative and qualitative methods is planned for the implementation of the empirical part. Thanks to this approach, transfer phenomena from the first language as well as special features of Austrian pronunciation that influence the process of acquiring German at the phonetic level can be identified, analyzed and systematize.

On the one hand, this work makes a contribution to basic research. On the other hand, it then deals with the development of suggestions for supporting the acquisition of German in general and perceptual-articulatory skills in particular for students whose first language is Ukrainian.

Key words: *first language, German as a foreign language, German as a language of instruction, dialect-standard continuum, salient features, Viennese monophthongization, perceptual-articulatory skills*

Einleitung. Sowohl im DaF- als auch im DaZ-Unterricht steht jeder Lerner bei mündlicher Kommunikation vor der Schwierigkeit, sich mit der fremden Lexik, Grammatik, Semantik sowie mit der phonetischen Seite der jeweiligen Sprache auseinandersetzen zu müssen. Im Fremdsprachen-Lernprozess kommt der Aneignung neuer Hör- und Artikulationsgewohnheiten eine besondere Bedeutung zu, weil sie nicht nur die Voraussetzung für jegliche mündliche Kommunikation in der Fremdsprache darstellen, sondern auch Grundlage und Bedingung für die Entwicklung der Zielsprachtätigkeiten (Hören, Sprechen, Lesen, Schreiben) und für das Erlernen der Fremdsprache in ihrer Gesamtheit sind (Hirschfeld, 1989: 297).

Einen Impuls zum Beleuchten der Erwerbsbesonderheiten perzeptiv-artikulatorischer Teilkompetenzen im Deutschen hat die Aneignung des Deutschen als Zweitsprache von ukrainischen Schülerinnen gegeben, die 2022 nach Österreich gezogen sind und sich in das österreichische Schulsystem integrieren mussten.

Seit Beginn des Krieges in der Ukraine befinden sich laut aktuellen Zahlen rund 13.000 ukrainische Schülerinnen an österreichischen Schulen. 5.682 davon besuchen laut Zahlen des Bildungsministeriums eine Volksschule, 5.416 eine AHS-Unterstufe bzw. Mittelschule sowie 2.051 eine weiterführende Schule (APA 2023). Um Bildungs- und Berufschancen zu verbessern, ist es ein explizites Ziel des österreichischen Bildungssystems, die Sprachkompetenz von Kindern und Jugendlichen in elementarpädagogischen Einrichtungen und in Schulen zu fördern, da das Sprachkönnen für erfolgreiche Lernprozesse und Bildungswege sowie soziale Teilhabe und sozialen Aufstieg grundlegend sind (BMBWF 2021: 28). Die Kenntnisse der Bildungssprache Deutsch — so Bildungsministerium — seien notwendig, da diese die Grundlage der aktiven Teilnahme an den Bildungsprozessen und damit ein Kriterium für den Schulerfolg seien (BMBWF 2019: 3). Um jene Schülerinnen, welche kein oder nur unzureichendes Sprachkönnen der Unterrichtssprache Deutsch haben und dem Unterricht daher nicht folgen können, sprachlich zu fördern, wurde im Schuljahr 2018/2019 das Modell

der Deutschförderung für „außerordentliche“ Schülerinnen implementiert. Ausgesprochenes Ziel dieses Modells ist, den betroffenen Schülerinnen frühzeitig ein intensives Lernen der Unterrichtssprache Deutsch und damit den raschen Wechsel in den regulären Klassenverband zu ermöglichen (BMBWF 2019: 3).

Das Ziel dieses Artikels besteht darin, die Besonderheiten des Erwerbs des Deutschen als Zweitsprache auf der phonetischen Ebene zu thematisieren und Förderungsvorschläge zur Entwicklung der perzeptiv-artikulatorischen Teilkompetenz zu entwickeln.

Schätz (2011) kommt in Ihrer Forschung auf eine kritische Zeitspanne für den phonetischen Spracherwerb in der Zweitsprache an. Je später phonetische Fähigkeiten im DaZ ausgebildet werden, desto stärker wird diese Ebene durch die Erstsprache geprägt und den Interferenzeinfluss kann als bedeutsam eingeschätzt werden (Schätz, 2011: 104). An dieser Stelle wäre es wichtig, den Unterschied zwischen den Begriffen „Deutsch als Fremdsprache“ und „Deutsch als Zweitsprache“ zu klären, da mit diesen Termini zwei unterschiedliche Erwerbskontexte gekennzeichnet sind. In Anlehnung an Ahrenholz ist für den Zweitspracherwerb zentral, dass die Aneignungsprozesse in Lebenssituationen stattfinden, in denen die Zweitsprache zentrales Kommunikationsmittel ist und der Erwerb im Wesentlichen im Vollzug der Kommunikation erfolgt (Ahrenholz, 2014: 6). Dies ist für Kinder und Jugendliche mit Migrationshintergrund der Fall, die in einem deutschsprachigen Land leben. Dabei geht es um den ungesteuerten Zweitspracherwerb, der sich in und durch Kommunikation in deutschsprachiger Umgebung vollzieht. Die Aneignung des Deutschen als Fremdsprache geschieht dagegen gesteuert im Unterricht, der den wesentlichen Ort des Spracherwerbs darstellt. Im Fall von Deutsch als Zweitsprache findet der Spracherwerb wesentlich außerhalb des Unterrichts statt (Ebenda). Was die Erst- oder Ausgangssprache angeht, so bleibt sie beim Zweitspracherwerb zunächst dominant, wird dann aber häufig nicht gefördert und führt in der Alltagskommunikation zu Code-Switching-Prozessen zwischen Ausgangs- und Zielsprache (Erst- und Zweitsprache). Beim Erwerb des Deutschen als Fremdsprache bleibt die Erstsprache dominante Sprache (Ebenda).

Insgesamt gibt es bisher für die Gruppe der zweisprachigen Vor- und Grundschulkinder, die Deutsch als Zweitsprache erwerben, nur wenige empirische Studien zum Erwerb der phonetischen und phonologischen Fähigkeiten (Ahrenholz, 2014). Die Mehrheit der vorhandenen Untersuchungen basiert auf Einzelfällen, die den Erwerbsverlauf exemplarisch

beschreiben (Schätz, 2011: 106). Daraus ergibt sich der Bedarf nach weiterer Forschung, um theoretische Überlegungen mit neuen empirischen Erkenntnissen zum Zweitspracherwerb aus der Erstsprache Ukrainisch für Deutsch als Zweitsprache zu untermauern und die Besonderheiten der Deutschaneignung in Österreich zu ergänzen. In diesem Zusammenhang erscheint das zu diskutierende Thema aktuell und anwendungsorientiert zu sein. Mit dieser Arbeit möchten wir einerseits einen Beitrag zur Grundlagenforschung leisten. Andererseits geht es anschließend um die Entwicklung der Förderungsvorschläge bei der Deutschaneignung für ukrainische Schülerinnen in Wien.

Untersuchungsmethodik. Die konkrete Forschungsfrage lautet etwa wie folgt: „Wie entwickelt sich die Aussprache des Deutschen der Schülerinnen mit Ukrainisch als Erstsprache in Österreich?“ Zur Beantwortung der Forschungsfrage soll erstens sprachwissenschaftliche Fachliteratur herangezogen und mögliche Lernhindernisse aus phonetischen Unterschieden der beiden Sprachen herausgefiltert werden. Dabei werden die Besonderheiten der nationalen Standardvarietät des Deutschen in Österreich in Bezug auf das Dialekt-Standard-Kontinuum thematisiert und berücksichtigt.

Für die Umsetzung des empirischen Teils wird eine Kombination aus quantitativen und qualitativen Methoden geplant. Um die möglichen Spracheneinflüsse zu erfassen, werden in Anlehnung an Busch sprachbiografische Interviews durchgeführt (Busch, 2021). Dabei geht es um die Sprachen, die bereits von den Probanden angeeignet wurden, um bestimmte Einflüsse auf die Aneignung des Deutschen zu kontrollieren. Für die Auseinandersetzung mit den Besonderheiten der Ausspracheaneignung erscheint eine Verknüpfung von einer auditiven (subjektiv) und einer akustischen (objektiv) Analyse der Audioaufnahmen als besonders sinnvoll zu sein. Die Datenerhebungen werden in Klassen des Primar- und Sekundarbereichs durchgeführt: Mit Hilfe einer Bildgeschichte werden mündliche Daten elizitiert, aufgenommen und orthographisch transkribiert. Während einer auditiven Analyse ist es herauszufinden, um welche Art Aussprachebesonderheiten es bei DaZ-Aneignung von Schülerinnen mit der Erstsprache Ukrainisch geht. Es können Transfererscheinungen aus der Erstsprache sowie besondere Merkmale des Österreichischen sein. Die Stellen im Transkript, wo Aussprachebesonderheiten auffällig sind, werden markiert und einer akustischen Analyse mit Hilfe von Schallanalysesoftware PRAAT unterzogen, um die Objektivität der auditiv festgestellten Aussprachebesonderheiten zu sichern.

Resultate und Diskussion. Seiteneinsteigerinnen, die ins österreichische Bildungssystem kommen, müssen Deutsch lernen, was in Österreich auch gesetzlich festgelegt ist (§16, Abs. 1 SchUG). Da Deutsch die Umgebungs- und Bildungssprache ist, eignet man sich Deutsch als Zweitsprache an, was im Vergleich zu einer Aneignung des Deutschen als Fremdsprache anders geschieht. Allein aus der Interaktion im Alltag wird das Deutschlernen im deutschsprachigen Raum möglich sein, denn die Kontaktsituationen setzen den Spracherwerb in Gang. In der Schule wird er danach durch einen gesteuerten Erwerb der Kulturtechniken Lesen und Schreiben fortgeführt (Rösler, 2021). Nach Dirim und Pokitsch geht es „in der Zweitsprachvermittlung darum, durch den Sprachunterricht Zugehörigkeit zur eigenen Umgebung zu ermöglichen und Zugehörigkeit zu entwickeln“ (Dirim & Pokitsch, 2018: 60). Die Schülerinnen, die als Seiteneinsteigerinnen in das österreichische Schulsystem aufgenommen werden, möchten in der österreichischen Schule handlungsfähig werden, Erfolg haben und Zukunftsperspektiven realisieren — genauso wie Schülerinnen, die zu Hause Deutsch sprechen und damit das Glück haben sprachlich kaum benachteiligt zu werden (Dirim & Pokitsch, 2018). Sprache wird als „Schlüssel zur Integration“ angesehen, wobei die Beherrschung des Deutschen den Zugang zu gesellschaftlichen Einrichtungen und somit die Partizipation an der Gesellschaft ermöglicht (Gamper & Schroeder, 2021: 63). Man unterscheidet zwischen drei Modellen des Aneignens des Deutschen als Zweitsprache. Bei der ersten Möglichkeit, auch submersives Modell genannt, besuchen neu zugewanderte Schüler:innen von Beginn an den Regelunterricht, wobei die Teilnahme an Deutschförderstunden nicht ausgeschlossen ist. Bei der zweiten Möglichkeit geht es um das s.g. parallele Modell, wobei neu zugewanderte Schülerinnen in separate Klassen aufgenommen werden, wie z. B. viele ukrainische Schülerinnen, für die 2022 die s.g. Neu-in-Wien-Klassen (später in Klassen mit Schwerpunkt Deutsch und Ukrainisch/KSDU umbenannt) organisiert wurden, wo die Kinder von zwei Lehrkräften betreut worden waren, wobei eine Lehrkraft sie in der Bildungssprache Deutsch unterrichtet und eine andere Lehrkraft sie auf Ukrainisch unterstützt hatte. Als dritte Möglichkeit wird das Modell einer Teil-Integration angeboten, wobei eine mehr oder weniger enge Verzahnung zwischen Vorbereitungsklasse und Regelklasse stattfindet (Gamper & Schroeder, 2021: 65).

Im DaZ-Bereich spielt eine Sensibilisierung für die Form- und Funktionsunterschiede zwischen gesprochener und geschriebener Sprache eine wichtige Rolle. Statt wie im Lehr- und Lernkontext DaF ausgehend vom

Konstrukt einer geschriebenen Standardsprache im Unterricht auf höheren Niveaustufen auf mögliche diaphasische und diatopische Varianten hinzuweisen, die möglicherweise zum Substandard gehören oder als sogenannte Zweifelsfälle in ihrer Zugehörigkeit zum Standard umstritten und peripher für das Sprachsystem sind, soll in DaZ die alltagsweltliche, mündliche Spracherfahrung zu einer überregionalen und übermedialen Standardsprache, die allen Kommunikationsbedürfnissen genügt, ausgebaut werden (Breindl, 2021: 110). Ein Standard wird als bildungssprachliche Zielnorm angenommen (Cillia & Ransmayr, 2019: 229), obwohl die Lernenden, die sich bedingt durch Migration oder Flucht Deutsch aneignen, von der Vielförmigkeit des Deutschen sowohl im mündlichen als auch im schriftlichen Bereich überrascht sind (Dannerer et al., 2021: 30).

Beschreibungen des österreichischen Deutsch bzw. eine Darstellung der Besonderheiten der deutschen Sprache in Österreich finden sich im Österreichischen Wörterbuch (Ebner, 2009) sowie in zahlreichen Publikationen von Wiesinger (1988; 2009; 2010; 2014), Ammon (1995; 2004; 2016), Scheuringer (2001) (Cillia & Ransmayr, 2019: 50). Nach Angaben von Ammon et al. (2004), Ammon/Bickel/Lenz (2016), Ebner (2009) geht es bei der innenösterreichischen Variation in der Regel um vier Sprachlandschaften bzw. Regionen: Ostösterreich, Mitte, Südösterreich und Westösterreich, wobei die ersten drei genannten bairische Sprachräume sind. Vorarlberg und der Tiroler Bezirk Reutte haben dabei wegen der alemannischen Dialektbasis eine Sonderstellung (Cillia & Ransmayr, 2019: 49). Die österreichischen Spezifika beziehen sich dabei auf alle Sprachebenen (von der phonetisch-phonologischen, orthographischen Ebene über Morphologie, Syntax, Semantik bis hin zur Pragmatik) (Ebenda). Nach Wiesinger wird „die österreichisch geprägte Standardaussprache [...] in erster Linie in nur wenigen Situationen des öffentlichen Lebens wie Rundfunk, Fernsehen, Kirche und Schule als offiziöse Sprachform und das mit phono-stilistischen Abstufungen gebraucht“ (Wiesinger, 2010: 363). Cillia und Ransmayr stellen aber fest, dass „große Teile der Unterrichtskommunikation im Zeichen des Dialekt-Standard-Kontinuums steht und ein ständiger Wechsel zwischen den Varietäten zu beobachten ist“ (Cillia & Ransmayr, 2019: 227). Nach Dannerer et al. ist das sprachliche Handeln im Dialekt-Standard-Kontinuum ein Gleiten in einem Raum zu verstehen (Dannerer et al., 2021: 27). Die Befunde von Cillia und Ransmayr zeigen, dass das für Österreich typische Dialekt-Standard-Kontinuum in allen österreichischen Schulen und im Klassenzimmeralltag existiert und innere Mehrsprachigkeit

im Unterricht Realität ist (Cillia & Ransmayr, 2019: 229). Blaschitz u. a. machen darauf aufmerksam, dass die Deutschaneignung im Dialekt-Standard-Kontinuum komplex ist und das schulische Lernen in diesem Kontinuum stattfindet. Hingewiesen wird darauf, dass nicht nur das Deutsche als Bildungssprache, sondern auch die Vermittlung und kommunikative Bearbeitung der Unterrichtsgegenstände im Dialekt-Standard-Kontinuum bewältigt werden müssen (Blaschitz et al., 2020: 3).

Der Terminus Dialekt-Standard-Kontinuum (DSK) ist auf Auer zurückzuführen (Auer, 1986; 1990). Das Modell des DSKs beruht darauf, dass die gesprochene Sprache meist weder eindeutig dialektal noch eindeutig als standardsprachlich interpretiert werden kann (Auer, 1986: 97; 1990: 179, 253). Es lässt sich allerdings in Form von Bewegungen oder Verschiebungen im „Variationsraum“ von Dialekt bis Standardsprache darstellen (Auer, 1990: 179). Im DSK kann z. B. ein und dasselbe Lexem in bestimmten bairischen Regionen als dialektal und in anderen als standardsprachlich gelten, z. B. *Topfen*. Im ÖWB (2018: 714) wird es als standardsprachlich angeführt, während ihm Scheuringer nach „in Bayern die volle Anerkennung seiner Hochsprachlichkeit fehlt und das Wort *Quark* ‚über‘ sich hat.“ (Scheuringer, 2005: 1198, zitiert nach Perner 2024: 42). Auer betont, dass allein Standardsprache und Dialekt nicht als in sich homogen betrachtet werden können, sondern ebenfalls ein Kontinuum bilden (Auer, 1990: 252). Laut Perner ist dies anhand von Variation im lautlichen Bereich besonders gut nachvollziehbar (Perner, 2024).

Der phonologische Bereich zeichnet sich durch Variation auf segmentaler Ebene aus, wo z. B. der Wechsel vom standardsprachlichem /a/ zu dem s.g. verdumpften [ɔ] stattfindet (Mooslmüller, 1991: 32) oder vom Diphthong [a₁] bis zu überoffenem [æ:], wobei es um die Wiener Monophthongierung geht, z. B. *Eis* [a₁s], [a_ɐs], [æ_ɐs], [æ:s] (DAWB, 2009: 238), oder das Auftreten von nicht reduzierten Vokalen in unbetonten Positionen. So wird das *e* in den Präfixen *be-* oder *ge-* als [ɛ] und im unbetonten Auslaut z. B. *Sonne* [ˈsɔnɛ] als [ɛ] ausgesprochen (Mooslmüller et al., 2015: 343). Merkmale, die in Interaktionsverläufen Aufmerksamkeit erregen, können als saliente Features (besondere Merkmale) bezeichnet werden (Perner 2024: 161). Nach Auer lässt sich „die Salienz eines Merkmals nur vor einem Hintergrund erkennen, aus dem es mehr oder weniger stark heraussticht“ (Auer, 2014, zitiert nach Perner 2024: 161).

Folgende „hinausstechende“ Merkmale werden auf der phonetisch-phonologischen Ebene des österreichischen Deutsch als besondere Merkmale

oder saliente Features bezeichnet und im Rahmen der geplanten empirischen Forschung untersucht: Realisierung des *e*-Lautes in der unbetonten Reduktionssilbe *-en* als [ɛ], Realisierung des silbentrennenden *h* und des stimmlosen [s] in allen Wortpositionen, Besonderheiten der *l*- und *r*-Realisierung, Wechsel vom standardsprachlichem /a/ zu dem s. g. verdumpften [ɔ], Fehlen des Glottisschlageinsatzes, Wiener Monophthongierung, das heißt Realisation statt des Diphthongs [aɐ] eines überoffenen [æ:].

Die möglichen Varietäten des heutigen Wienerischen sind der untenstehenden Tabelle zu entnehmen, die im Rahmen einer empirischen Untersuchung der gesprochenen Sprache in Wien von Peter Ernst festgestellt worden sind (Ernst, 2013: 143):

Fazit. Schlussfolgernd lässt sich sagen, dass die Aussprache, die sowohl segmentale (einzelne Vokal- und Konsonantenlaute) als auch suprasegmentale Aspekte der Sprache (Rhythmus, Betonung, Melodieverlauf) umfasst, ein Hindernis für die gesprochensprachliche Kommunikation darstellen kann und eine der Komponenten für die Beurteilung der Sprechfähigkeit ist. Darüber hinaus spielt sie eine wichtige Rolle bei der Vermittlung effektiver mündlicher Kommunikation insbesondere für Zweitsprachelernde, die Schwierigkeiten haben, sich verständlich zu machen (Isaacs, 2018: 274). In diesem Zusammenhang erscheint es als wichtig, Holpersteine im segmentalen und eventuell suprasegmentalen Bereich für Deutschlernende mit der Erstsprache Ukrainisch herauszufinden und entsprechende Förderungsvorschläge auszuarbeiten.

Die Besonderheiten der Ausspracheaneignung in der Zweitsprache Deutsch sind bis jetzt noch nicht ausreichend erforscht und stellen damit ein Forschungsinteresse dar. Die geplante Untersuchung könnte diese Lücke ausfüllen, indem phonetische Transfererscheinungen in der Zielsprache Deutsch bei dem von ukrainischen Schülerinnen frei produzierenden Sprechen festgestellt, analysiert und systematisiert werden. Dies bietet eine relevante Quelle für linguistische Untersuchungen sowie eine Hilfestellung für DaZ-Lehrkräfte, in deren Klassen Schulkinder aus der Ukraine sind, deren Aussprachekompetenz (in ihrer Verbindung von Sprechen und Hören) eine wesentliche Basis für das Erlangen der deutschsprachigen Kommunikationsfähigkeit darstellt (Hirschfeld & Reinke, 2016).

Makrovariable	I-Vokalisierung (el in ZS)	or > ʊ	a-Verdumpfung	ar in ZS	ar in ES	-ig	mhd. Diphthonge ie, uo	mhd. ei > ai	Entnasalisierung	e-Apokope	Entrundung	Monophthongierung	e-Laute mhd. ē, e
Beispiel	<Keller>	<zornig>	<Wasser>	<Garten>	<Bart>	<billig>	<Lied> <Schuhe>	<heiß>	<Wein>	<zeige>	<schön>	<Haus>	<Bete>
Aussprache-Duden 2000	'kɛlɐ	'tsɔrnɪç	'vasɐ	'gɑrtŋ	bɑrt	'bɪlɪç	lɪt 'ʃuə	hais	vain	'tsaɪgə	ʃɔn	haus	'betə bet

Regionale Standard-sprache	'kɛlɐ	'tsɔrnɪç	'vasɐ	'gɑrtŋ	bɑrt	'bɪlɪç	lɪt 'ʃuə	hæs	væn	'tsæçə	ʃɔn	hɑɔs	'betə bet
Oberer regionaler Substandard	'kɛlɐ ('kɛlɐ)	'tsɔrnɪç	'vasɐ	'gɑrtŋ	bɑrt	'bɪlɪç	lɪd 'ʃuə	hæs (hɛs)	væn (vɛn)	'tsæç (tʃæç)	ʒæn: (ʒe:)	hɔs (hɔs)	bɛt bet (bet bet)
Unterer regionaler Substandard	'kɛlɐ	'tsɔrnɪç	'vasɐ	'gɔrtŋ	bɔrt	'bɪlɪç	lɪd ʒɔçʃ	hɑs	væ:	'tsaç	ʒæ:	hɔs	'bɛt bet
Regionaler Dialekt (Basis dialekt)	'kɛlɐ	'tsɔrnɪç	'vasɐ	'gɔrtŋ	bɔrt	'bɪlɪç	lɪd ʒɔçʃ	hɑs	væ:	'tsaç	ʒæ:	hɔs	'bɛt bet

Abb. 1. Varietäten des heutigen Wienerischen anhand ausgewählter Beispiele (Ernst 2013)

References

- Ahrenholz, B. (2014). Mündliche Produktion. In B. Ahrenholz & I. Oomen-Welke (Hrsg.), *Deutsch als Zweitsprache*. Baltmannsweiler: Schneider Hohengehren, 173–188.
- Ahrenholz, B. (2014). Deutsch als Erstsprache — Zweitsprache — Fremdsprache. In B. Ahrenholz & I. Oomen-Welke (Hrsg.), *Deutsch als Zweitsprache*. Baltmannsweiler: Schneider Hohengehren, 3–16.
- Ammon, U. (1995). *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz. Das Problem der nationalen Varietäten*. Berlin u.a.: Walter de Gruyter.
- Ammon, U., Bickel, H., Ebner, J., Esterhammer, R., Gasse, M., Hofer, L., Kellermeier R. B., Löffler, H., Mangott, D., Moser, H., Schläpfer, R., Schlossmacher, M., Schmidlin, R. & Vallaster, G. (2004). *Variantenwörterbuch des Deutschen*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Ammon, U., Bickel, H., Lenz, A. N. (2016). *Variantenwörterbuch des Deutschen*. 2., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Die Standardsprache in Österreich, der Schweiz, Deutschland, Liechtenstein, Luxemburg, Ostbelgien und Südtirol sowie Rumänien, Namibia und Mennonitensiedlungen. Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- Austria Presse Agentur (2023). Retrieved January 12, 2025, from <https://science.apa.at/power-search/7905934988214525349>
- Auer, P. (1986). Konversationelle Standard/Dialekt-Kontinua (Code-Shifting). In *Deutsche Sprache* 14, S. 97–124.
- Auer, P. (1990). *Phonologie der Alltagssprache. Eine Untersuchung zur Standard/Dialekt-Variation am Beispiel der Konstanzer Stadtsprache*. Berlin/New York: Walter der Gruyter.
- Blaschitz, V., Perner, K. R., Grabenberger, H., Weichselbaum, M., Dirim, I. & Templ, V. (2020). Die Aneignung von Deutsch als Zweitsprache im Dialekt-Standard-Kontinuum. In *Zielsprache Deutsch* 47 (2) 3–21.
- Breindl, E. (2021). (Angewandte) Linguistik des Deutschen als Fremd- und Zweitsprache. In Claus Altmayer, Katrin Biebighäuser, Stefanie Habertzettl und Antje Heine (Hg.) *Hanbuch Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Kontexte — Themen — Methoden*. J. B. Metzler Verlag, 101–123.
- Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung (2019). *Deutschförderklassen und Deutschförderkurse. Leitfaden für Schulleiterinnen und Schulleiter*. Wien.
- Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung (2021). *Nationaler Bildungsbericht Österreich 2021*. Wien.
- Cillia, R. de & Ransmayr, J. (2019). *Österreichisches Deutsch macht Schule Bildung und Deutschunterricht im Spannungsfeld von sprachlicher Variation und Norm*. Wien: Böhlau Verlag GmbH & Co.KG.
- Dannerer, M., Dirim, İ., Döll, M., Grabenberger, H., Perner, K. R. & Weichselbaum, M. (2021). *Variation im Deutschen: Grundlagen und Vorschläge für den Regelunterricht*. Münster, New York: Waxmann.

- Dirim, I. & Pokitsch, D. (2018). Eine Zweitsprache lernen — eine Zweitsprache sprechen. Zum Problem und zum Umgang mit der Herstellung von Nichtzugehörigkeit durch Deutschförderung. In *Ruprecht Mattig, Miriam Mathias und Klaus Zehbe (Hg.) Bildung in fremden Sprachen? Pädagogische Perspektiven auf globalisierte Mehrsprachigkeit*. Bielefeld: transcript Verlag, 59–79.
- Ebner, J. (2009). *Wie sagt man in Österreich? Wörterbuch der österreichischen Besonderheiten*. 4., völlig überarb. Aufl. Mannheim: Dudenverlag.
- Ernst, P. (2013). Das Wienerische heute. Eine Bestandaufnahme. In *Doris Sava, Hermenn Scheuringen (Hg.), Dienst im Wort. Festschrift für Ioan Lazarescu zum 60. Geburtstag am 8. November 2013*. Passau: Karl Stutz Verlag, 133–145.
- Gamper, J. & Schroeder, Ch. (2021). Deutsch als Zweitsprache. In *Claus Altmayer, Katrin Biebighäuser, Stefanie Haberzettl und Antje Heine (Hg.) Handbuch Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Kontexte — Themen — Methoden*. J. B. Metzler Verlag, 62–76.
- Hirschfeld, U. (1989). Zum Problem: Phonetischer Einführungskurs. In *Deutsch als Fremdsprache*, 5, 297–302.
- Hirschfeld, U. & Reinke, K. (2016). *Phonetik im Fach Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Unter Berücksichtigung des Verhältnisses von Orthografie und Phonetik*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Isaacs T. (2018). Shifting Sands in Second Language Pronunciation Teaching and Assessment Research and Practice. In *Language, Assessment, Quarterly*. Vol. 15, No. 3, 273–293
- Krech, E.-M., Stock, E., Hirschfeld, U. & Lutz, A. (2009). *Deutsches Aussprachewörterbuch*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Moosmüller, S. (1991). *Hochsprache und Dialekt in Österreich. Soziophonologische Untersuchungen zu ihrer Abgrenzung in Wien, Graz, Salzburg und Innsbruck*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag.
- Moosmüller, S., Schmid, C. & Brandstätter, J. (2015). Standard Austrian German. In *Journal of the International Phonetics Association* 45/3, 339–348.
- Perner, K. R. (2024). *Dialekt-/Standard-Input im beruflichen Kontext in Oberösterreich. Eine gesprächslinguistische Untersuchung zur Variation des Deutschen als Input für erwachsene Deutschlernende interpretiert*. Berlin: J. B. Metzler.
- Rösler, D. (2021). Natürlicher Spracherwerb aus der Interaktion mit anderen Menschen. In *Claus Altmayer, Katrin Biebighäuser, Stefanie Haberzettl und Antje Heine (Hg.) Handbuch Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Kontexte — Themen — Methoden*. J. B. Metzler Verlag, 31–38.
- Schätz, R. (2017): *Deutsch als Zweitsprache fördern. Studie zur mündlichen Erzählfähigkeit von Grundschulkindern*. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH.
- Scheuringer, H. (2001). Die deutsche Sprache in Österreich. In *Knipf-Komlosi, Elisabeth & Berend, Nina (Hrsg.): Regionale Standards*. Budapest. Dialog Campus Kiado, 95–120.

- Scheuringer, H. (2002). Die Realisierung der historischen a-Laute in Altbayern und Österreich — Zwischen komplexer Wirklichkeit und handlichem Stereotyp. In *Alfred Wildfeuer & Ludwig Zehetner (Hrsg.): Bairisch in Bayer, Österreich, Tschechien. Michael-Kollmer-Gedächtnis-Symposium 2002*. Regensburg: edition vulpis, 69–83.
- Wiesinger, P. (1988) (Hrsg.). *Das österreichische Deutsch*. Wien, Köln, Graz: Böhlau.
- Wiesinger, P. (2009). *Die Standardaussprache in Österreich*. In Krech, Eva-Maria et al. (Hrsg.): *Deutsches Aussprachewörterbuch*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 229–258.
- Wiesinger, P. (2010). Deutsch in Österreich: Standard, regionale und dialektale Variation. In *Krumm, Hans, Jürgen et al. (Hrsg.): Deutsch als Fremd- und Zweitsprache*. 1. Halbband. Berlin, Boston: Walter de Gruyter, 360–372.
- Wiesinger, P. (2014). *Das österreichische Deutsch in Gegenwart und Geschichte*. 3. Aktualisierte und neuerlich erweiterte Auflage. Wien, Berlin u.a.: LitVerlag.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2024 року

УДК 82-9:72/76]:821.111

DOI 10.18524/2307-4604.2024.2(53).323939

**ЕКФРАЗИС У РОМАНІ «THE RAFFAEL AFFAIR»
(«ЗАГАДКА РАФАЕЛЯ») ІЕНА ПІРСА**

Дубровська-Томченко Є. В.

аспірантка

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-5751-6028>

У статті досліджується поняття екфразису як літературного прийому, що створює міждисциплінарний зв'язок між візуальними та вербальними модулями у мистецтві. Особлива увага приділяється дефініції терміну «екфразис» Дж. Хеффермана та двом класифікаціям самого феномену, запропонованим вченими Л. Лувель (narrativizing, maieutic, hermeneutic, subversive, elegiac, affective) та Т. Луньовою (референтно-дескриптивний, медіумно-дескриптивний, роз'яснювально-тлумачний, інтерпретувально-тлумачний). Власний аналіз різних типів екфразису проведено в межах художнього дискурсу на прикладі детективного роману «Загадка Рафаеля» (The Raffael Affair) британського письменника Ієна Пірса. Важливість та актуальність дослідження полягає у можливості вивчення взаємодії різних типів екфразису у художньому тексті, що відкриває нові перспективи аналізу міждисциплінарних зв'язків між літературою та образотворчим мистецтвом.

Ключові слова: екфразис, міждисциплінарність, візуальний і вербальний модули, класифікація екфразису.

EKPHRASIS IN THE NOVEL "THE RAFFAEL AFFAIR"

BY IAIN PEARS

Dubrovskaya-Tomchenko Ye. V.

Postgraduate Student

Odesa I. I. Mechnikov National University

The article explores the concept of ekphrasis as a literary device that creates an interdisciplinary link between visual and verbal modes in art. Particular attention is paid to the definition of the term by J. Heffernan and two classifications of ekphrasis offered by scholars L. Louvel (narrativizing, maieutic, hermeneutic, subversive, elegiac, affective) and T. Luneva (referential-descriptive, mediational-descriptive, explanatory-interpretive, interpretive-interpretive). The analysis of different types of ekphrasis is carried out within the framework of artistic discourse on the example of a described painting from the detective novel The Raffael Affair by the British writer Iain Pears. The importance and relevance of the research lies in the possibility of studying the interaction of different

types of ekphrasis in a literary text, which opens up new perspectives for analysing the interdisciplinary relations between literature and the visual arts.

Key words: *ekphrasis, interdisciplinarity, visual and verbal modes, classification of ekphrasis.*

Вступ. Екфразис є багатограним поняттям, науковці досі знаходяться у пошуку влучної дефініції та унормованої класифікації відповідного терміну. Різноманітність трактувань та видів екфразису свідчать про різноаспектність сприйняття людиною візуального мистецтва під впливом різних семіотичних чинників та когнітивних процесів.

Метою статті є дослідження екфразису з використанням двох класифікацій та розгляд його функцій в контексті художнього нарративного дискурсу. Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних **завдань**: розгляд дефініцій та функціональних типів екфразису на основі класифікацій Л. Лувель та Т. Луньової, аналіз конкретних текстових фрагментів екфразису на прикладі опису картини «Елізабетта ді Лагуна» (*Elisabetta di Laguna*) у романі «Загадка Рафаеля» (*The Raffael Affair*) Ієна Пірса. Під час роботи були застосовані такі **методи дослідження**: спостереження, лінгвістичного аналізу та синтезу, моделювання, узагальнення і опису.

Об'єктом дослідження є екфразис у художньому дискурсі, а **предметом** дослідження — класифікація екфразису на основі аналізу конкретних фрагментів у романі «Загадка Рафаеля» (*The Raffael Affair*) Ієна Пірса.

Дж. Хеффернан характеризує екфразис як «вербальну репрезентацію візуальної репрезентації» (Heffernan, 1993: 3). Д. Керрієр описує його як «вербальне відтворення історії, зображеної на картині» (Carrier, 1991: 103), а Л. Генералюк як «словесний опис візуальних творів мистецтва, що супроводжується естетичною оцінкою або описом авторських прийомів, зокрема його манери чи стилю» (Генералюк, 2018: 188). Екфразис описує або згадує зображальний твір мистецтва, який вже є представленням певної історії чи сюжету у собі, відтворюючи особливу лінію в екфрастичній традиції під назвою *про-сопонея* (*prosopopoeia*), тобто «наділення мовчазного об'єкта голосом» (Heffernan, 1991: 302). *Вербальний* засіб (слово) слугує способом репрезентації іншого засобу — в даному випадку, *візуального* (картина). Тим самим екфразис «звільняє нарративний імпульс, який графічне мистецтво обмежує» (ibid).

Вчена Ліліан Лувель пропонує існування наступної класифікації типів екфразису, які відрізняються один від одного функціонально — *narrativizing, maieutic, hermeneutic, subversive, elegiac, affective*.

Narrativizing ekphrasis виконує роль трансформації живописного опису у наратив, спробу передачі змісту зображення, тим самим уповільнюючи розвиток подій у текстовому творі. Мінімальне згадування автора чи назви мистецького твору є достатнім для передачі читачам інформації для розвитку наративу й характеризується як *мінімальний екфразис (minimal/model ekphrasis)* (Louvel, 2018: 249). Якщо опис більш ґрунтовно представляє сутність твору мистецтва, його можна охарактеризувати як *детальний екфразис (detailed ekphrasis)*.

Maieutic, або введений в науковий обіг Дж. Хеффернаном під назвою *obstetric ekphrasis* (Heffernan, 1993: 5), трактується як «втільнення певної ідеї або емоції у формі витвору мистецтва» (Louvel, 2018: 250), звертаючись до поняття трансцендентності. Він тісно пов'язаний із інтелектуальним розкриттям ідеї через сприйняття мистецтва, глобальне усвідомлення думки через спостереження візуального об'єкта.

Hermeneutic ekphrasis втілює елемент загадки, який спонукає читача до активної мисленнєвої співучасті у розкритті сюжету літературного твору через мистецький твір та прийняття читачем на себе детективної ролі.

Subversive, або *debunking ekphrasis*, висвітлює суперечливі аспекти суспільного, політичного або культурного життя за допомогою прихованих сенсів у зображальному мистецтві через його словесне відтворення у тексті. При викладі інформації автору часто характерна іронічна, провокативна манера.

Метою *elegiac*, або *monumental ekphrasis* є осмислення минулого та опис важливих подій або переживань, відображених у мистецтві та описаних у тексті, з метою увічнення та збереження.

Affective ekphrasis описує емоційне залучення й злиття головних героїв з твором мистецтва, які характеризуються мотивами створення ідеалізованого образу об'єкта, схожими до Нарциса або Пігмаліона (*Narcissus- or Pygmalion-like*).

Використовуючи когнітивно-семіотичний підхід, науковиця Тетяна Луньова аналізує *deskриптивний* та *тлумачний* види екфразису на прикладі сучасних англомовних есе про візуальні мистецтва. Deskриптивний екфразис складається з *референтно-deskриптивного* — опису та відтворення об'єктів дійсності, інтегрованих у структуру

мистецького твору (люди, ландшафти, тварини і т.і.), та *медіумно-описового* — опису технічних аспектів або медіумів, використаних митцем під час створення елементу мистецтва, такі як особлива кольорова палітра, техніка, характерний стиль художника (Луньова, 2022).

Тлумачний екфразис розподіляється на два типи. Перший, *роз'яснювально-тлумачний*, транслює особливе авторське бачення зображених на картині фізичних предметів та стає інструментом аналізу специфічних деталей опису. Він розкриває концептуальний задум автора щодо символічного використання об'єктів дійсності на полотні, які узгоджуються з основною ідеєю твору. *Інтерпретувально-тлумачний* екфразис представляє загальне тлумачення ідеї і концепції мистецького твору в загальному контексті, трактує «меседж» автора і визначає ціль використання елементів мистецтва в текстовому творі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У мистецтвознавчому детективі «Загадка Рафаеля» (*The Raffael Affair*) британського письменника Ієна Пірса ідеться про розслідування генералом італійської поліції Таддео Боттандо, керівником відділу боротьби з крадіжками творів мистецтва, за активної участі його помічниці Флавії ді Стефано та аспіранта-мистецтвознавця Джонатана Аргайла, таємниці загадкової картини Рафаеля та інтриг навколо неї. Цікаво, що картина «Елізабетта ді Лагуна» (*Elisabetta di Laguna*), навколо якої розгортаються основні події роману, є вигаданою і не має реального прототипу в історії мистецтв. У передмові до роману автор зазначає, що деякі будівлі та картини, згадувані у книзі, є реальними, а деякі виступають як плод авторської фантазії, так само як і головні герої твору.

У ході дослідження, присвяченого життю і творчості італійського митця Мантіні, аспірант Джонатан Аргайл висуває гіпотезу про існування прихованого шедевра Рафаеля під шаром фарби однієї з картин Мантіні. За сюжетом роману це стає своєрідним проривом в галузі мистецтва в Італії, ведуться численні роботи спеціалістів над виявленням її оригінальності, а критики формують здогадки про історію жінки, зображеної на портреті:

Almost everybody knew by now that underneath the painting by Mantini there lay a portrait of Elisabetta di Laguna, the mistress of an earlier Marchese di Parma and, by repute, the most beautiful woman of her age. What someone like Raphael, who had made much less attractive women look like veritable Venuses, would have produced with such a sitter was anybody's guess. Critics

from the London Standard to the Baltimore Sun speculated freely. Some even ventured to suggest that Leonardo's Mona Lisa would be knocked off its perch as the world's favourite painting (Pears, 2001: 29–30).

За класифікаціями, представленими в статті, даний екфразис виступає як *narrativizing*, бо повідомляє історію картини та жінки, зображеної на ній, проте також містить елементи *hermeneutic ekphrasis*, адже створює інтригу навколо портрету та запрошує читача роману до роздумів щодо оригінальності та достовірності картини. *Affective ekphrasis* виражається у захопленні публікою чарівною Елізабеттою на портреті, ідеалізуючи її під пензлем великого митця та описуючи за допомогою епітету «найвродливіша жінка свого часу» (*the most beautiful woman of her age*). Можна вважати екфразис *subversive* через провокаційне порівняння її зі світовим шедевром Леонардо да Вінчі, «Моною Лізою» — «“Мона Ліза” Леонардо буде скинута зі свого п’єдесталу (*Leonardo's Mona Lisa would be knocked off its perch*). Ілюстрована метафора транслює потенційний вплив новознайденого портрету на історію мистецтв та культуру загалом, сам екфразис насичений іронічним підтекстом.

За другою класифікацією екфразис можна охарактеризувати як *референтно-deskриптивний*, референтом на полотні виступає згадана в описі картини фаворитка одного з представників династії, колишнього маркіза Пармського — Елізабетта ді Лагуна. Екфразис містить елементи *медіумно-deskриптивного*, бо передає особливий стиль Рафаеля у відтворенні краси та естетичності своєї натурниці. Припускаємо, що екфразис частково має ознаки *інтерпретувально-тлумачного*, оскільки простежується аналіз потенційного впливу картини на сприйняття мистецтва публікою у контексті культурного життя, спостерігається вихід за рамки опису.

Оскільки екфразис є єдиним способом, за яким читач може познайомитися з «Елізабеттою ді Лагуною» у романі, Ієн Пірс приділяє особливу увагу детальному і яскравому відтворенню опису полотна під час експозиції у музеї:

It was a beautiful painting of a very beautiful woman. From her position, Flavia could not see very well, but it seemed to be a bust length with the head turned slightly to the right. Fair hair was gathered loosely at the back of the head so that the left ear was partly covered. The left hand reached up to touch a necklace, and the subject was dressed in a closefitting dress of a gorgeously rich red. The background was con-ventional, but excellently produced. The sitter —

lean and with none of the fleshy appearance that made many of Raphael's Madonnas look just a little overweight —was in a room. In the left background was a window giving out to a wooded hill, on the right, wall hangings, a table and some ornaments. The organisation of the figure itself radiated an air of remarkable tranquillity, with just a hint of the sensuality that the painter so often brought out (Pears, 2001: 32–33).

За першою класифікацією, більшу частину екфразису становить *narrativizing* детальний екфразис, що характеризується ретельним описом жінки та її оточення за використання епітетів «чудова картина» (*a beautiful painting*), «дуже вродлива жінка» (*a very beautiful woman*), зображальних деталей «світле волосся» (*fair hair*), «обтисла сукня» (*a closefitting dress*), «звичайний, але майстерно виконаний фон» (*conventional, but excellently produced background*), «струнка фігура без жодних ознак огрядності моделі» (*lean and with none of the fleshy appearance sitter*). Екфразис характеризується і як *референтно-deskриптивний* завдяки детальній вербалізації об'єктів картини та використання конкретної лексики для створення більш чіткого уявлення про зображену жінку, її волосся, статуру, позицію тіла, одяг, приміщення.

Ідеалізація портрету та емоційне захоплення спокійною атмосферою картини, вираженою метафорою «атмосфера виняткового спокою» (*an air of remarkable tranquillity*), свідчать про залучення ознак *affective ekphrasis*.

Згадка про використання митцем «розкішного насиченого червоного кольору» (*a gorgeously rich red*) і особливого стилю виражаються як прояв *медіумно-deskриптивного екфразису*. До того ж наявні характеристики *роз'яснювально-тлумачного екфразису*, оскільки присутня особлива інтерпретація дії героїні на портреті — жінка піднімає ліву руку, щоб доторкнутися до намиста (*the left hand reached up to touch a necklace*).

Емоційне захоплення публіки картиною у наступному прикладі екфразису свідчить про наявність *affective ekphrasis* в описі за допомогою епітету «неймовірно романтична картина» (*extraordinarily romantic picture*), метафор «ніжність мазків пензля» (*the delicacy of the brush strokes*), «майстерне використання тіней» (*the masterly application of shading*), «тонкощі композиції» (*the subtleties of the composition*) та емоційно-забарвленної лексики «захоплювалися» (*admiring*), «роздивлялися» (*ogling*), «захоплення» (*enthusiasm*), «надзвичайно» (*extraordinarily*), «захопити уяву» (*capture the imagination*):

But she was most struck by the reaction from the audience. They were not admiring the delicacy of the brush strokes, the masterly application of shading or the subtleties of the composition, that was certain. They were ogling. Not a usual reaction for connoisseurs. She herself was caught up in the enthusiasm. The picture, both in its history and subject, was extraordinarily romantic. This most beautiful woman, nearly half a millenium old, had been lost for nearly three hundred years. It could hardly fail to capture the imagination. She even felt herself forgiving Byrnes (Pears, 2001: 32–33).

Опис використання тіней, мазків пензля і композиційної побудови як особливого стилю Рафаеля є свідченням залучення медіумно-deskриптивного екфразису, а згадка «найвродливішої жінки» (*most beautiful woman*) як референту — референтно-deskриптивного.

На аукціоні лот 28, «Елізабетта ді Лагуна», описується досить стисло і лаконічно, що є прикладом *narrativizing ekphrasis*:

It stood there, bathed in light—as one poetic television reporter put it afterwards—as if it were back on an altar as an object of worship itself.

“Lot twenty-eight. Raphael. A portrait of Elisabetta di Laguna, about 1505. Oil on canvas, sixty-eight centimetres by a hundred and thirty-eight. I’m sure many of you know the background to this work, so we will start the bidding at twenty million pounds. What am I bid?” (Pears, 2001: 35).

За класифікацією Т. Луньової екфразис можна описати як медіумно-deskриптивний, оскільки він повідомляє традиційну базову, музейну інформацію про картину, розмір, рік створення, техніку виконання. Цей підхід нагадує стиль музейних каталогів, де данні про мистецький стиль подаються із головним акцентом на фізичні характеристики, без залучення емоційного чи естетичного впливу описуваного об’єкту на глядача.

Проте використання метафори у порівнянні полотна з сакральним об’єктом поклоніння (*as if it were back on an altar as an object of worship itself*) схожі на ознаки *affective ekphrasis*. Таким чином демонструється контраст між емоційним і фактичним описом у тексті.

У тексті присутній яскравий приклад *subversive (debunking) ekphrasis* на основі фрагмента сюжету, де автентичність картини Рафаеля піддається сумнівам, не зважаючи на відсутність безпосереднього опису портрету Елізабетти:

What people find beautiful changes over time; you only have to look at the pale, flabby women painted by Rubens to realise that. They were reckoned to be the peak of sensuality in the seventeenth century, now they’re overweight

matrons; the modern age prefers the skinny Botticelli types. Even if someone paints a mock Raphael that is perfect in every detail, there will be some trace in it of the twentieth-century mind of its creator (Pears, 2001: 74).

У цьому контексті згадуються естетичні вподобання інших митців, таких як нідерландський митець Пітер Пауль Рубенс і італійський художник Сандро Боттічеллі. Автор підриває традиційні уявлення, демонструє еволюцію ідеалів краси через мистецтво, критикуючи суспільні норми та заохочуючи читачів замислитися про власні естетичні уподобання. У творі присутні епітети опису різних жіночих типажів зовнішності на картинах, іронічне порівняння за допомогою епітетів героїнь полотен Рубенса — «бліді, обвислі жінки Рубенса» (*pale, flabby women painted by Rubens*), «занадто повні матрони» (*overweight matrons*), та Боттічеллі — «худорляві фігури, як у Боттічеллі» (*skinny Botticelli types*). Можливе використання *інтерпретувально-тлумачного екфразису* через аргументацію теми ідеалу краси в межах різних епох.

Результати та обговорення. У ході дослідження було з'ясовано, що у художньому наративному дискурсі у тексті присутні різні типи екфразису, поєднані між собою, задля побудови детальних образів та наративу. В рамках даної статті були розглянуті дві класифікації екфразису, запропоновані вченими Л. Лувель та Т. Луньовою. Під час аналізу екфразису на основі опису картини «Елізабетта ді Лагуна» у романі «Загадка Рафаеля» (*The Raffael Affair*) Ієна Пірса, було виявлено присутність таких типів екфразису, як *narrativizing*, *affective*, *hermeneutic*, частково *subversive* за класифікацією Л. Лувель. Згідно з класифікацією Т. Луньової, екфразис був описаний як *референтно-deskриптивний*, *медіумно-deskриптивний*, *роз'яснювально-тлумачний* і *інтерпретувально-тлумачний*. В тексті ці типи виражені за допомогою епітетів, метафор, емоційно-забарвленої лексики.

Кожний екфразис не існує як окремий, ізольований елемент, а є поєднанням декількох типів. Вони взаємодіють і доповнюють один одного, урізноманітнюючи функціональну складову художнього феномену.

Висновки. Екфразис як засіб поєднання візуального та вербального видів мистецтв володіє широким потенціалом для письменників у створенні широкого спектру образів та сюжету у творі. Поєднання різних типів екфразису у тексті розширює функціональний потенціал цього поняття. Таким чином перспектива вивчення феномену «екфразис», його класифікацій і функцій у художньому тексті є важливим кроком для подальшого поглиблення розуміння його ролі в літературі.

Список літератури

- Генералюк Л. Виклики екфразису. *Література на полі медій*: збірка наукових праць відділу теорії літератури та компаративістики Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Київ, 2018. С. 184–200.
- Луньова Т. В. Різновиди дескриптивного і тлумачного екфразису в сучасних англомовних есе про візуальні мистецтва: когнітивно-семіотичний підхід. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Дрогобич, 2022. Вип. 17. С. 84–89.
- Carrier D. Principles of Art History Writing. University Park: Pennsylvania State University Press, 1991. 268 p.
- Heffernan J. A. W. Ekphrasis and Representation. *New Literary History*. 1991. 22 (2). P. 297–316.
- Heffernan J. A. W. The Museum of Words: The Poetics of Ekphrasis from Homer to Ashbury. Chicago: University of Chicago Press, 1993. 272 p.
- Louvel L. Types of Ekphrasis: An Attempt at Classification. *Poetics Today*. 2018. 39 (2). P. 45–263.
- Pears I. The Raffael Affair. New York, N. Y.: Berkley Prime Crime, 2001. 276 p.

References

- Heneralyuk L. (2018) Vyklyky ekfrazysu. Literatura na poli mediy. Zbirka naukovykh prats viddilu teoriyi literatury ta komparatyvistyky Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy. Kyiv.
- Lunova T. V. (2022) Riznovydy deskryptyvnoho i tлумachnoho ekfrazysu v suchasnykh anhlomovnykh ese pro vizualni mystetstva: kohnityvno-semiotychnyy pidkhid. Naukovyy visnyk Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya: Filolohichni nauky (movoznavstvo): zb. nauk. prats (17). Drohobych.
- Carrier D. (1991) Principles of Art History Writing. University Park: Pennsylvania State University Press.
- Heffernan J. A. W. (1991) Ekphrasis and Representation. *New Literary History*, 22(2).
- Heffernan J. A. W. (1993) The Museum of Words: The Poetics of Ekphrasis from Homer to Ashbury. Chicago: University of Chicago Press.
- Louvel L. (2018) Types of Ekphrasis: An Attempt at Classification. *Poetics Today* 39 (2).
- Pears I. (2001) The Raffael Affair. New York, N. Y. : Berkley Prime Crime.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2024 року

ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ МОРЯКІВ З ІНДІЇ ТА КИТАЮ

Єфанова І. А.

Старший викладач

Національний університет “Одеська морська академія”

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6696-3203>

Стаття присвячена дослідженню особливостей мовленнєвої поведінки індійських та китайських моряків. Мова, будучи важливим комунікативним засобом як загальне явище, зазнає постійних змін під впливом соціально-політичних, економічних причин. Сучасні тенденції розвитку глобальної міжкультурної та міжмовної комунікації призвели до зростаючого інтересу лінгвістів до проблеми діалогу культур та мови. Вивченню мовних особливостей варіантів та різновидів англійської мови, їх статусу, сфер функціонування присвячено чи не мало робіт вітчизняних та зарубіжних дослідників. Інтерес до вивчення варіантів англійської мови в Індії та Китаї, зокрема їх просодичний рівень, залишається однією з найменш досліджуваних.

Аналіз соціально-історичного контексту формування досліджуваних варіантів показав, що на територіях сучасної Індії та Китаю відношення корінного населення до англійської мови змінюється під впливом політичних та економічних подій. Перебуваючи на різних стадіях розвитку, англійська мова в цих країнах виступає як засіб вираження національної ідентичності.

В роботі проведено експериментально-фонетичне дослідження, метою якого є визначення диференційних професійно-маркованих ознак комунікативної поведінки моряків з Індії та Китаю.

Білінгвальна ситуація, вплив автохтонних мов, американського і британського варіантів англійської мови на просодичні характеристики досліджуваних інформантів призвели до появи певних диференційних просодичних ознак англійського мовлення моряків з Індії та Китаю.

Релевантними маркерами, що сприяють вираженню національної ідентичності індійських моряків є: висока частотність спадних, спадно-висхідних тонів; хвилюподібний рух передтермінальної частини синтагми: високий рівень частоти основного тону, переважування помірного та прискореного темпу.

Просодичними маркерами мовленнєвої поведінки моряків з Китаю є: стрибкоподібний рух частоти основного тону у передтермінальній частині синтагми; спадні тони, які реалізуються у вигляді різкого перескоку на ненаголошеному складі; висхідні тони, що реалізуються у вигляді різких підйомів широкого діапазону; тенденція до утворення ділянок плато в області дифтонгів.

Отримані експериментальним методом просодичні ознаки мовленнєвої поведінки індійських та китайських моряків можуть скласти основу для вироблення потенційної просодичної норми, яка може слугувати засобом національної ідентичності.

Ключові слова: діалог, ідентичність, інтеракція, інтерв'ю, комунікативна поведінка, професійно маркований, соціокультурний.

PECULIARITIES OF SPEECH BEHAVIOR OF SEAFARERS FROM INDIA AND CHINA

Yefanova I. A.

Senior English teacher

National University "Odesa Maritime Academy"

The article is devoted to the investigation of peculiarities of speech behavior of Indian and Chinese seafarers. Language, being the most important communicative tool as a general phenomenon, is constantly changing under the influence of social, political and economical causes. Modern development tendencies of global intercultural, interlingual communication caused a rising interest of linguists to the problem of dialogue of cultures and language. Lots of studies of domestic and foreign scientists were dedicated to the main features of the language varieties, their status and functional spheres. The interest in learning of English varieties in India and China, in particular their prosodic level, remains the least investigated.

The analysis of social-historical context of formation of investigated varieties showed that the attitude of native population towards the English language in the territories of modern India and China, changes under the influence of political and economical events. Being on different stages of development, in these countries English serves as a means of expressing national identity.

An experimental-phonetic investigation was carried out in the work, the aim of which is to define the differential professionally bulleted features of communicative behavior from India and China. The appearance of certain differential prosodic features of the English speech by Indian and Chinese seafarers was caused by means of bilingual situation, influence of autochthonous languages, American and British variants of English on prosodic characteristics of investigated informants.

The relevant markers, contributing to expression of national identity of Indian seafarers are: high frequency of Falling, Falling-Rising tones; wave-movement of pre-terminal part of sense-group; high level of pitch; prevalence of medium and speech tempo.

The prosodic markers of Chinese seafarers' speech behavior are: abrupt movement of pitch preterminal part of sense-group; Falling tones realized as an abrupt shift to a lower pitch level on the stressed syllable; Rising tones of wide range; tendency to form plateau areas within diphthongs range.

Prosodic characteristics of speech behavior of Indian and Chinese seafarers obtained by experimental method, can serve as a foundation for the development of a potential prosodic norm, which can be as a means of national identity.

Key words: *dialogue, identity, interaction, interview, communicative behavior, professionally bulleted, sociocultural.*

Актуальність даної роботи увиразнюється недостатньою теоретичною та експериментальною розробкою проблеми опису просодичних систем досліджуваних варіантів в Індії та Китаї, а також відсутністю сучасних досліджень у сфері професійного мовлення.

Об'єктом дослідження є непідготовлене монологічне мовлення моряків з Індії та Китаю.

Предметом є соціокультурні характеристики англійського мовлення індійських та китайських моряків.

Метою роботи є визначення ролі просодичних засобів в утворенні мовленнєвих портретів професійно-маркованих учасників комунікативної інтеракції в жанрі інтерв'ю.

Основним завданням дослідження є встановити комплекс просодичних ознак, які формують мовленнєву особистість та імідж досліджуваних моряків.

В основи методики дослідження були покладені принципи одного з сучасних напрямів фонетико-фонологічного дослідження у сфері просодії — принципи соціофонетики, до сфери інтересів якої належить вивчення вимовних особливостей мовлення в залежності від територіальної та соціальної приналежності мовця, включаючи соціально-економічні, професіональні, вікові фактори.

Матеріалом досліджуваної роботи є непідготовлене монологічне мовлення з інтерв'ю індійських та китайських моряків. Тривалість експериментального матеріалу складає 10 хвилин.

Результати та обговорення. Англійська мова є однією з найпоширеніших мов у світі. У фокусі дослідження сучасних лінгвістичних студій перебуває вивчення національно-культурної специфіки мовленнєвої поведінки, що пов'язано з територіальною розповсюдженістю англійської мови і різноманітністю етнічного складу. Питання мовної варіативності, її вивчення має особливе значення у зв'язку з глобальним поширенням англійської мови в світі. Як лінгва франка, англійська мова перетворилася в багатопланову, багаторівневу структуру, яка постійно змінює своє звучання за рахунок зростаючого числа територіальних варіантів.

Варіанти англійської мови в Індії та Китаї значно відрізняються від традиційних британського, американського, австралійського варіанту тим, що їх мовці є білінгвами, для яких англійська мова виступає в якості другої, виконуючи важливе функціональне навантаження, в їх мовленнєвій діяльності.

Англійська мова в Індії займає чільне місце в суспільному житті багатомовної спільноти., використовуючись не тільки в офіційних сферах, але і як засіб міжетнічного спілкування. (Pingali Sailaja, 2010)

Англійська мова в Китаї знаходиться поки що на початковій стадії нативізації, переважає тенденція до орієнтації корінного населення на зовнішні мовні норми (британські, чи американські), що утримують високий соціальний статус як в системі освіти на міжнародному рівні, і практично не використовуються зсередини мовленнєвого колективу. (Wei Y., Eei J., 2003)

Як відомо, АМ в Індії являється спадщиною більш ніж двохсотлітнього (з початку XVIII до середини XX ст.) колоніального правління британців, які надали країні незалежність тільки в 1947 р. Вважається, що вперше англійці з'явилися в Індії ще в 1579 р. виключно в комерційних цілях. Послідуючи XVII та XVIII століття були пов'язані з розширенням та укріпленням впливу британців, а разом з тим і АМ на територіях Індії. Починаючи з 1670 року під контроль британської Ост-Індської компанії, яка була запроваджена у 1600 р. для організації комерційної діяльності на території півострову, поряд з торгівлею потрапляє і сфера освіти, і з 1715 р. у великих містах Індії відчиняються перші англійські школи для місцевих громадян. Саме з цього часу АМ починає відігравати важливу роль у житті індійського суспільства (Pingali Sailaja, 2009).

Визнання Індії у 1947 р. незалежною державою та завершення британського панування могли ще означати завершення панування АМ. Втім цього не сталося. АМ, глибоко проникнувши до більшості сфер діяльності англійського суспільства, міцно закріпилася на території Індії в якості запоруки до отримання гарної освіти, престижних професій та соціально-економічних привілеїв. Говорити АМ і на даний час вважається престижним (Kachru, 1996: 71–102).

Існує три етапи становлення англійської мови в Індії. Перший етап прийшовся на епоху активної місіонерської діяльності протестантської британської церкви у XVII столітті. У зв'язку з тим, що португальські місіонери навідувалися до Індії з кінця XV століття,

індіанці того часу були достатньо толерантні щодо ідей християнства. Отже, англійські місіонери здобули відмінний плацдарм для дій в Індії: англійці поставили за мету обернути у християнство представників знаті, що у свою чергу, допомогло, як в розповсюдженні християнства, так і англійської мови. Тому, англійська мова в Індії вважається мовою релігійної громади. Цікаво, Біблії, які були завезені до Індії до початку XIX століття, були надруковані англійською мовою. Очевидно, що знаючі релігійні люди були вимушені вчити англійську мову.

Другий етап становлення англійської мови тісно пов'язаний з першим, але він мав залежність від внутрішніх чинників. Англійська мова стала мовою великого панства. Більш того, знати англійську мову стало вигідно, у зв'язку з торгівлею між Британією та Індією. У великих морських містах процес вивчення англійської мови йшов швидше, тому як англійські кораблі приходили доволі часто. Отже, у XVIII столітті вивчати англійську мову було дуже почесно.

Третя стадія становлення англійської мови припала на зріст впливу Британської Ост-Індської компанії. Початком торговельно-воєнного завоювання Індії Британською Ост-Індською компанією став насильницький переворот, у результаті якого командир британської армії Роберт Клайв став губернатором Бенгалії.

На сьогоднішній день англійська мова набула офіційного статусу у чотирьох штатах: Маніпур, Мегхалая, Трипура, Нагаленд, а також у восьми союзних територіях. Англійську мову широко використовують як у законодавчій системі, державних і комерційних засобах масової інформації, так і у морській сфері.

Історія вивчення АМ в Китаї починається з 1664 р., коли британські колоністи заснували торговельний порт в провінції Гуанчжоу (Guangzhou). Формальне вивчення АМ як іноземної почалось у 1862 р., з моменту запровадження першої школи з вивчення іноземних мов. Включно до заснування КНР у 1949 р. історія вивчення АМ мала зліти та падіння через відсутність чітко скоординованої зовнішньої політики, в тому числі і розриву відносин з англomовними країнами. Хронологічно, починаючи з 1960 р. історію вивчення АМ в Китаї можна розділити на 3 етапи (Pride, 1998: 41):

1. 1960–1966 рр. Поліпшення відносин з США призвело до перегляду політики в сфері освіти та заснування вузів і шкіл, де широко викладалась АМ, а також велась підготовка спеціалістів з АМ.

2. 1966–1976 рр. Період так званої «культурної революції» в Китаї, коли освіта була доволі політизованою і не відповідала потребам спілкування АМ.

3. 1976 р. і до наших днів. Нарощування темпів економічного зросту, розвиток технологій, науки, торгівлі, туризму на фоні глобалізації що призвело до зростання ролі АМ в Китаї.

На відміну від англійської мови в Індії англійська в Китаї використовується в основному як інструмент міжнаціонального спілкування і практично не використовується як засіб міжособистісного спілкування всередині мовного колективу. Крім того, варіант відрізняється нижчим ступенем нативізації, за якого зберігається залежність від зовнішніх мовних норм (головним чином від норм британського або американського варіантів англійської мови) як при виборі освітньої моделі у викладанні англійської, так і в мовній комунікації. Тенденція до поступового громадського визнання локальних мовних форм лише починає зароджуватися. (Yang, Jiam, 2006)

У той же час зазначені варіанти, зумовлені субстратним впливом властивостей просодичних систем хінді та кантонського діалекту китайської мови, на просодичному рівні мають низку диференційних ознак, що сприяють національній ідентифікації мовця. Однак, враховуючи факт відсутності усталеної просодичної норми і, як наслідок, нестабільність та варіативність їх просодичних характеристик, здається, що на сучасному етапі розвитку досліджувані варіанти перебувають на стадії становлення певних просодичних ознак, здатних служити засобом вираження національної ідентичності. (Zhu H., 2003)

Висновки. В роботі проведене комплексне електронно-акустичне дослідження, яке дало можливість визначити просодичні особливості мовлення досліджуваних інформантів. У частині дослідження, присвяченій вивченню сегментації мовного потоку інформантів, між індійськими та китайськими інформантами було виявлена, хоча і мінімальна, але статистично значна відмінність, що полягає у тенденції моряків з Китаю до більш дробової сегментації мовлення. В мовленні моряків з Індії синтагма може включати від одного до восьми наголошених складів, у мовленні китайських моряків — від одного до семи.

В цілому, за кількістю наголошених складів синтагма в мовленні моряків обох варіантів відрізняється великою варіативністю. В мовленні індійських моряків відмічається тенденція до сегментації на мовленнєві відрізки більшою тривалістю з перевагою синтагм з дво-

ма, трьома та чотирма наголошеними складами. Було також встановлено, що синтагма в мовленнєвому корпусі досліджуваних моряків з Китаю та Індії характеризується приблизно рівним відношенням наголошених складів до ненаголошених — 1:1,2 в групі індійських моряків і 1:1,1 — в групі китайських моряків.

У процесі дослідження висотно-діапазональних характеристик інформантів з Китаю та Індії, було визначено, що для досліджуваних варіантів мовлення індійських та китайських моряків характерний достатньо високий початок, що реалізується, як правило, в межах другого рівня діапазону мовця. Так, перший ненаголошений склад синтагми знаходиться в області другого рівня голосового діапазону в 79,0 % випадків у індійських моряків та в 76,2 % випадків у китайських. В інших випадках передшкала має низький початок, що реалізується в першому рівні голосового діапазону: в 12,4 % спостережень в індійській групі інформантів та в 16,3 % спостережень китайської. У 8,6 та 7,5 % спостережень перший ненаголошений склад зафіксований в області третього рівня голосового діапазону серед інформантів з Індії та Китаю відповідно.

Аналіз концентрації максимуму ЧОТ синтагми встановив, що в переважній більшості випадків у аналізованих зразках мовлення досліджуваних моряків тональний максимум зосереджений на початку синтагми на першому наголошеному складі, що споріднює досліджувані варіанти англійської мови у Китаї та Індії з британським варіантом. Відмінності між китайським варіантом і індійським виявилися у випадку локалізації максимуму ЧОТ на позанаголошеному складі після першого наголошеного. Останній наголошений склад відмічений тональною вершиною у мовленні індійських та китайських моряків з меншою частотністю (14,8 % у індійській групі та 12,5 % у китайській).

З точки зору розподілу наголошених складів відносно першого наголошеного, були виділені наступні типи шкал (в порядку зниження рівня частотності): спадна, рівна, та висхідна. Найпоширенішим типом в обох досліджуваних варіантах являється поступово спадна шкала (48,6 % випадків у індійської групі та 53,3 % випадків у китайській). Рівна шкала в мовленні інформантів обох груп являється другим за частотністю видом мелодійного руху від наголошеного складу до останнього наголошеного: у групі з Індії було відмічено 36,5 % випадків її використання, в групі з Китаю — 34,5 %. Поступово висхідна

шкала зустрічається у 14,9 % випадків у індійській групі та у 12,2 % випадків — у китайській. Відповідно, розподіл частотності використання в мовленні спадної, рівної та висхідної шкал вказує на відсутність відмінностей за даним критерієм між варіантами мовлення досліджуваних інформантів.

Під час акустичного аналізу тонального інвентарю моряків аналізованих варіантів були виділені наступні види термінальних тонів:

- нисхідні тони, зустрічаються зсередини та в кінці фінальних і нефінальних синтагм;

- висхідні, у фінальних і нефінальних синтагмах;

- рівні тони, у нефінальних і фінальних синтагмах;

- спадно-висхідні, що спостерігаються в обох видах синтагм.

В особливостях реалізації виділених тонів в мовленні китайських та індійських моряків виявилися як загальні так і відмінні риси.

Серед спадних тонів в залежності від тонального контуру було виділено чотири мелодійні моделі. Ковзання з концентрацією максимуму ЧОТ на наголошеному складі напочатку мелодійного руху є найчастішою мелодійною моделлю (модель 1) в мовленні моряків з досліджуваних варіантів. Окрім ковзань, що починаються в області наголошеного складу, у мовленнєвому репертуарі досліджуваних моряків виявлена висока частотність низхідних контурів з невеликим підйомом. Максимум ЧОТ в даній моделі зміщений у сторону позанаголошеного складу. Національно-специфічні особливості у реалізації спадних конфігурацій проявились в четвертій моделі, яка виявилась в мовленні китайських моряків формується на ненеголошеному складі відносно попереднього наголошеного з утворенням значних високих інтервалів між складами.

Серед висхідних термінальних тонів було виокремлено три моделі, дві з яких мають широку сферу використання в мовленні досліджуваних моряків.

Висхідні контури, що представляють собою поступове збільшення після рівної ділянки ЧОТ являються найбільш частотною моделлю.

Другим за частотністю видом висхідних тонів мовлення індійських та китайських моряків являється поступово висхідні контури, у яких збільшення ЧОТ починається на наголошеному складі і або продовжується на позанаголошеному, або закінчується ділянкою плато. Національно-специфічні особливості виявились у вживанні моделі 3, де висхідний тон починає свій рух з яскраво вираженого ковзання до-

низу. Даний тип висхідного тону є особливістю мовлення індійських моряків.

Спадно-висхідні конфігурації тону в мовленнєвому корпусі досліджуваних моряків були відмічені як у нефінальних, так і у фінальних синтагмах. Було виділено дві моделі. Найбільш частотною являється модель 1, де висхідний рух ЧОТ реалізується на наголошеному складі. У моделі 2 спадно-висхідний контур реалізується на позанаголошеному складі, в той час як наголошений оформлюється рівним чи висхідним рухом ЧОТ. Дана модель проявилася у мовленні моряків досліджуваних варіантів.

Список літератури

- Kachru B. World Englishes. *Sociolinguistics and Language Teaching*. NY: Cambridge, 1996. P. 71–102.
- Pride J. B. Some aspects of the spread of English in China since 1949. *Int’l J. Soe. Lang.* 1998. Vol. 74. P. 41–70.
- Pingali Sailaja. Indian English — John Benjamins. *English World-Wide*. 2010. Vol. 31(2). P. 215–220.
- Wei Y., Eei J. Using English in China. *English Today*. 2003. Vol. 19 (4). P. 42–47.
- Yang Jiam. Learners and users of English in China. *English Today*. 2006. Vol. 22 (2). P. 3–10.
- Zhu H. Globalization and new EIL Challenges in China. *English Today*. 2003. Vol. 79 (19/4). P. 36–41.

References

- Kachru, B. (1996). World Englishes. *Sociolinguistics and Language Teaching*. NY: Cambridge. P. 71–102.
- Pride, J. B. (1998). Some aspects of the spread of English in China since 1949. *Int’l J. Soe. Lang.* Vol. 74. P. 41–70.
- Pingali Sailaja. (2010). Indian English — John Benjamins. *English World-Wide*. Vol. 31(2). P. 215–220.
- Wei Y., Eei J. (2003). Using English in China. *English Today*. Vol. 19 (4). P. 42–47.
- Yang, Jiam. (2006). Learners and users of English in China. *English Today*. Vol. 22 (2). P. 3–10.
- Zhu, H. (2003). Globalization and new EIL Challenges in China. *English Today*. 2003. Vol. 79 (19/4). P. 36–41.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2024 року

ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЙ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

Матузкова О. П.

доктор філологічних наук, професор
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8201-8236>
ResearcherID: AAJ-7583-2020

Марченко В. В.

магістр філології,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Дана стаття присвячена проблематиці дослідження реалій з точки зору сучасного українського перекладознавства. Головна мета дослідження полягає в описанні та систематизації поглядів українських науковців на визначення та типологію реалій як національно маркованих лексичних одиниць. Поставлена мета унеобхіднила вирішення низки завдань. Було розглянуто актуальні напрями лінгвістичних та перекладознавчих досліджень реалій, проаналізовано основні визначення терміну «реалія» та запропоновано власне визначення, описано базові класифікації реалій, визначено місце кожної окремої реалії в класифікаціях.

Мовна категорія «реалія» у представленій роботі трактується як засіб культурно національної ідентифікації, якій передається із покоління в покоління і лежить в основі виняткового світовідчуття представників певної національної спільноти. Національно забарвлена лексика є важливим компонентом міжкультурної комунікації, тому збереження етнічної ідентичності та історичної правдивості є головною вимогою в роботі перекладача, оскільки відкидання або систематичне уподібнення реалій призводить до часткової або повної втрати кореляції з першоджерелом. Різноманіття класифікацій реалій та способів їх відтворення українською мовою свідчить про прагнення дослідників до постійного пошуку шляхів удосконалення системи категоризації цих слів, яка дозволить ефективно відтворювати місцевий колорит з урахуванням національних та культурних особливостей відповідної групи.

Загалом, вивчення реалій в контексті їх визначення, семантичного розмежування, типології взагалі та встановлення способів перекладу потребує подальшого детального розгляду, оскільки ці питання не можна вважати цілком регламентованими. Подібна невизначеність національно маркованих слів становить перешкоди для здійснення якісного та художньо вартісного перекладу, який слугує містком, що налагоджує зв'язки між різними культурними середовищами та забезпечує обмін знаннями, досвідом, цінностями.

Ключові слова: безеквівалентна лексика, визначення, культурна та національна ідентифікація, реалія, типологія, українське перекладознавство.

RESEARCH ISSUES OF REALIA IN MODERN UKRAINIAN TRANSLATION STUDIES

Matuzkova O.

Doctor of Philological Sciences, Full Professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University

Marchenko V.

Master of Philology

The article focuses on the study of realia as a translation category and examines the existing ways of its categorization in Ukrainian translation studies. The aim of the research is to standardize the definition and typology of realia. The objective determined the tasks of the research: to analyse different scholar definitions of the term “realia” and formulate standardized definition; to outline relevant for linguistics and translation studies classifications of realia. Our study relies substantially on the application of linguistic descriptive methodology and devices.

The work specifies the nature of realia, its place in the system of non-equivalent vocabulary and its role in the reproduction of national and cultural peculiarities of a certain ethnic group. Thus, realia as linguistic units are means of cultural and national identification, which contain information about the unique features of a particular people. The absence of exact equivalents in the target language complicates the process of their translation, which has led to numerous discussions about typology and ways of their rendering into Ukrainian. Therefore, the most common classifications of realia were considered and supplemented with our own developments. The article also highlights the types of realia used to reflect the ethnic identity and cultural peculiarity of the national environment, them being ethnographic (religious, domestic, architectural, labour, ethnic, cultural and those denoting measures and currency), onomastic (toponyms and anthroponyms) and socio-political concepts (elements of the state system; ranks, titles, status; addresses; socio-political, religious movements, phenomena and their actors as well as peculiarities of administrative and territorial distribution). The research also emphasizes the need for further study of realia aimed at developing a unified system of translation techniques for these linguistic units.

Key words: cultural and national identification, definition, non-equivalent lexis, realia, typology, Ukrainian translation studies.

Вступ. Посилення темпів міжкультурної взаємодії дало змогу читачам з різних куточків світу дізнаватися про особливості життя і культури, традиції і звичаї, визначні події і видатних діячів тієї чи іншої країни. Це спричинило підвищений інтерес до дослідження

реалій, в яких яскраво утілилися національно-культурна своєрідність та особливий спосіб сприйняття світу представників різних спільнот. Проблема визначення та типології національно забарвленої лексики є однією із ключових в сучасній теорії та практиці перекладу. Аналіз останніх наукових праць свідчить, що дослідженню явища мовної реалії присвячено праці як вітчизняних дослідників (А. В. Волошиної, Р. П. Зорівчак, С. П. Ковганюка, Т. Р. Кияка, К. Ю. Кіяниці, В. В. Коптілова, І. В. Корунця, М. П. Кочергана, О. Л. Кундзіча, О. П. Матузкової, О. В. Ребрія, О. І. Чередниченка), так і зарубіжних вчених, зокрема J. Aixela, B. Buden, C. Yan, E. Markstein, P. Newmark, R. Beaugrande.

У сучасному українському перекладознавстві відсутнє єдине бачення щодо визначення та типології національно забарвлених лексем, що спричиняє численні дискусії дослідників стосовно цих питань. Підходи до класифікації цієї категорії слів потребують систематизації та стандартизації, що вимагає всебічного дослідження реалій у релевантній мові перекладу. Водночас вивчення цих аспектів сприяє вдосконаленню перекладацької теорії та практики, зокрема, у контексті збереження місцевого колориту і культурної своєрідності оригіналу в перекладі. Цим і обумовлена **актуальність** представленої наукової розвідки, в якій здійснено спробу комплексного огляду розвідок сучасних українських науковців щодо визначення та типології реалій. **Актуальність** теми статті також визначається розширенням кола наукових інтересів українських учених, еволюцією перекладознавства як самостійної наукової парадигми соціогуманітарного знання. Інтерес сучасного українського перекладознавства до вивчення проблем взаємодії мови та культури в сучасній життєдіяльності суспільства також увиразнює актуальність проблематики дослідження.

Об'єктом статті є реалія як мовна одиниця у сучасній перекладознавчій парадигмі.

Предметом статті виступає систематизація сучасних українських досліджень визначення та типології національно маркованих слів.

Метою статті є аналіз та систематизація поглядів українських вчених на визначення та типологію реалій.

Поставлена мета мотивує наступні **завдання** дослідження:

- зробити огляд сучасних українських розвідок щодо визначення реалії;
- стандартизувати поняття «мовна реалія»;

— розглянути різні точки зору стосовно типології національно-маркованих мовних одиниць;

— запропонувати уніфіковану типологію реалій.

Методи дослідження. Філологічна інтерпретація матеріалу здійснювалася із залученням наступних *загальнонаукових методів*: дедукція, індукція, систематизація, узагальнення, спостереження, а також таких спеціальних *лінгвістичних методів* як дескриптивний і типологічний методи.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що розроблено вдосконалену систематизацію поглядів українських науковців щодо визначення та типології реалій, а також запропоновано уніфіковане визначення та стандартизована типологія мовних реалій.

Теоретичне значення дослідницької роботи полягає у подальшому ґрунтовному вивченні ключових аспектів перекладознавства, включно з уніфікацією способів відтворення лексем з яскраво вираженим національно-культурним компонентом та дослідженням впливу лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників на вибір стратегій під час їх перекладу.

Практична цінність представленої наукової розвідки обумовлена можливістю застосувати отримані у ході дослідження результати під час поглибленого вивчення питань, що стосуються загальної та часткової теорії перекладу, лінгвокультурних аспектів, проблем міжкультурної комунікації, соціо- та етнолінгвістики.

Результати та обговорення. 1. Сутність поняття «реалія» в сучасному українському перекладознавстві. Протягом історії людства традиції та звичаї, що формувалися у різних країнах, народах та громадах, передавалися від покоління до покоління, несучи в собі виняткове значення і неповторність. Особливості життя певного етносу знаходять своє відображення в мові, адже «культура як система включає в себе мову» (Герцовська, Федорова, 2014: 38). В ній закладено національно-культурний код тієї чи іншої спільноти людей, що найбільш яскраво втілюється у такому самобутньому мовному явищі як реалія, ідейно-естетичну цінність і пізнавальний аспект якої важко переоцінити.

Мовні одиниці, що відображають унікальні аспекти етнокультурної специфіки конкретного народу, його історії та культури, привертають увагу українських лінгвістів вже протягом тривалого часу. Р. Зорівчак зазначає, що «лінгвоперекладацькі дослідження [реалій] кидають світло на численні проблеми, пов'язані з мовою як засобом

спілкування», а «встановлені на основі перекладів закономірності слугують лінгвістичним джерелом для лексикології і стилістики» (Зорівчак, 1989: 9). Вважається, що цей термін походить від латинського слова «*realis*», що означає «справжній» або «реальний», а отже позначає матеріально наявну річ і служить основою для номінативного значення слова. Відповідно до словникового значення, реалія — це «предмет (явище, поняття), що належить природі, культурі, побуту, історії і згадується у художньому творі, а також слова котрі його називають, прислів'я, приказки, афоризми тощо, які відтворюють соціокультурну, національну специфіку» (Бацевич, 2007: 307). Таким чином, досліджуване явище розглядається з двох різних позицій: 1) реалії-предмети як поняття й явища, що є унікальними для певної культури і не мають аналогів у інших культурах; 2) реалії-слова як мовні засоби, призначені для позначення цих унікальних предметів, понять і явищ.

Розрізняють два підходи до розуміння реалій: екстралінгвістичний та лінгвістичний. Послідовники екстралінгвістичного підходу досліджують реалії як соціокультурний феномен, що пов'язаний з подіями суспільного та культурного життя країни, історією народу та особливостями її державного устрою. Прихильники лінгвістичного підходу виділяють реалії за наявністю в них яскраво виявленого національно-культурного компонента, притаманного конкретній людській спільноті, та відсутністю аналогів у інших мовах. Головною ознакою реалії є її колоритна складова, під якою розуміють «сукупність особливостей, своєрідність, характерну особливість чого-небудь» (Словник української мови, 1970—1980: 232). Відповідно, колорит можна визначити як забарвленість слів, яку вони отримують завдяки приналежності їх значення до певного народу, країни або місцевості, конкретного історичного контексту. З граматичної точки зору реалія цікава тим, що може набувати іменникової, прикметникової, дієслівної, дієприкметникової та дієприслівникової форми: *чумак — чумацький — чумакувати — чумакуючи* (Зорівчак, 1989: 71). Цілком логічно, що більшість реалій виражена іменниками, адже саме ця частина мови найчастіше позначає предмети і явища.

У 1954 р. О. Кундзіч вперше в українському перекладознавстві використовує термін «реалія» у своїй праці «Перекладацька мисль і перекладацький недомисел», вважаючи народні пісні реаліями певного народу, які, як правило, неможливо передати у перекладі (Кундзіч, 1973).

Вагомий внесок у дослідження питання реалій зробив В. В. Коптілов. У своїй праці «Актуальні питання українського художнього перекладу» вчений зосереджує увагу на визначенні реалій на міжмовному зіставленні і називає їх словами, «що позначають предмети та явища, невідомі мові перекладу» (Коптілов, 1971: 40). Як наслідок, національно-маркована лексика, характерна для однієї мови, може не бути такою в іншій. В. В. Коптілов розробляє теоретичні засади дослідження національної специфіки реалій, розглядаючи їх як ключові елементи національного колориту. Науковець детально аналізує особливості підходу до перекладу таких одиниць, наголошуючи на необхідності збереження їх культурної автентичності. Дослідник підкреслює важливість збереження культурних конотацій при передачі реалій, розглядаючи їх як носії унікальної національної інформації. В його роботах також представлено аналіз різних стратегій збереження національного колориту при перекладі реалій (Коптілов, 1971).

Значним поступом в опрацюванні реалій в українському науковому середовищі є праці С. Ковганюка, який вважає, що «реалії — це назви предметів і явищ матеріальної і духовної культури певного народу, які в перекладі залишаються незмінними» (Ковганюк, 1968: 244). О. Чередниченко розглядає реалію як елемент, що несе в собі етнокультурну інформацію, яка не є характерною для об'єктивної реальності мови-сприймача у певний історичний період (Чередниченко, 1991: 188). М. Лісна також переконана, що реалію слід розглядати як «слово, одне чи декілька значень якого вказують на етноунікальний референт» (Лісна, 2014: 101). О. Крутоголова і Ю. Рябова визначають досліджуване мовне явище як позначені національною специфікою семантичні комплекси, в яких актуалізується лінгвокраїнознавчий компонент (Крутоголова, Рябова, 2014: 63—164).

О. Бобришева зосереджується на вивченні реалій як елементів мовної картини світу. На її думку, реалії є не лише лексичними одиницями, а й носіями культурної пам'яті народу. Їх адекватна передача в перекладі вимагає глибокого розуміння культурно-історичного контексту обох мов (Бобришева, 2019).

С. В. Буряк у своїх дослідженнях детально аналізує семантичні особливості реалій у художньому тексті, наголошуючи на їх багатозначній природі. Дослідник підкреслює критичну важливість збереження семантичного навантаження реалій при перекладі, особливо в контексті художньої літератури. Він також звертає особливу увагу

на те, що реалії можуть мати різні конотативні значення в різних культурах, що створює додаткові виклики для перекладача. На думку науковця, саме семантична складність реалій робить їх унікальними маркерами культурної ідентичності тексту (Буряк, 2021: 143–150).

А. В. Гавриленко пропонує комплексний підхід до розуміння реалій як мовних одиниць, що позначають унікальні предмети, явища та поняття, характерні для певної культури. Автор розробляє теоретичну базу для аналізу прагматичного аспекту при перекладі реалій, підкреслюючи його фундаментальне значення. Дослідниця наголошує, що збереження комунікативного ефекту тексту напряму залежить від правильної інтерпретації та передачі реалій. У своїх працях вона також розглядає специфіку функціонування реалій у різних типах текстів та їх роль у формуванні культурного контексту (Гавриленко, 2011: 74–78).

І. В. Корунець подає ґрунтовний аналіз реалій з позиції теорії та практики перекладу, спираючись на багаторічний досвід перекладацької діяльності. Він пропонує розглядати реалії як особливі лексичні одиниці, що відображають національно-специфічні поняття та потребують особливого підходу при перекладі. Автор розробляє методологію контекстуального підходу при перекладі реалій, наголошуючи на важливості врахування широкого культурного контексту. Дослідник також приділяє значну увагу проблемі адаптації реалій для цільової аудиторії (Корунець, 2003).

На сучасному етапі розвитку українського перекладознавства все більше науковців акцентують увагу на когнітивному аспекті реалій, розглядаючи їх як елементи, що формують національну картину світу. Так, дослідниця О. М. Білоус стверджує, що реалії є своєрідними маркерами культурної ідентичності, які допомагають читачеві зрозуміти особливості менталітету та побуту описуваного народу. Саме через реалії відбувається передача культурно-специфічної інформації в художньому тексті (Білоус, 2001). Т. П. Андрієнко підходить до визначення реалій з позиції когнітивно-дискурсивного аспекту. Вона розглядає реалії як особливі мовні одиниці, що відображають національно-специфічні концепти. Дослідниця наголошує на важливості розуміння контексту та дискурсивних особливостей при перекладі реалій (Андрієнко, 2016).

На наш погляд, найбільш повну дефініцію сформулювала Р. Зорівчак у своїй монографії «Реалія і переклад». Вона зазначає, що під

реалією як перекладознавчим терміном слід розуміти: «моно- і полісемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» (Зорівчак, 1989: 58). Вчена наголошує на мінливості та релятивності цієї категорії слів, що виразно проявляється при порівнянні конкретних мов (і культур), причому обсяг реалій у вхідній мові варіюється залежно від лексичного багатства цільової мови, особливостей культурного коду отримувача, а також ступеня взаємодії між культурними та етнічними мовними спільнотами. Відповідно, поява реалій не визначається нашими вподобаннями — вона обумовлена соціальною необхідністю та позамовними факторами. Г. Карпенко розширює цю думку, характеризуючи ці слова як «моно і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких містить (у плані бінарного зіставлення мов) етнокультурний компонент, не притаманний мові-рецепієнту» (Карпенко, 2006: 5).

В одному з останніх досліджень українських вчених з питань перекладу реалій, яке належить К. Кіяниці, дослідниця визначає реалії як «слова і словосполучення, які називають явища, предмети, об'єкти, притаманні для життя, побуту, культури, соціального та історичного розвитку одного народу і майже невідомі іншому народові; вони виражають національний і (або) часовий колорит і зазвичай не мають точних відповідників в іншій мові, потребують особливого підходу при перекладі» (Кіяниця, 2017: 30).

Відмітимо також найбільш точне та лаконічне, на наш погляд, визначення О. П. Матужкової: реалія — це підвид безеквівалентної лексики з національно-культурною семантикою (лексичні, фразеологічні одиниці, власні назви), що позначає предмети та явища, специфічні для матеріальної та духовної культури країни або спільноти, та яка не має точних відповідників в інших мовах (Матужкова, Погуляй, 2018: 102).

Таким чином, проаналізувавши визначення поняття «реалія» українських вчених та дослідників пропонуємо узагальнююче визначення, що вбирає в себе всі аспекти, про які йдеться в наукових працях: реалії — це мовні одиниці з національно-культурною семантикою, які вказують на особливості культури певного народу або національної спільноти людей і не мають прямих еквівалентів у мові перекладу. Їхніми характерними ознаками є національна маркованість, віднос-

ність, емоційне забарвлення та динамічність. Формою реалії є мовний знак (одне слово, номінативні словосполучення, скорочення).

2. Типологія реалій. На сьогоднішній день не існує універсальної типології реалій. Дослідники пропонують різні способи їх систематизації, беручи до уваги окремі критерії, зокрема, семантичні, фонетичні, граматичні, тимчасові та місцеві. Більшість вчених упорядковує реалії за тематичним принципом, що обумовлено відповідними традиціями укладання словників, розмовників, вокабулярів тощо. Так, наприклад, О. Бурбак виділяє реалії побуту, топографічні, суспільно-політичні, освітньо-культурні, ономастичні реалії (Бурбак, 1995). Т. Кияк розрізняє ономастичні реалії (антропоніми, топоніми, хрематоніми тощо), побутові реалії (житло, інструменти, одяг, харчі, види занять та професій, грошові знаки та міри), етнографічні та міфологічні реалії (етнічні та соціальні групи, регіональні звертання, народні свята та танці, назви богів, міфологічних персонажів), реалії світу природи (зооніми, фітоніми, назви ландшафтів), реалії державно-адміністративного устрою та суспільного життя, асоціативні реалії (символи, алюзії) тощо (Кияк, 2008: 142–143).

В межах предметної класифікації Р. Зорівчак виокремлює етнографічні реалії, до яких належать побутові символи (поняття, які належать до побуту та культури народу), трудові (маргінальні, що стосуються певної професійної сфери діяльності), найменування понять мистецтва та культури, етнічні поняття (соціолекти, діалектизми), одиниці вимірювання та гроші (Зорівчак, 1989: 29). З точки зору транслатології дослідниця класифікувала реалії за історико-семантичним та структурним принципом. За історико-семантичним розподілом вона виділяє:

- власне реалії при наявних референтах: укр. *коломийка, яворівка, перебудова*, англ. *baby-sitter, Halloween, gifted child*.

- історичні реалії: укр. *медведиця (група жінок, які переодягались та ходили по селі під час косовиці), тарниця (дерев'яне сидло)*, англ. *the Black and Tan* (англійські каральні закони в Ірландії), *priest's hole* (прихисток священника під час переслідування католиків) (там само, 70).

До структурного плану належать:

- реалії-одночлени: укр. *вечорниці, кобзарювати*, англ. *sheriff, three-pence*;

- реалії-полічлени номінативного характеру: укр. *курна хата, братська могила, троїстна музика, разовий хліб*, англ. *banana split, Sussex pudding, ticket day; toffee apple, soap opera*.

— реалії-фразеологізми: укр. *дбати про скриню, стати під вінок, на паничині бути, лоби забрити*, англ. *to enter at the Stationers' hall, to reach the woolsac* (там само, 71).

Більш детальна **структурна класифікація** реалій К. Кіяниці охоплює наступні категорії:

- реалії у формі простого слова (простий тип): *the Directorate, hetman, haydamak*;
- реалії у формі похідного слова: *Hetmanate*;
- реалії у формі аббревіатури / скорочення: *OUN, RUP, UPA*;
- реалії у формі стійкого словосполучення — фразеологічної одиниці: *Chorna Rada*;
- реалії у формі речення (приказки та прислів'я): *Be patient, Cossack, thus you can be an ataman* (Кіяниця, 2017: 42–43).

О. І. Чередниченко розвинув теорію класифікації реалій, зосередившись на їхній ролі у міжкультурній комунікації. Його підхід враховує не лише лінгвістичні особливості реалій, але й їхню культурологічну значущість. Дослідник виділяє історичні, географічні, побутові та культурні реалії, підкреслюючи важливість контексту їх використання та функціональної ролі в тексті. Особливу увагу він приділяє динамічному характеру реалій, які можуть змінювати своє значення залежно від історичного періоду та культурного контексту (Чередниченко, 2007).

Н. Гавриленко розробила функціонально-прагматичну класифікацію реалій, яка враховує їхню роль у комунікативному акті. Вона виділяє інформативні реалії, які передають фактичну інформацію, експресивні реалії, що створюють емоційний ефект, та апелятивні реалії, спрямовані на викликання певної реакції у читача (Гавриленко, 2011).

Сучасна дослідниця С. Буряк зосередила увагу на семантичних особливостях реалій та їх ролі в перекладі. Її класифікація включає денотативні реалії, які позначають конкретні предмети чи явища, конотативні реалії, що несуть додаткові значення та асоціації, та функціональні реалії, які виконують певну стилістичну роль у тексті (Буряк, 2021).

Класифікація реалій за територіальним компонентом передбачає розподіл їх на «свої» та «чужі», причому у площині однієї мови останні прийнято поділяти на: «національні реалії — реалії, відомі всьому народу; локальні реалії — реалії, що належать одному наріччю або

діалекту; мікролокальні реалії — реалії, характерні для певної місцевості, сфера їх вживання обмежується будь-яким населеним пунктом, наприклад містом чи селом» (Подорожна, 2014: 272). При зіставленні двох мов реалії поділяють на регіональні, тобто притаманні відповідній місцевості, та інтернаціональні — ті, що увійшли до загального вжитку в багатьох мовах, зберігаючи початковий колорит. З точки зору практики перекладу Р. Зорівчак розрізняє приховані та явні реалії (Зорівчак, 1989: 72). До першої категорії відносяться слова, які при перекладі співвідносяться за денотативним значенням та художньо-стилістичною наповненістю. На противагу, приховані реалії — це слова, які мають відповідники у цільовій мові, але їх значення у порівнянні з мовою оригіналу може відрізнятися. Крім цього, приховані реалії характеризуються різним стилістичним забарвленням та відмінною культурологічною специфікою. Наприклад, рушник відображає не лише матеріальний світ, але й культурні звичаї та обряди українського народу. Ця реалія використовується у фразеологічних одиницях, що мають глибокий символічний зміст: *подавати рушники* (давати згоду на одруження), *ставати на рушнику* (брати шлюб, одружуватися).

Водночас А. Волошина поділяє реалії на власне слова-реалії, означальні слова-реалії та гіпонімічні слова-реалії (Волошина, 2001: 25). Так, до власне слів-реалій входять лексеми, які називають конкретні предмети, явища або поняття, що є важливими для певної культури або соціального середовища. Вони дають уявлення про історичне життя та специфіку етнічної культури, наприклад, *запаска* (шмат грубої вовняної тканини із зав'язками у верхніх кутах); *пшонина* (одна зернина пшона); *конюшинище* (поле, що було під конюшиною або засіяне нею); *вівсянка* (вівсяна солома); *дерга* (товсте і шорстке сукно, ткане з овечої вовни та пофарбоване у чорний або червоний колір). Означальні слова-реалії містять у собі опис або пояснення етнічно важливого стану, дії або ознаки самої реалії. Наприклад, *знедолений*, *настовбурчений*, *напільний*, *сірячковий*, *чумацький*; *скубити*, *кортіти*, *квилити*, *бентежити*, *вовтузитися*, *вицухати*, *глузувати* та інші (там само). Зазначені види реалій можуть вступати в гіпонімічні відношення, тому виокремлюють також слова-реалії, у визначенні яких родове поняття розпадається на низку видових. Наприклад: *пасхальне яйце*: 1) *крашанка* — пофарбоване куряче яйце, призначене для великодніх свят; 2) *писанка* — розмальоване великоднє куряче або декоративне дерев'яне яйце (там само, 41).

Особливої уваги заслуговує класифікація О. Бобришевої, яка розглядає реалії крізь призму мовної картини світу. Дослідниця виділяє універсальні реалії, які мають аналоги в різних культурах, національно-специфічні реалії, характерні для певної культури, та індивідуально-авторські реалії, створені в рамках конкретного художнього твору. Такий підхід дозволяє краще зрозуміти механізми міжкультурної комунікації та особливості перекладу реалій (Бобришева, 2019).

Зважаючи на зовнішні (вияви та атрибути національного життя, культури, характеру, традицій, поглядів, звичаїв, почуттів, поглядів та ін.) та внутрішні (пов'язані з рідною мовою) ознаки національного колориту, реалії також поділяють на дві категорії. До першої групи відносяться ономастичні реалії, які охоплюють «географічні назви (топоніми), особливо такі, що мають культурно-історичні асоціації; антропоніми — імена історичних особистостей, персонажів художньої літератури та фольклору; назви творів літератури і мистецтва, історичні факти і події в житті країни, назви державних громадських установ і багато інших» (Удовіченко, 2016: 57). Другий тип слів-реалій охоплює такі компоненти мовної структури, як прислів'я та приказки, фразеологізми, вигуки, діалектизми, вульгаризми, жаргонізми та інші. Оскільки ці культурно обумовлені лексичні одиниці є дуже чутливими до змін у суспільстві, серед них також виокремлюють реалії-неологізми, архаїзми та історизми. Відповідно, першу групу формують новостворені слова або вирази, які виникають для відтворення нових явищ або ідей. У другу категорію входять мовні одиниці, які використовуються для створення атмосфери давнини та підкреслення цього ефекту. До останнього різновиду відносяться лексеми, що вийшли з активного вжитку, оскільки реалії, які вони позначають, втратили свою актуальність. На відміну від реалій-архаїзмів, реалії-історизми не мають синонімічних заміників та функціують як своєрідні лінгвістичні артефакти, що втратили свою мовну активність через зміну соціокультурного контексту.

Враховуючи результати наукової розвідки, можна встановити наступне: відсутність уніфікованого способу систематизації реалій зумовлює різноманіття підходів до їх групування, зокрема, за семантичними, структурними, національно зумовленими та іншими ознаками. Так, реалії можуть бути впорядковані за *тематикою* (екологія, соціальна культура, організації, звичаї, ідеї тощо), за *формою* (прості слова, похідні слова, скорочення, фразеологізми), за *характером вжи-*

вання (власне слова-реалії, означальні, гіпонімічні слова-реалії), за *культурно-лінгвістичними ознаками* (ономастичні реалії та ідіоматичні вирази), за *ступенем актуальності у соціокультурному контексті* (реалії-неологізми, історизми, архаїзми). Таким чином, представлені класифікації реалій допомагають краще розуміти їхню природу, динаміку у мовній системі та роль у відображенні змін у суспільстві.

В контексті дослідження найбільш доцільним вважається застосування комбінованої типології, яка базується на роботах вчених загалом. Така типологія за тематикою дозволяє врахувати багатовимірність реалій і краще відображає їхню природу та специфіку перекладу. Запропонована типологія включає чотири ключові аспекти:

- географічні реалії: природні об'єкти, географічні зони, кліматичні умови, характерні для певної місцевості. Цей аспект охоплює назви гір, річок, озер, кліматичні явища, які мають культурне значення для певного регіону;

- етнографічні реалії: предмети побуту, звичаї, обряди, традиції, народні свята, специфічні для конкретного народу чи регіону. Ця категорія включає фольклорних персонажів, легенди та міфи, які є важливими складниками культурної ідентичності;

- культурно-історичні реалії: об'єкти, пов'язані з культурними та історичними подіями, явищами чи періодами. Це можуть бути назви історичних подій, архітектурні пам'ятки, мистецькі твори, що відображають культурний спадок певного народу;

- суспільно-політичні реалії: поняття, що стосуються державного устрою, політичних систем, адміністративних установ, законодавчих актів, соціальних інституцій та термінів, які мають специфічне значення в межах певної країни чи суспільства.

Запропонований підхід дозволяє охопити ширший спектр культурно значущих понять і забезпечує більш точний та адекватний переклад реалій, враховуючи їхнє багатозначне значення та специфіку в різних контекстах.

Висновки. Отже, головна особливість реалій, як мовних одиниць, полягає в тому, що вони відображають особливості культури, побуту, звичаїв, традицій, соціально-політичних та історичних подій певної нації, і не мають прямих еквівалентів у мові перекладу. Попри те, що їх часто плутають з іншими категоріями слів, які виконують схожі функції, ми розрізняємо реалії серед інших мовних одиниць і виділяємо їх в окрему лексичну групу. Відсутність уніфікованого підходу до роз-

різненьня реалій породжує багатоманітність їх класифікацій за предметним, тематичним, історико-семантичним, структурним принципом, за характером вживання, культурно-лінгвістичними ознаками тощо. При їх відтворенні потрібно враховувати жанрово-стилістичні особливості твору, функціональний стиль означеного тексту, прагматичний аспект, особистість самого перекладача, а також цільову аудиторію з її фоновими знаннями та морально-етичними нормами, що і складає перспективи наших подальших наукових розвідок.

Список літератури

- Андрієнко Т. Стратегії і тактики перекладу: когнітивно-дискурсивний аспект (на матеріалі художнього перекладу з англійської мови на українську): [монографія]. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. 340 с.
- Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. К.: Довіра, 2007. 205 с.
- Білоус О. Художній переклад: шляхи аналізу. Мови, культури, переклад у контексті європейського співробітництва. Київ, 2001.
- Бобришева О. Мовна картина світу та проблеми перекладу національно-культурних реалій. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2019. № 4 (201), ч. II. С. 9–13.
- Бурбак О. Реалія та способи визначення її лінгвістичного статусу: монографія. Х.: Іноземна філологія, 1995. 234 с.
- Буряк С. Семантика і переклад реалій у художньому тексті. *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка*. 2021. № 23. С. 143–150.
- Волошина А. Безеквівалентна і фонові лексика у східнослов'янських мовах: дис. ... канд. пед. наук: спец. 10.02.17. Кіровоград, 2001. 195 с.
- Гавриленко А. Мовні реалії та проблема перекладу. *Філологічні трактати*: науковий журнал. 2011. № 3. С. 74–78.
- Герцовська Н., Федорова Л. Реалія як лінгвістичне явище. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2014. Вип. 12. С. 36–43.
- Зорівчак Р. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів: Вид-во ЛДУ, 1989. 216 с.
- Карпенко Г. Лексико-граматичні та структурно-стилістичні особливості слів на позначення китайських соціально-побутових реалій: іватореф. дис. ... канд. філол. наук. К., 2006. 21 с.
- Кіяниця К. Відтворення українських історичних реалій у німецькомовних художніх перекладах XX — поч. XXI століття: дис.... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2017. 232 с.
- Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям): підручник. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 543 с.

- Коптілов В. Актуальні питання українського художнього перекладу. К.: Дніпро, 1971. 132 с.
- Ковганюк С. П. Практика перекладу: (з досвіду перекладача). К.: Дніпро, 1968. 275 с.
- Корунець І. В. *Theory and Practice of Translation*: [підруч.] Вінниця: Нова книга, 2003. 446 с.
- Крутоголова О., Ряюова Ю. Слова-реалії як розряд безеквівалентної лексики (на матеріалі творів О. Забужко та їхніх перекладів). *Studia Methodologica* / Volodymyr Hnatyuk National Pedagogic University of Ternopil; Editorial Board: N. Poplavs'ka, M. Tkachuk, T. Oliynyk. Ternopil: TNPU. 2014. Issue 39. С. 163–168.
- Кундзіч О. Творчі проблеми перекладу / упоряд. і прим. К. Городецької-Кундзіч. К.: Дніпро, 1973. 264 с.
- Лісна М. Лінгвальний статус культурологічних безеквівалентів у контексті перекладної лексикографії. *Філологічні науки*. 2014. Вип. 16. С. 99–103.
- Матузкова О., Погуляй В. До питання про передачу одеських реалій в англомовних художніх та документальних текстах. *Записки з романо-германської філології*. 2018. Вип. С. 92–106.
- Подорожна К. Проблема класифікації реалій та виокремлення історизмів у ній. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. Вип. 2. С. 271–276.
- Удовіченко Г. М. Генезис становлення поняття «РЕАЛІЯ» у сучасному перекладознавстві. *Інтелект. Особистість. Цивілізація*. 2016. № 12. С. 52–62.
- Чередниченко О. Добиратися до неперекладного. *Всесвіт*. 1991. № 10. С. 187–189.
- Чередниченко О. І. Про мову і переклад. К.: Либідь, 2007. 248 с.
- Словник української мови: [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. 4: І–М / ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко. 1973. 840 с.

References

- Andriienko T. Stratehii i taktyky perekladu: kohnityvno-dyskursyvnyi aspekt (na materialii khudozhnogo perekladu z anhliiskoi movy na ukrainsku) : [monohrafiia]. K. : Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 2016. 340 s.
- Batsevych F. S. Slovnyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii. K. : Dovira, 2007. 205 s.
- Bilous O. Khudozhnii pereklad: shliakhy analizu. Movy, kultury, pereklad u konteksti yevropeiskoho spivrobitnytstva. Kyiv, 2001.
- Bobrysheva O. Movna kartyna svitu ta problemy perekladu natsionalno-kulturnykh realii. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*, 2019. № 4 (201). Ch. II. S. 9–13.
- Burbak O. Realii ta sposoby vyznachennia yii linhvistychnoho statusu : monohrafiia / O. F. Burbak. Kh. : Inozemna filolohiia, 1995. 234 s.

Buriak S. Semantyka i pereklad realii u khudozhnomu teksti. Visnyk Kyivskoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, 2021. № 23. S. 143–150.

Voloshyna A. Bezekvivalentna i fonova leksyka u skhidnoslov'ianskykh movakh : dys. ... kand. ped. nauk : spets. 10.02.17 / A. V. Voloshyna. Kirovohrad, 2001. 195 s.

Havrylenko A. Movni realii ta problema perekladu. Filolohichni traktaty: Naukovyi zhurnal. 2011. No 3. S. 74–78.

Hertsovska N., Fedorova L. Realii yak linhvystychnye yavlyshche. Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii. Vyp. 12. 2014. S. 36–43.

Zorivchak R. Realii i pereklad (na materialy anhlomovnykh perekladiv ukrainskoi prozy). Lviv : Vyd-vo pry LDU, 1989. 216 s.

Karpenko H. Leksyko-hramatychni ta strukturno-stylistychni osoblyvosti sliv na poznachennia kytaiskyykh sotsialno-pobutovykh realii: Avtoref. dys... kand. filol. nauk. K., 2006. 21 s.

Kiiianysia K. Vidtvorennia ukrainskykh istorychnyi realii u nimetskomovnykh khudozhnikh perekladakh KhKh — poch. KhKhI stolittia: dys.... kand. filol. nauk : 10.02.16. Kyiv, 2017. 232 s.

Kyiak T. Perekladoznavstvo (nimetsko-ukrainskyi napriam): pidruchnyk / T. R. Kyiak, A. M. Naumenko, O. D. Ohui. K.: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr “Kyivskyi universytet”, 2008. 543 s.

Koptilov V. Aktualni pytannia ukrainskoho khudozhnogo perekladu. K. : Dnipro, 1971. 132 s.

Kovhaniuk S. P. Praktyka perekladu : (z dosvidu perekladacha). K. : Dnipro, 1968. 275 s.

Korunets, I. V. Theory and Practice of Translation: [pidruch.] Vinnytsia: Nova knyha, 2003. 446 s.

Krutoholova, O. Slova-realii yak rozriad bezekvivalentnoi leksyky (na materialy tvoriv O. Zabuzhko ta yikhnikh perekladiv) / Olena Krutoholova, Yuliia Riabova // Studia Methodologica / Volodymyr Hnatyuk National Pedagogic University of Ternopil ; Editorial Board: N. Poplavska, M. Tkachuk, T. Oliynyk. — Ternopil : TNPU, Issue 39. 2014. S. 163–168.

Kundzich O. Tvorchy problemy perekladu ; uporiad. I prym. K. Horodetskoi-Kundzych. K. : Dnipro, 1973. 264 s.

Lisna M. Linhvalnyi status kulturolohichnykh bezekvivalentiv u konteksti perekladnoi leksykohrafi. Filolohichni nauky. Vyp. 16. 2014. S. 99–103.

Matuzkova O. Do pytannia pro peredachu odeskykh realii v anhlomovnykh khudozhnikh ta dokumentalnykh tekstakh / O. P. Matuzkova, V. V. Pohuliai // Zapysky z romano-hermanskoi filolohii. 2018. Vyp. S. 92–106.

Podorozhna K. Problema klasyfikatsii realii ta vyokremlennia istoryzmiv u nii. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Vyp. 2. 2014. S. 271–276.

Udovichenko H. M. Henezys stanovlennia poniattia «REALIIa» u suchasnomu perekladoznavstvi. INTELEKT. OSOBYSTIST. TSYVILIZATsIIa. № 12. 2016. S. 52–62.

Cherednychenko O. Dobyratysia do neperekladnoho. Vsesvit. № 10. 1991. S. 187–189.

Cherednychenko O. I. Pro movu i pereklad. K.: Lybid, 2007. S. 248.

Slovnyk ukrainskoi movy : [v 11 t.] / AN Ukrainskoi RSR, In-t movoznav. im. O. O. Potebni ; redkol.: I. K. Bilodid (holova) [ta in.]. Kyiv : Nauk. dumka, 1970–1980. T. 4 : I-M / red. tomu: A. A. Buriachok, P. P. Dotsenko. 1973. 840 s.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2024 року

УДК 811.356.18.24.352

DOI 10.18524/2307-4604.2024.2(53).323941

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У РАКУРСІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Матузкова О. П.

доктор філологічних наук, професор

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8201-8236>

ResearcherID: AAJ-7583-2020

Стращенко Д. В.

магістр філології,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Дана стаття присвячена проблематиці дослідження перекладацьких трансформацій з точки зору сучасного українського перекладознавства. Головна мета дослідження полягає в описанні та систематизації поглядів українських науковців на визначення та типологію перекладацьких трансформацій як необхідних перетворень у процесі міжмовної комунікації. Поставлена мета унеобхіднила вирішення низки завдань. Було розглянуто актуальні напрями лінгвістичних та перекладознавчих досліджень перекладацьких трансформацій, проаналізовано основні визначення терміну «трансформація» та запропоновано власне визначення, описано базові класифікації перекладацьких трансформацій, визначено місце кожної окремої трансформації в класифікаціях, рекомендовано власна стандартизована класифікація перекладацьких трансформацій.

У представлений роботі перекладацька трансформація трактується як спосіб перекладу, який полягає в зміні формальних або семантичних компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі, для якого характерне відхід від семантико-структурного паралелізму між оригіналом та перекладом. Багаточисельність класифікацій перекладацьких трансформацій свідчить про прагнення дослідників до постійного пошуку шляхів удосконалення системи категоризації цього феномену теорії та практики перекладу. Різноманітність визначень та класифікацій перекладацьких трансформацій у сучасному українському перекладознавстві створює широкий спектр можливостей для перекладу, але й водночас сприяє плутанині та невизначеності. Тому у статті було запропоновано власне уніфіковане визначення та класифікацію перекладацьких трансформацій. Всі перекладацькі трансформації рекомендовано поділяти на такі типи: лексичні: транскрипція, транслітерація, калькування, лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція); граматичні: дослівний переклад(нульова трансформація), членування речень, об'єднання речень, граматичні заміни (заміни граматичних форм, частин мови,

членів речення, типів речення); лексико-граматичні: антонімічний переклад, описовий, компенсація.

Ключові слова: визначення, класифікація, переклад, перекладацька трансформація, українське перекладознавство.

TRANSLATION TRANSFORMATIONS THROUGH THE PRISM OF MODERN UKRAINIAN TRANSLATION STUDIES

Matuzkova O.

Doctor of Philological Sciences, Full Professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University

Strashchenko D.

Master of Philology

The article focuses on the study of translation transformations as a translation category and examines the existing ways of its definition and categorization in Ukrainian translation studies. The aim of the research is to standardize the definition and classification of translation transformation. The objective determined the tasks of the research: to analyse different scholar definitions of the term "translation transformation" and formulate standardized definition; to outline relevant for linguistics and translation studies classifications of translation transformations. Our study relies substantially on the application of linguistic descriptive methodology and devices.

The work specifies the nature of translation transformations, their place in translation studies and their role in the original text reproduction. The article defines translation transformation as a way of translation which changes formal or semantic components of the original text while preserving the information and which is characterized by the withdrawal of the semantic and structural parallelism between original and translation. The multifaceted nature of translation transformation as a linguistic phenomenon has led to numerous discussions about its definition and classification. Therefore, the most common classifications of translation transformations were considered and supplemented with our own developments.

The research highlights the types of translation transformations, them being lexic:transcription, transliteration, loan translation, concretization, generalization, modulation; grammatic: word-for-word translation, sentence fragmentation, sentence integration, grammatic substitution; lexic-grammatic: antonymic translation, descriptive translation, compensation. The research also emphasizes the need for further study of translation transformations aimed at developing a unified system of translation techniques for these linguistic units.

Key words: classification, definition, translation, translation transformation, Ukrainian translation studies.

Вступ. Представлена стаття присвячена розгляду проблематики досліджень перекладацьких трансформацій у сучасному українському перекладознавстві. Вибір теми мотивовано наступними міркуваннями.

Мова — засіб спілкування між людьми, можливість обміну інформацією та знаннями. Отже, її значення важко переоцінити, оскільки людина — створіння соціальне. Вона живе поряд із іншими людьми та контактує з ними кожного дня. Потреба людини у спілкуванні зумовлена необхідністю взаємодіяти в процесі навчання, спільної діяльності, вирішенні будь-яких повсякденних питань. Вся історія людства є історією комунікативної взаємодії людей. Але через наявність та використання великої кількості мов представникам різних країн та національностей набагато складніше взаємодіяти між собою. Саме тому така наука як перекладознавство відіграє одну з найважливіших ролей у справі комунікації між людьми. Як мова постійно змінюється, так і науковцям доводиться досліджувати нові способи перекладу того чи іншого явища, поповнюючи теоретичні та практичні знання з мови та перекладацького процесу.

Перекладознавство як наука допомагає перекладачам створювати тексти, що найповніше відповідають оригіналу, але при цьому не залишаються занадто схожими на оригінал, зберігаючи структуру мови перекладу. Це дозволяє досягти балансу, коли читач занурюється у світ автора книги, розуміючи сюжет та його деталі, але не відчуваючи штучності оповіді.

Над проблемою адекватного перекладу та перекладацьких трансформацій працювали такі відомі науковці з багатьох країн світу, як Н. Хомський та Ю. Найда, А. В. Мамрак, В. В. Коптілов, І. В. Корунець, О. О. Селіванова та багато інших науковців. Попри вагомий внесок багатьох вчених в розробку теорії та класифікації перекладацьких трансформацій, багато аспектів цієї проблеми ще не отримало достатнього висвітлення.

Актуальність роботи зумовлена лінгво-гносеологічною важливістю проблем розвитку теоретичних знань стосовно перекладацьких трансформацій та їх аналізу. Окрім цього, доречність роботи підсилюється систематизацією накопиченого теоретичного досвіду застосування трансформацій при перекладі та аналізу перекладацьких трансформацій під час роботи з текстом художньої літератури.

Об'єкт дослідження — перекладацькі трансформації у сучасній перекладознавчій парадигмі.

Предметом є систематизація сучасних українських досліджень визначення та типології перекладацьких трансформацій усіх видів.

Метою цього дослідження є висвітлення та систематизація поглядів українських вчених на визначення та типологію механізмів реалізації трансформацій під час процесу перекладу.

Поставлена мета мотивує конкретні **завдання**:

- зробити огляд сучасних українських розвідок щодо визначення поняття перекладацької трансформації;
- уніфікувати поняття «перекладацька трансформація»;
- проаналізувати особливості класифікацій перекладацьких трансформацій;
- дослідити причини та чинники, що зумовлюють перекладача обирати певну трансформацію під час перекладу.

Методи дослідження. У представленому дослідженні використовуються наступні *загальнонаукові методи*: дедукція, індукція, систематизація, узагальнення, спостереження, а також такі спеціальні *лінгвістичні методи* як описовий і типологічний методи.

Теоретичне значення роботи. У роботі розглядається багато понять та аспектів, які стосуються перекладацької діяльності, що дозволить використовувати зібрану інформацію з наукових джерел (статей, монографій, посібників) у наступних дослідженнях з цієї теми. Окрім цього, у роботі представлені думки багатьох вчених, на основі яких робляться нові висновки та гіпотези, які стануть основою для подальших досліджень.

Практичне значення роботи. Результат дослідження у сфері перекладацьких трансформацій стане внеском до теоретичної бази та практичної діяльності, що дозволить продовжувати дослідження у цій категорії та використовувати цю роботу за основу у майбутньому.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що запропоновано систематизацію поглядів українських науковців щодо визначення та типології перекладацьких трансформацій, а також рекомендовано стандартизоване визначення та уніфікована типологія перекладацьких трансформацій.

Результати та обговорення. 1. Визначення терміна «перекладацька трансформація» в сучасному українському перекладознавстві. У наукових дослідженнях термін «трансформація» зазвичай використовується для встановлення зв'язку між мовою джерела та мовою перекладу. Під час будь-якої перекладацької діяльності перед перекладачами по-

стає важливе питання: як досягти адекватного перекладу та отримати якісний текст, що викликатиме у читачів таку саму реакцію, як і його оригінал? Цей процес займає певний час, оскільки точний переклад просто неможливий. Будь-які дві мови відрізняються за лексичним складом та структурою граматики, навіть просто під час будування простого речення. Через це, якщо перекладати текст, не враховуючи усі аспекти, можна отримати зовсім незрозумілу для простого читача групу слів. Таким чином, виникає наступне питання: у чому складність адекватної передачі оригінального тексту? Усі відмінності між мовами створюють певні проблеми, з якими доводиться стикатися перекладачам. Тому спеціалістам доводиться не лише відмінно знати мову оригіналу та мову перекладу, але й постійно вдаватися до різноманітних перетворень (Ташенко, 2021: 66).

Оскільки у процесі перекладацької діяльності неможливо використати буквальний словниковий відповідник, то перекладачеві доводиться перетворювати внутрішню форму слова або повністю замінювати це слово, що і розуміється як перекладацька трансформація (Журавель, Хайдарі, 2015: 148). У зв'язку з такою потребою перекладачів у теоретичному обґрунтуванні перекладацьких трансформацій лінгвісти почали розробку теорії стосовно перетворень у процесі перекладу та їх класифікації.

Трансформаційна теорія перекладу отримала широкий розвиток у працях теоретика перекладу, лінгвіста та засновника теорії динамічної еквівалентності перекладу Біблії Юджина Найди. Як зазначає у своїй статті Г. В. Ташенко, «для Ю. Найди основним поняттям трансформаційної теорії є «трансформація», тобто багаторівневе реструктурування тексту відповідно до потреб мови перекладу» (Ташенко, 2021: 66).

У теорії перекладацьких трансформацій перекладач розглядається як виконавця низки дій, що визначають як трансформації, які необхідні для передачі оригінального тексту мовою перекладу. Тобто перекладач за допомогою трансформацій може найповніше та найадекватніше передати одиниці однієї мови одиницями другої мови, через що лінгвісти визнають трансформації важливою складовою теорії перекладу (Там само, 67).

Оскільки науковці визнають значущість перекладацьких трансформацій у передачі лексичних та граматичних одиниць однієї мови іншою, то розглянемо, що саме мається на увазі під трансформацією у ході перекладу тексту.

На думку українського мовознавця, перекладача та теоретика перекладу В. В. Коптілова, «перекладацькі трансформації — це численні та якісно різноманітні перетворення, які здійснюються задля досягнення перекладацької еквівалентності («адекватності») перекладу всупереч розбіжностям у формальних та семантичних системах двох мов» (Коптілов, 1971: 2).

Наталія Бондаренко у своїх роботах описує перекладацькі трансформації як міжмовні перетворення, перебудову елементів тексту-оригіналу, перевираження змісту чи перефразування задля досягнення перекладацької еквівалентності. Основною відмінною рисою перекладацьких трансформацій є їхній міжмовний характер, а також їхня спрямованість на досягнення адекватності перекладу (Бондаренко, 2013: 130). Т. В. Журавель та Н. І. Хайдарі у своїй роботі «Поняття перекладацьких трансформацій та проблема їх класифікації» при визначенні перекладацьких трансформацій також акцентують увагу на міжмовності: «Загалом перекладацькі трансформації можна вважати міжмовними перетвореннями, перебудовою вихідного тексту або заміною його елементів задля досягнення перекладацької адекватності та еквівалентності. Основними характерними рисами перекладацьких трансформацій є міжмовний характер та цілеспрямованість на досягнення адекватності перекладу» (Журавель, Хайдарі, 2015: 148).

На думку українських вчених-мовознавців Т. Кияк, А. Науменко та О. Огуй, перекладацька трансформація реалізується в тексті перекладу за допомогою відповідних засобів (особливих прийомів щодо визначення мовних засобів, необхідних для адекватного перекладу), які допомагають зберегти риси авторського стилю при відповідному відтворенні змісту тексту перекладу (Кияк, Науменко, Огуй, 2008).

За більш точним визначенням, поданим українською професоркою та докторкою філологічних наук О. О. Селівановою, перекладацька трансформація є перетворенням, модифікацією форми, або змісту й форми в перекладному тексті з метою досягнення балансу різних видів інформації та прагматичного впливу на адресата порівняно з текстом оригіналу (Селіванова, 2012: 456).

Отже, проаналізувавши визначення терміну «перекладацька трансформація» українських вчених та дослідників пропонуємо уніфіковане визначення, що вбирає в себе всі аспекти, про які йдеться в наукових працях: **трансформація** — це спосіб перекладу, який полягає в зміні формальних або семантичних компонентів вихідного тексту

при збереженні інформації, призначеної для передачі, для якого характерне відхід від семантико-структурного паралелізму між оригіналом та перекладом.

2. Класифікація трансформацій. Різновиди та особливості. З часом та приверненням все більшої уваги до перекладу як важливої складової міжмовної та міжкультурної комунікації з'явилася велика кількість наукових праць, присвячених трансформаціям під час перекладу. Але треба відмітити, що доля українських розвідок цього аспекту ще досить невелика. Розглянемо декілька класифікацій, запропонованих українськими дослідниками.

Так, відомий український перекладознавець В. В. Коптілов у своїх роботах розглядає 4 типи елементарних трансформацій. Але при цьому український теоретик перекладу зауважує, що його класифікація є досить умовною, оскільки іноді деякі трансформації не використовуються окремо від інших або декілька з них застосовуються для певної ситуації одночасно. Таким чином, за класифікацією В. В. Коптілова існують наступні види перекладацьких трансформацій:

1. перестановки;
2. заміни;
3. додавання;
4. опущення (Коптілов, 1971: 132).

В. Карабан у своєму теоретичному доробку доповнює класифікацію В. В. Коптілова і пропонує наступну класифікацію перекладацьких трансформацій:

1. конкретизація;
2. генералізація;
3. додавання;
4. вилучення;
5. заміна однієї частини мови на іншу частину мови;
6. перестановка слів (Карабан, 2004).

А. Г. Гудманян та І. М. Баклан називають перекладацькі трансформації прийомami перекладу та розподіляють їх на граматичні, семантичні та лексичні. Таким чином, перекладацькі трансформації розглядаються як два блоки, які відображають системний аспект перекладу (у межах міжмовних перетворень на рівні системи мови) та галузевий аспект перекладу (у межах пошуку перекладацьких рішень під час подолання окремих проблем перекладу фахових текстів) (Гудманян, Баклан, 2022).

Науковиця А. В. Мамрак взяла за основу досвід, отриманий українською та зарубіжними школами перекладознавства, виділяючи лише чотири типи граматичних трансформацій:

- перестановка;
- заміна;
- додавання;
- опущення (Мамрак, 2009).

Звичайно, цим спектр класифікацій ПТ (перекладацькі трансформації) не обмежується. Кожен дослідник, що розглядає це питання, пропонує своє рішення проблеми. Свою новаторську типологію ПТ запропонувала і відома українська вчена О. Селіванова, наголошуючи на тому, що вже існуючі класифікації мають деякі недосконалості і суперечності. Беручи за основу параметри чинників ПТ, О. Селіванова поділяє їх на системні, що здійснюються на підставі системних розбіжностей двох мов, та функціональні, які виникають через відмінність культур, змоги читачів двох народів інтерпретувати текст (див. Селіванова, 2012: 455–470).

О. О. Селіванова поділяє ПТ на 1) формальні, 2) формально- змістові та 3) формально-змістові з прагматичним компонентом. Кожний тип існує на різних мовних рівнях. Тож, розберемо кожен із них. При формальних трансформаціях перекладач змінює форму, але зберігає зміст. На фонетичному рівні, це — фонографічні трансформації, до яких належать транскрипція і транслітерація власних назв і екзотизмів, фонографічна заміна за традицією, а також їхня комбінація.

Словотвірний рівень репрезентується словотвірним калькуванням як поморфемним перекладом одиниць та інверсією складників слова.

На морфологічному рівні формальні трансформації представлені категорійною заміною зі збереженням змісту мовних одиниць (зміна роду, відмінка і. т. п.), частиномовною заміною, заміною морфологічних засобів лексичними з однаковим змістом, усуненням чи виникненням транспозиції граматичних категорій. В останньому випадку слід бути дуже пильними, адже одне і те ж речення з дієсловом, наприклад, в активному та пасивному станах, має різний вплив на читача, і тоді ми відносимо його до формально- змістового із прагматичним компонентом.

Заміна сполуки словом і навпаки відбуваються на синтаксичному рівні. Також для цього рівня характерні такі трансформації: синтаксичний зв'язок у словосполучах і реченнях, анафоричні й еліптичні

заміни, об'єднання та членування тексту, опущення й додавання без зміни змісту.

Наступний тип ПТ за О. О. Селівановою це формально-змістовий. Для нього характерні зміни як форми, так і змісту, що зумовлюється розбіжностями систем двох мов, а також прагматичним чинником. На фонетичному рівні цей тип репрезентується ритміко-мелодійними змінами (переважно в поезії). На лексичному він має два плани: денотативний та конотативний, де денотат — предмет або явище дійсності, яке служить об'єктом позначення для знака в процесі семіотичної діяльності, а конотація — додаткове до основного, денотативного значення знака, що містить інформацію про експресивну силу та оцінку вартість даного знака, а також емоції та волевиявлення, що супроводжують його використання. Вони включають в себе зміст мовних одиниць. Денотативний план представляється широким спектром трансформацій. Це і синонімічні заміни — словникові відповідники лексем, які в перекладі мають різний семний склад, що актуалізується у перекладі за допомогою контексту. Це також і кореферентні заміни — ряд властивих найменувань персонажа у тексті.

До денотативного типу належать також метонімічні заміни, які, в свою чергу поділяються, на:

- 1) Генералізацію — заміна гіпоніма гіперонімом (гіперонімічні трансформації);
- 2) Конкретизацію — заміна гіпероніма гіпонімом (гіпонімічні трансформації);
- 3) Еквонімічні — заміни гіпоніма гіпонімом того самого класу (але такі трансформації не рідко є перекладацькою помилкою);
- 4) Партонімічні — заміни назви цілого назвою його частини;
- 5) Холонімічні — заміни назви частини назвою цілого;
- 6) Парто-партонімічні — заміни назви однієї частини цілого назвою іншої;
- 7) Інші метонімічні заміни (Селіванова, 2012: 462–463).

Окрім вище наведених, до ПТ формально-змістового рівня вчена відносить також конверсивні, умовно антонімічні й метафоричні трансформації. Слід зауважити, що конверсивні й антонімічні заміни нерідко супроводжуються морфологічними та синтаксичними, а іноді і втратою метафоричного значення.

Серед метафоричних трансформацій, О. Селіванова виділяє деметафоризацію, реметафоризацію та трансметафоризацію (заміна

донорської зони метафори). Вчена вважає, що антонімічні та метафоричні трансформації насправді є синонімічними замінами, а метафоричні трансформації зокрема нерідко змінюють прагматичний вплив, а подекуди виявляються й перекладацькою помилкою.

Конотативні трансформації поділяються на оцінно-емоційні, експресивні та функціонально-стилістичні. Перша група стосується модифікацій оцінного чи емотивного компонента, друга група — ознаки (тут може бути також присутня метафоризація або деме́тафоризація), третя група представлена змінами у функціонально-стилістичному забарвленні мовних одиниць.

Третю групу ПТ О. Селіванова називає «формально-змістові з прагматичним компонентом» та будує на концепції динамічної еквівалентності Ю. Найди.

Такі трансформації називають фігуративними. Існують також фразеологічні трансформації, адже дуже часто фразеологічна одиниця перекладається нефразеологічною або замінюється еквівалентною в мові перекладу. В цьому типі трансформацій дуже яскраво прослідковуються етнічні та культурні розбіжності двох мов.

О. Селіванова виділяє також концептуальні трансформації, що зумовлюються заміною реалій мови оригіналу реаліями, що будуть зрозумілі адресату тексту перекладу. При здійсненні прагматичних трансформацій, дуже важливим аспектом є етнічні цінності, які мають співпадати у читачів оригіналу й перекладу. Саме на збереження ціннісної орієнтації текстів й спрямовані аксіологічні трансформації. Бувають випадки, коли трансформації виведені за межі тексту — наприклад, коментарі, примітки. Такі ПТ називаються мегатекстовими.

Отже бачимо, що О. Селіванова використала дещо інший до традиційних підхід у класифікації перекладацьких трансформацій, який ми вважаємо комплексним, але дуже складним для прикладних досліджень.

У ракурсі уніфікації класифікацій перекладацьких трансформацій пропонуємо всі трансформації поділяти на такі типи:

1. **Лексичні:** транскрипція, транслітерація; калькування; лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція).

2. **Граматичні:** дослівний переклад(нульова трансформація); членування речень; об'єднання речень; граматичні заміни (заміни граматичних форм, частин мови, членів речення, типів речення).

3. **Лексико-граматичні:** антонімічний переклад, описовий, компенсація.

Лексичними трансформаціями у перекладознавстві зазвичай називають відповідності, які не співпадають зі словниковими. Вони є результатом заміни лексичної одиниці словом або словосполученням іншої внутрішньої форми. Прийом **транскрипції** полягає в передачі при перекладі звучання іншомовного слова, у той час як при **транслітерації** передається графічна форма слова, тобто літери. Ці прийоми широко використовуються при перекладі власних назв та термінів:

Isadora — Айседора,

Scouse — Скаус (прізвисько уродження або мешканця Ліверпуля),

Beefeater — Біфитей (прізвисько церемоніального вартового лондонського Тауера),

Sandy — Санді (прізвисько шотландця).

Використовуючи прийом **калькування**, перекладач замінює частини слова чи словосполучення їх прямими відповідниками з подальшим складанням їх в одне ціле.

The Nightcomers — Нічні відвідувачі,

Strawdogs — Солом'яні пси (фільмоніми).

Наступну групу лексичних трансформацій представляють **лексико-семантичні заміни**, використання яких пов'язано зі зміною значення лексичної одиниці. Найбільш істотним видом таких заміни є прийом **конкретизації** значення, коли слово з широким значенням замінюється словом з більш вузьким значенням або коли нейтральне значення слова передається стилістично відміченим. Наприклад:

“Naturally,” I said. «But it was an accident».

*I went into my dressing room: I would need **black**, and a handkerchief.*

*«Звісно ж», — **відповіла я**. «Але то був нещасний випадок».*

*Я пішла у гардеробну: **знадобляться чорне вбрання й носова хустинка**.*

Протилежним конкретизації видом лексико-семантичних заміни називають прийом **генералізації** (коли слово з вузьким або стилістично-маркованим значенням замінюється словом з широким або нейтральним значенням):

*They were skilled **metalworkers** and inventors of ingenious mechanical devices, the secrets of which they carefully guarded.*

*Вони були вправними **механіками**, винаходили надзвичайні механічні пристрої та ретельно охороняли свої таємниці.*

Модуляцією або смисловим розвитком називають заміну слова чи словосполучення оригіналу одиницею мови перекладу, значення якої логічно виводиться із значення одиниці мови оригіналу. При цьому найчастіше співвідношення між оригінальною та перекладною одиницями має причинно-наслідковий характер.

*That's a new one on me.
Did I scare you?*

*Не чув.
Злякались?*

Важливу роль у смисловому розвитку відіграє суміжність понять та логічна близькість при заміні одного поняття іншим, оскільки саме на цьому базується вище згадана трансформація. Тобто словникова відповідність при перекладі замінюється на контекстуальну, що логічно пов'язана із словниковою. Смисловий розвиток це «встановлення зв'язків, перекидання своєрідного «смислового мостика» між логічно близькими поняттями. При цьому головна ідея висловлення залишається незмінною, так як поняття тісно пов'язані одне з одним. При переході від одного речення до іншого відбувається незначний семантичний здвиг, але спільність смислу в них зберігається» (Болдирева, 2019: 97).

Перейдемо до огляду **граматичних трансформацій**.

Дослівний переклад (нульова трансформація) це прийом перекладу, при якому синтаксична структура оригіналу передається ідентичною структурою мови перекладу:

*The Mirror Cracked — Дзеркало тріснуло
Evil under the Sun — Зло під Сонцем*

The Legend of Tarzan, Lord of the Apes — Легенда про Тарзана, Повелителя Мавн (фільмоніми)

Прийом **членування речень** полягає в поділі одного речення, як правило складного, на два-три речення у перекладі.

*Our lives can't be measured by our
final years, of this I am sure, and
I guess I should have known what lay
ahead.*

*Наше життя не можна суди-
ти за його останніми роками.
Я впевнений в цьому. Прикро, що
я не здогадувався, чим все закін-
читься.*

Прийом **об'єднання речень** є прямо протилежним попередньому прийому. Двом чи трьом реченням оригіналу відповідає одне речення у перекладі.

It wasn't surprising. Like in so many southern towns, the people who lived here never changed. They just grew a bit older. *Не дивно — у південних містечках люди мало змінюються, просто трохи старіють.*

В більшості випадків при перекладі використовуються різні види **граматичних замін**, що є обумовленими, як правило, граматичними розбіжностями мови оригіналу та мови перекладу. Вони, по-перше, включають в себе **зміну граматичних форм** (*deer* — олені, *means of transport* — транспортний засіб) та **частин мови**, як наприклад у наступних фільмах (*Licence to Kill* — Ліцензія на Вбивство, *The Killing Fields* — Поля смерті).

Також частотними є і **заміни членів речення або типів речення** (просте — складне, ускладнене — просте), що ведуть до зміни структури речення при збереженні семантичної інформації: *I know the place to serve the best crab in the town.* — Я знаю місце, де подають кращих крабів у місті.

В даному прикладі складний додаток перекладається за допомогою підрядного речення. Загальновідомо, що в англійській мові часто використовуються інфінітивні, прикметникові та герундіальні звороти, за рахунок чого досягається компресія речення і динамічність викладу інформації. Дані синтаксичні комплекси не мають аналогів в українській мові, тому перекладаються за допомогою синтаксичних конструкцій, що є характерними для мови оригіналу, найчастіше за допомогою складнопідрядних речень:

A thundering iron fell nearly, barricading the entrance to the suit. *Неподалік с гуркотом опустилася металева решітка, яка перегородила доступ в цей зал.*

Такі граматичні заміни стаються і у випадку переробки складного речення в просте:

After his mother died he could remember spending his days in a dozen different houses. *Після смерті його матері, родичи перекидали його із діма в дім.*
As she pronounced these words Lon changed colour. *На цих словах Лон змінився в обличчі.*

Розглянувши лексичні та граматичні трансформації, ми зупинимось на **лексико-граматичних трансформаціях**. Це особлива група комплексних трансформацій, за допомогою яких змінюється як лек-

сика, так і синтаксичні структури оригіналу. Найбільш розповсюдженими є прийом *антонімічного перекладу*, *прийом описового перекладу*, *прийом компенсації* та *прийом цілісного перетворення*.

Прийом *антонімічного перекладу* базується на зміні слова чи уривку тексту на їх антонім. При цьому така заміна супроводжується перетворенням стверджувальної конструкції на негативну та навпаки:

The bright weather had continued. Ясна погода **не** закінчувалася.
It meant "Cheer up". Він означав: «**Не** треба сумувати».

Описовий переклад — це лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця мови оригіналу замінюються у тексті перекладу словосполученням, що розкриває її значення.

Sylvia ran and got handfuls of Kleenex. Сильвія зірвалася з місця та прибігла з грудкою **косметичних серветок**.

Компенсація — це прийом перекладу, який компенсує неминучі семантичні або стилістичні втрати за допомогою засобів мови перекладу, при цьому необов'язково у такому ж місці тексту, що і в оригіналі. Компенсацію часто використовують при перекладі сленгу, приказок, ідіом, фразеологізмів тощо, які мають своє специфічне забарвлення, що втрачається при перекладі:

The flower girl. Theres menners fyer! Квіткарка. **От маніри!** Дива пучечки хвіялок самотав у грязюку!
Te-oobanches o voylets trod into the mad.

Цілісне перетворення передбачає перетворення не по елементам, а цілісно, при якому будь-який очевидний зв'язок між внутрішньою формою одиниць мови оригіналу та мови перекладу більше не є очевидною:

Welcome — Ласкаво просимо
Help yourself — Пригощайтеся.

До *лексико-граматичних* трансформацій ми також відносимо *перестановку*. Це зміна порядку мовних знаків у перекладі, перебудова чи зміна структури речення. До перестановки найчастіше звертаються через розбіжності в будіванні речень в мові оригіналу та мові перекладу, а також через розбіжності у лексико-семантичній сполучуваності систем двох мов.

The foliage brushed my cheeks as I ran through the wood. **Коли я біг лісом, листя хльостало мене по обличчю.**

Отже, ми розглянули перекладацькі трансформації та прийоми, використання яких обумовлено як системними розбіжностями англійської та української мови, так і ситуативним контекстом, а також суб'єктивним фактором індивідуальності перекладача.

Висновки. Таким чином, у ході роботи були розглянуті важливі аспекти перекладацької діяльності в сучасному суспільстві. Оскільки людство постійно розвивається, збільшується і значення перекладу як особливого зв'язку між різними культурами, який дозволяє обмінюватися не лише думками, але й науковими доробками у різних сферах. У такому випадку у створенні адекватного перекладу перекладачеві допомагають перекладацькі трансформації, які для зручності вчені об'єднали у класифікації. Різноманітність визначень та класифікацій перекладацьких трансформацій у сучасному українському перекладознавстві створює широкий спектр можливостей для перекладу, але й водночас сприяє плутанині та невизначеності. Автори статті запропонували власне уніфіковане визначення та класифікацію перекладацьких трансформацій, випробування яких на широкому текстовому матеріалі становить подальші перспективи дослідження.

Список літератури

- Бондаренко Н. Використання граматичних трансформацій при перекладі роману Дж. Остін «Гордість та упередження» з англійської мови. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. Луцьк, 2013. № 17. С. 130–134.
- Болдирева А. Смысловый розвиток при перекладі. *Записки з романо-германської філології*. Одеса, 2019. Вип. 2 (43). С. 93–102.
- Верезубенко М. Застосування перекладацьких трансформацій у перекладі текстів науково-технічного стилю в мовній парі німецька — українська. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2023. Том 34(73), № 1, ч. 1. С. 264–268.
- Волченко О., Нікішина В. Граматичні трансформації в англо-українському художньому перекладі. *Наукові записки національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2015. Вип. 54. С. 252–254.
- Гудманян А., Баклан І. Практичний курс перекладу: підруч. для здобувачів ступеня бакалавра спец. «Філологія», спеціалізації «Германські мови та літератури» (переклад включно) / КПІ ім. І. Сікорського. К.: Політехніка, 2022. 180 с.
- Журавель Т., Хайдарі Н. Поняття перекладацьких трансформацій та проблема їх класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2015. № 19, т. 2. С. 148–150.

- Карабан В. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми: посібник. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
- Кияк Т., Науменко А., Огуй О. Перекладознавство (німецько-український напрям): підручник. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 543 с.
- Коптілов В. Актуальні питання українського художнього перекладу. К.: Дніпро, 1971. 132 с.
- Красуля А., Миклашук В. Лексичні та граматичні трансформації у процесі перекладу художніх творів з англійської мови українською (на матеріалі трилогії Сюзанни Коллінз «Голодні ігри»). *Нова Філологія* / Запорізький національний університет. 2020. Вип. 80. С. 299–305.
- Кузьменко А., Романишин Н. Лексико-граматичні трансформації у перекладі художнього дискурсу (на матеріалі роману Поулі Гоукінз «Дівчина у потягу»). *Молодий вчений*. 2022. № 10 (110). С. 121–125.
- Мамрак А. Вступ до теорії перекладу: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 304 с.
- Поліщук Л., Пушкар Т. Перекладацькі трансформації та їх різноманіття у перекладних виданнях художньої літератури. *Innovative projects and paradigms of international education: International multidisciplinary scientific and practical internet conference*, 2023. Georgia, Tbilisi; Ukraine, Kyiv, 2023. С. 146–150.
- Пріщенко К. Роль перекладацьких трансформацій у процесі перекладу художнього тексту. *Науковий огляд* / Хмельницький національний університет. 2020. № 8 (71).
- Селіванова О. Світ свідомості в мові. Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
- Ташенко Г. Актуальні проблеми теорії та практики перекладу: конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» факультету іноземних мов. Харків: Мадрид, 2021. 168 с.
- Яровенко Л. Болдирева А. Граматичні трансформації у процесу перекладу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип 35, т. 6. С. 193–202.

References

- Bondarenko N. Vykorystannia hramatychnykh transformatsii pry perekladi romanu Dzh. Ostin «Hordist ta uperedzhennia» z anhliiskoi movy. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Movoznavstvo*. Lutsk, 2013. № 17. S. 130–134.
- Boldyreva A. Smyslovyy rozvytok pry perekladi. *Zapysky z romano-hermanskoi filolohii*. Vyp.2 (43). Odesa, 2019. S. 93–102.
- Verezubenko M. Zastosuvannia perekladatskykh transformatsii u perekladi tekstiv naukovo-tekhnichnoho stylu u movnii pari nimetska — ukrainska. *Vcheni zapysky TNU im. V. I. Vernadskoho. Seriya «Filolohiia. Zhurnalistyka»*. Tom 34(73). № 1. Ch.1, 2023. S. 264–268.

- Volchenko O., Nikishyna V. Hramatychni transformatsii v anhlo-ukrainskomu khudozhnomu perekladі. Naukovi zapysky natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii: Filolohichna, 2015. Vyp.54. S. 252–254.
- Hudmanian A., Baklan I. Praktychnyi kurs perekladu: pidruch.dlia zdobuvachiv stupenia bakalavra spets. «Filolohiia», spetsializatsii «Hermanski movy ta literatury» (pereklad vkliuchno). KPI im. I. Sikorskoho. «Politekhnyka», 2022. 180 s.
- Zhuravel T., Khaidari N. Poniattia perekladatskykh transformatsii ta problema yikh klasyfikatsii. Naukovi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia. 2015. № 19. T. 2. S. 148–150.
- Karaban V. Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trud-noshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy: posibnyk. Vinnytsia: Nova knyha, 2004. 576 s.
- Kyiak T. Perekladoznavstvo (nimetsko-ukrainskyi napriam): pidruchnyk / T. R. Kyiak, A. M. Naumenko, O. D. Ohui. K.: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskyi universytet», 2008. 543 s.
- Koptilov V. Aktualni pytannia ukrainskoho khudozhnoho perekladu. K.: Dnipro, 1971. 132 s.
- Krasulia A., Myklashchuk V. Leksychni ta hramatychni transformatsii u protsesi perekladu khudozhnikh tvoriv z anhliiskoi movy ukrainskoiu (na materialy trylohii Siuzanny Kollinz «Holodni ihry»). Nova Filolohiia: Zaporizkyi natsionalnyi univer-sytet. Vyp.80, 2020. S. 299–305.
- Kuzmenko A., Romanyshyn N. Leksyko-hramatychni transformatsii u perekladi khudozhnoho dyskursu (na materialy romanu Pouli Houkinz «Divchyna u potia-hu»). Molodyi vchenyi. № 10 (110), 2022. S. 121–125.
- Mamrak A. Vstup do teorii perekladu: navchalnyi posibnyk. K.: Tsentr uchbovoi lit-eratury, 2009. 304 s.
- Polishchuk L., Pushkar T. Perekladatski transformatsii ta yikh riznomanittia u per-ekladnykh vydanniakh khudozhnai literatury. International multidisciplinary scien-tific and practical internet conference “Innovative projects and paradigms of inter-national education”, 2023. Georgia, Tbilisi, Ukraine, Kyiv. S. 146–150.
- Prishchenko K. Rol perekladatskykh transformatsii u protsesi perekladu khudozh-noho tekstu. Naukovi ohliad: Khmelnytskyi natsionalnyi universytet. № 8 (71), 2020.
- Selivanova O. Svit svidomosti v movi. Cherkasy: Yu. Chabanenko, 2012. 488 s.
- Tashchenko H. Aktualni problemy teorii ta praktyky perekladu: konspekt leksii dlia studentiv osvitho-kvalifikatsiinoho rivnia «Bakalavr» fakultetu inozemnykh mov. Kharkiv: drukarnia «Madryd», 2021. 168 s.
- Yarovenko L. Boldyreva A. Hramatychni transformatsii u protsesi perekladu. Aktu-alni pytannia humanitarnykh nauk. Vyp 35. T. 6, 2021. S. 193–202.

EMOTIVENESS OF CONTEMPORARY MEMOIR LITERATURE: CASE STUDY ON VICTORIA BELIM'S NOVEL

Mintsys E. Ye.

Senior Lecturer,

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1891-4658>

Scopus Author ID: 56268947800

ResearcherID: HZJ-9951-2023

The current research aims at examining the means employed for creating emotivity of contemporary memoir literature and is based on the analysis of the novel "The Rooster House: A Ukrainian Family Memoir" by Victoria Belim, a contemporary American-Ukrainian writer and journalist. The author was born in Ukraine in a multinational family, left for the USA at the age of fifteen, and returned to Ukraine in 2014, when the war started. In her book Victoria dwells upon the way she has been trying to redefine her identity. She describes her feelings and emotions against a historical background, analyzing the traumatic events which occurred in Ukraine during Soviet times up to present day (e.g. Holodomor, Chornobyl, annexation of the Crimea, events on the Maidan), thus, making the national tragedy her personal one. It accounts for the topicality and novelty of the article. The analysis of the memoir proves that the personal story cannot be deprived of emotiveness which results from the very context of redefining identity during the war in Ukraine; the description of the author's own feelings and emotions aroused by the events and her memories; the use of emotively charged language and tropes, which add to the expressiveness of the discourse; the presence of different forms of personal pronouns; the employment of sensory and somatic language, etc. The study demonstrates that among the tropes occurring in the memoir, metaphors, similes, epithets and allusions prevail. All those aspects of the memoir's emotiveness are aimed at affecting the reader, appealing to their feelings and attempting to establish emotional connection for making the story memorable and calling forth the reader's emotional response. The contentions and examples presented in the study provide preliminary support for the theoretical principles that have been talked about in the literature related to the concept in question.

Key words: emotive language, creative non-fiction, tropes, sensory language, identity, peace, resilience, Holodomor.

ЕМОТИВНІСТЬ СУЧАСНОЇ МЕМУАРНОЇ ЛІТЕРАТУРИ: НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ВІКТОРІЇ БЕЛІМ

Мінцис Елла Євгенівна

старший викладач,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Мета запропонованого дослідження полягає в аналізі засобів, які використовуються для створення емоційності в сучасній мемуарній літературі. Матеріалом дослідження слугує роман «The Rooster House: A Ukrainian Family Memoir» Вікторії Белім, сучасної американсько-української письменниці та журналістки. Авторка народилася в Україні в багатонаціональній родині, у віці п'ятнадцяти років виїхала до США, а у 2014 році, коли почалася війна, повернулася в Україну. У своїй книзі Вікторія Белім розповідає про те, як вона переосмислила і віднайшла свою ідентичність. Вона описує свої почуття та емоції на тлі історичних подій, аналізуючи травматичні події, які відбувалися в Україні за радянських часів і до сьогодні (наприклад, Голодомор, Чорнобиль, анексія Криму, події на Майдані), перетворюючи національну трагедію на особисту. Цей факт зумовлює актуальність та новизну статті. Аналіз мемуарного роману доводить, що особисту історію не можливо позбавити емотивності, яка закладена саме в контексті переосмислення ідентичності під час війни в Україні; завдяки опису власних почуттів і емоцій, викликаних подіями та спогадами авторки; використанню емоційно забарвленої мови та тропів, що підсилюють експресивність дискурсу, а також різних форм особових займенників та сенсорної і соматичної лексики тощо. Дослідження демонструє, що серед тропів, присутніх у проаналізованому мемуарному романі, переважають метафори, порівняння, епітети та алюзії. Усі вищезгадані аспекти емотивності твору спрямовані на здійснення впливу на читача, звернення до його почуттів та спробу встановлення емоційного зв'язку. Завдяки цьому історія стає незабутньою і неодмінно викликає емоційну реакцію з боку читача. Твердження та приклади, представлені в дослідженні, підтримують постулати, що обговорюються в теоретичних джерелах, пов'язаних із поняттям емотивності мемуарних творів.

Ключові слова: емоційно забарвлена мова, творча документальна проза, тропи, сенсорна мова, ідентичність, мир, життєстійкість, Голодомор.

Introduction. Topicality and objective of the research. The concept of emotiveness has been the foundation stone of multiple researches suggesting a variety of views and perspectives on the subject (e.g., Leech, 1981; Nazzal, 2022). G. Leech, for example, claims that emotiveness reflects the way how a language can convey the writer's personal emotions, encompassing their attitude towards the reader or the subject being discussed (Leech, 1981: 15). Another scholar (Nazzal, 2022: 4) maintains that emotiveness is not lim-

ited to the use of rhetorical devices only, and it is culture-specific, situation-bound and context-related. The concept of emotivity also incorporates subjectivity, affectivity, and expressiveness. The latter is produced due to the use of linguistic means such as language units and context (Absattar et al., 2022), in other words, by means of emotive language which is employed to provoke an emotional reaction in the reader; for instance, understanding and empathy for a fictional character's predicament (Kulchytska & Erlikhman, 2024: 99). It is evident that words do not only let us acquire new information and modify our systems of beliefs. They make us feel emotions toward what they are depicting (Macagno & Walton, 2014: 5–29).

There are a number of useful studies analyzing peculiarities of emotive language. One of them claims that emotive language is “an extremely important technique in creating audience's engagement with a text” which is aimed at evoking a particular feeling on the part of the reader (Banhatti, 2024). Another study explores different types of emotive language: a) strong verbs or action verbs; b) sensory language appealing to the reader's five senses; c) figurative language, which adds colour, interest, and emotion to the writing; d) rhetorical questions, which engage the reader and have them try to infer the answer; e) personal pronouns, which urge the reader to share the author's experience (Child, 2023). It is equally significant for a writer to build true-to-life descriptions of emotions and simultaneously evoke emotional response in a reader (Kim, 2020). According to K. Overman (2023), it is a direct appeal to the reader's feelings and an attempt to establish emotional connection that make stories memorable. It is equally true about fiction and non-fiction literature as writers of both “need to revisit each scene to address what happens emotionally.”

Although emotiveness has been studied mainly on lexical and syntactic levels of the language of fiction prose and media, it is an essential component of any type of discourse (Gouthier & Di Bari, 2003). However, research pool is not abundant in the description of personal writings' emotivity specifically. Therefore, the present study focuses on the analysis of the signs of contemporary memoirs' emotiveness, and it is based on the book “The Rooster House: A Ukrainian Family Memoir” written by Victoria Belim (2024).

Research Methods and Materials. The present research is aimed at analyzing the means of creating emotivity of memoir literature on the example of the book “The Rooster House: A Ukrainian Family Memoir” by Victoria Belim (2024), a Ukrainian-born writer and journalist.

Among the research methods, a text-based method of emotive analysis and a descriptive method have been employed. Within the framework of the former, the key concepts of linguistics of emotions have been commented on. The latter one has been used for presenting the author's emotions aroused in the process of redefining her identity, of searching for her missing relative, of telling her family story against a historical and cultural background. Textual analysis has revealed the presence of flashbacks, fragmented narratives, and non-linear timelines, as well as the emotional and sensory dimensions of memory. The memoir's emotiveness is abundantly associated with the author's trauma from her relative's death during the Soviet times, the ongoing war in Ukraine, and her journey of rediscovering her identity.

Overview of theoretical sources. In a number of researches on memoir literature, scholars lay emphasis on the role of emotions of this literary genre. D. Landsborough (2024), for example, states that while sharing particular experiences from their life, writers highlight personal reflections, emotions and insights rather than chronology of the events. K. Overman (2024) regards the writing of memoirs as a two-step process. In Step Two she includes the emotional component which signifies what feelings the described events aroused in the author and what reactions they resulted in. Remembering their feelings about the author's emotions, readers feel more connected to the story. According to A. Wurdeman (2024), "memoirs are for thoughts and feelings. In a memoir, emotional truth reigns supreme." L. Lai claims that "memoirs are usually fueled by emotion and sensory details. It is the emotions and physical sensations surrounding events that linger in our minds and our lives" (2015: 154–167). Memoirs arouse readers' interest and, simultaneously, keep them connected. They help readers find out that other people feel the way they do, and readers also learn about lives that are different from theirs, so that their "minds and hearts can stretch to understand how life is for others" (Bomer, 2005: 2).

In order to keep the reader interested, memoir literature should be read like fiction and it should have the reader forget they are dealing with a true story (Lyon, 2024). Besides, according to P. Ricoeur "the fictional and the historical narrative participate in the same narrative structures". The scholar differentiates two planes in the memoir, "the plane of the description of figures of thought and discourse, called tropes <...> and that of the plea in favor of the modes of argumentation that rhetoric opposes to the hegemonic claims of logic" (2004: 247–248). In the present research, attention is paid

to both “planes” which contribute to the emotiveness of the memoir under discussion.

Discussion and Results. In the autobiographical novel “The Rooster House: A Ukrainian Family Memoir”, which covers four generations, Victoria Belim, who has Ukrainian roots, describes how she established her identity by returning to Ukraine, searching for information about her relative who was considered missing in the 1930s, through the memories of her childhood and her family, reflections about Ukrainian culture, analysis of the bloody history of the Soviet Union, the crimes of the NKVD and resilience of the Ukrainian people. The traumatic experience of finding her own self is described against a historical background. This fact can in no way be deprived of emotiveness.

At the age of fifteen, Victoria moved to Chicago (the USA), and later to Brussels (Belgium), where she is still living with her husband. It was in 2014 when the Crimea was annexed by Russia, that she experienced a great shock and felt an irresistible desire to return to Ukraine and redefine her identity. Another trigger for Victoria’s so-called “searching expedition” was the mysterious entry in her great-granddad Sergey’s journal about his brother Nikodim who “vanished in the 1930s fighting for a free Ukraine” (Belim, 2024: 31). Victoria Belim does not present the events chronologically. She keeps on resorting to flashbacks, now and then returning to her childhood, to stories about her great-grandparents, etc. Writing about her recent trip to Ukraine, the writer describes an amalgamation of feelings that took possession of her. That “emotional rollercoaster” is related to her family members, memories about her childhood and her home, past and present events occurring in Ukraine. All that highly contributed to the emotiveness of the memoir in question. For example, when describing the period when her family moved to Chicago, Victoria writes that she missed her home country and was unhappy, “grew depressed and wrote poems about death and the futility of life” (Belim, 2024: 9). While following the events on Maidan in 2014, and the war going on in Ukraine, Victoria suffered from pain, panic, agony and grief. She says: “Current events in Ukraine muted all sensations in me apart from fear and panic” (Belim, 2024: 13). It was then that she perceived herself as a part of Ukraine sensitively reacting to her country being mercilessly torn apart: “Each new bout of violence convulsing Ukraine reverberated in me, releasing a flood of images and memories” (Belim, 2024: 13).

Setting out on the thorny road of looking for her identity, Victoria seems to be comparing two parallel worlds — the Ukraine of her childhood and the

present-day country. Thus, there exist two Maidans in her mind — the one where she met with her school friend before leaving for the USA, ate chocolate ice-cream and admired the blossom of chestnut trees in Khreshchatyk, where she felt as if spring would never end; and the Maidan full of smoke and shooting, flooded by the blood of people fighting for the independence and freedom of Ukraine, when she felt as if spring would never come.

On the pages about Holodomor, readers can feel the writer's excruciating pain oozing literally from every line. Here, Victoria Belim combines information from historical sources with her grandmother Valentina's memories, which add to the memoir's emotiveness and turn the national tragedy into her personal one [Mintsys & Yatskiv, 2024: 87]. Victoria cites Stalin's notorious brutal words about worthlessness of a human life, which justified Holodomor in Ukraine: "If only one man dies of hunger, that is a tragedy, if millions die, that's only statistics" (Belim, 2024: 130). Guided by that principle, the Soviet power was trying to bring Ukrainians to their knees and erase the whole nation by starving millions of people. Victoria's grandmother Asya witnessed how in front of all the villagers, members of a requisition brigade beat up her neighbor Orisha for picking up several grains of wheat from the ground. Later, they took the woman away, and thereafter she was never seen again.

Victoria Belim's feelings of grief and pain permeate the whole book. The feelings are caused by the thoughts about the past and present wars, by the death of her relatives. The subjective and expressive reflection of the author's state of mind affects the readers and helps establish their emotional connection with the author, leaving no one indifferent. For example: "On many nights I lay in bed and the only way I could relieve my pain was to imagine a sharp knife cutting through my diaphragm, breaking through my bones, and tearing my flesh" (Belim, 2024: 23). Besides, the choice of adjectives with a strong emotive power highlights the author's feelings and affects the reader too. E. g.: infuriated, dumbstruck, blindsided, heart-wrenching, excruciating, etc.

Writing about the most decisive moments in her life, Victoria Belim uses somatic words in order to depict her overwhelming emotional state by presenting "natural bodily experiences and expressions, <...> unconscious rather than deliberate, genuine rather than artificial, feelings rather than thoughts" (Edwards, 1999: 272–273). For example, when she was watching on TV the events taking place on Maidan in 2014, she was so overcome by emotion that her "heartbeat deafened" her (Belim, 2024: 8). Illustrating the

highest point of excitement when she was approaching her grandmother's house in her second hometown Bereh, Victoria writes: "The slower we drove, sinking into the soft mud, the more my heart raced" (Belim, 2024: 46). When Victoria came to the Regional Archive Bureau in Poltava after a lot of failures to find information about her missing relative, she was so thrilled that her "heart raced" when the chief archivist was opening a book of records (Belim, 2024: 82).

An equally essential role in enhancing emotiveness of the memoir and appealing to the readers' senses is played by the use of sensory language making the narration more authentic and "palpable". For example, the concept of home in Victoria Belim's memory acquires a symbolic meaning, in which acoustic characteristics, smell, taste, and touch complement the images and enable the reader to trace the work of memory in the pictures of the past (Yatskiv, 2021: 166). Thus, describing the house in the Ukrainian town of Bereh, where Victoria spent her childhood and where her grandmother lived, she mentions that its sounds remained unchanged: "the doors creaked in the same high-pitched register", "the wall clock still chimed the hour fifteen minutes late" (Belim, 2024: 55). Writing about her visit to the local church, the author emotionally presents her perspective, combining the acoustic characteristics of the place with its smells: "The prayers echoed against the white walls and faded, leaving behind the soft murmurs and the pale arabesques of incense smoke. Dizzy from the scents of myrrh and oil-banum I stepped outside into the sun, where tolling bells and cooing doves blended into a single bittersweet accord of spring" (Belim, 2024: 87). Symbolic in Victoria Belim's restoring her identity is the cherry orchard planted by her great-grandmother Asya, which "fed and clothed" the family and helped them "survive the chaos of the early nineties" (Belim, 2024: 26). Victoria's orchard is filled with a range of sounds and aromas: "The garden was silent in the limpid light of early morning, and the sounds of my rake and the leaves rustling in my footsteps echoed in the cool air" (Belim, 2024: 272); "Bereh's garden became my endless reservoir of scents and their nuances" (Belim, 2024: 73). Reading about Victoria's walk in the forest, we can breathe in the fragrance of the flowers growing there: "The tiny purple flowers grew in a thick mass underfoot and when I stepped on them, they released a camphorous scent with a lingering sweetness" (Belim, 2024: 256).

Unique tropes and expressive means contribute a lot to the emotiveness of Victoria Belim's memoir. For instance, with great warmth the author describes the Kyiv of her childhood years, where her family lived in the

“so-called khrushchevski apartment”, which was similar to other peoples’ places. The simile and personification she uses in the description of their neighbourhood emphasize that she still loves that city and it is still familiar and dear to her: “<...> I could admire the poplars standing like rows of soldiers on a military parade, <...> and the yellow eyes of windows in a similar set of apartment blocks across the street”. The narration becomes highly personalized due to the repetition of different forms of the first-person-singular possessive and personal pronouns: “Still, **I** liked that Kyiv. It was <...> **mine**”; “Yet it was **my** Kyiv, because **I** discovered it with my father”; “**I** latched onto **my** memories of Ukraine in an attempt to restore what was **mine** and part of **me**” (Belim 2024: 8; 41). Owing to this, the reader can understand the writer’s strong desire to redefine her identity.

While trying to find out what had happened to her missing relative in the 1930s, Victoria Belim asked her grandmother questions, which the latter was reluctant to answer because it was too painful for her to speak about the trauma the family had experienced. The following metaphor implies this idea: “The past into which I delved for stories was a repository of pain for her” (Belim, 2024: 221). Finally, Victoria discovered from the NKVD records which were available in the Poltava archive, that her great-grandfather’s brother had been imprisoned for conspiracy against the Soviet government, and that he had committed suicide in prison. There were a lot of inconsistencies in the reports, which meant that they were full of lies. The writer emotionally conveys this idea with the help of epithets, metaphors and a simile: “The shameless, blatant lies that seeped through every line clung to me like leeches”; “The fog of lies and half-truths made it difficult to orient oneself, to use one’s personal moral compass to analyze the situation” (Belim, 2024: 215–216). Writing about the language of Soviet propaganda, Victoria Belim alludes to George Orwell’s satire and his doublespeak: “The Orwellian language of ‘brotherly assistance’ and ‘liberation’ hid occupations. ‘Disarming dangerous elements’ meant passing a sentence without evidence or trial” (Belim, 2024: 216).

Victoria stayed in Ukraine till 2019. When she was completing her novel, Russia unleashed its full-scale war. Despite feeling overwhelming pain aroused by the war, the writer is full of hope for Ukraine’s victory. She is feeling an unprecedented link with Ukraine and finishes her book symbolically: writing about moving on, taking care of the cherry orchard full of sunlight and birds’ songs, mentioning the proverbial “vivre memento” (Belim, 2024: 286). Hereby, the memoir reaches its emotional peak.

Conclusion. The findings of the present research show that the story told in “The Rooster House: A Ukrainian Family Memoir” by Victoria Belim is connected to the social and cultural environment in which it takes place, along with the alternative resources available within this setting for understanding oneself and society. Simultaneously, it proves that the memoir is characterized by emotiveness which results from (1) the very context of re-defining identity during the war in Ukraine; (2) the description of the author’s own feelings and emotions related to the events and her memories; (3) the use of emotively charged language and tropes (among which metaphors, similes, epithets and allusions prevail); (4) the presence of different forms of personal pronouns; (5) the employment of sensory and somatic language; (6) the author’s being consistent within the whole novel, expressing hope for peace which will be brought by Ukraine’s resilience and victory. All the above-mentioned aspects are aimed at affecting the reader and calling forth their emotional response. In the future, it would be relevant to investigate the concept of MEMORY and ways of presenting it in the memoir.

References

- Absattar A., Mambetova, M., & Zhubay, O. (2022). The potential of emotive language to influence the understanding of textual information in media coverage. *Humanities and social sciences communications*, 9:222. <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01232-2>
- Banhatti, R. (2024). Literary Technique: Emotive Language. *Art of Smart*. <https://artofsmart.com.au/english/emotive-language/>
- Belim V. (2024). *The Rooster House: A Ukrainian Family Memoir*. L.: Virago Press. 286 p.
- Bomer, K. (2005). *Writing a life: Teaching memoir to sharpen insight, shape meaning—and triumph over tests*. Portsmouth, NH: Heinemann.
- Child, D. (2023). How to use emotive language to connect with your audience. *Readable*. <https://readable.com/blog/how-to-use-emotive-language-to-connect-with-your-audience/>
- Edwards, D. (1999). Emotion Discourse. *Culture Psychology*, 5 (3), 271–291.
- Gouthier, D. & Di Bari, M. (2003). Tropes, science and communication. *JCOM* 2(01), A02. <https://doi.org/10.22323/2.02010202>
- Kim, E. (2020). Emotions in Literature: Computational Modelling in the Context of Genres and Characters. <https://elib.uni-stuttgart.de/bitstream/11682/11098/1/dissertation.pdf>
- Kulchytska, O., Erlikhman, A. (2024). London in the Novels by Robert Galbraith: A Text-world Perspective. *Respectus Philologicus*, 46 (51), 91–104. DOI: [http://dx.doi.org/10.15388/RESPECTUS.2024.46\(51\).7](http://dx.doi.org/10.15388/RESPECTUS.2024.46(51).7)

Lai, Leung. (2015). 'I'-Voice, Emotion. *OTE*. 28/1: 154–167. <https://www.scielo.org.za/pdf/ote/v28n1/09.pdf>

Landsborough, D. (2024). Memoir vs. Autobiography: What's the Difference? *Dabble*. <https://www.dabblewriter.com/articles/memoir-vs-autobiography>

Leech, G. (1981). *Semantics. The Study of Meaning*. Second edition — revised and updated. Harmondsworth: Penguin Books.

Lyon, K. (2024). Writing a Memoir. *Author Learning Center*. <https://www.authorlearningcenter.com/writing/nonfiction/w/elements/3050/writing-a-memoir---article>

Macagno, F., & Walton, D. (2014). When Words Are Emotive. In: *Emotive Language in Argumentation*. Cambridge University Press. 5–29.

Mintsy E., & Yatskiv, N. (2024). Poshuky identychnosti e prostorakh pam'iaty (na osnovi romaniv Marie-France Clerc and Victoria Belim [Searching for identity in the domain of memory (based on the novels of Marie-France Clerc and Victoria Belim)]. *Folium*. 5. 84–90. [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32782/folium/2024.5.12>

Nazzal, R. A. (2022). An Emic-Etic approach to the rendition of emotiveness in Mourid Barghouti's autobiography: As an intercultural communication encounter *Cogent Arts & Humanities*, 9: 2009686. 1–17. <https://doi.org/10.1080/23311983.2021.2009686>

Overman, Kristen. (2024). Adding Emotions to Memoir. *Good Story Company*. <https://www.goodstorycompany.com/blog/adding-emotions-to-memoir>

Ricoeur, P. (2004). *Memory, history, forgetting*. [Translated by Kathleen Blamey and David Pellauer]. Chicago & London: the University of Chicago Press. 642.

Wurdeman, Abi. (2024). Memoir vs. Autobiography: How Will You Tell Your Life Story? *Dabble*. <https://www.dabblewriter.com/articles/memoir-vs-autobiography-how-will-you-tell-your-life-story>

Література

Мінцис Е. Є. Пошуки ідентичності у просторах пам'яті (на основі романів Марі-Франс Клер та Вікторії Белім). *Folium*. 2024. Вип. 5. С. 84–90. DOI: <https://doi.org/10.32782/folium/2024.5.12>

Яцків Н. Я. Часопросторова організація автобіографічного роману М. Гагарін «Blonds étaient les blés d'Ukraine». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 36, т. 3. С. 163–169. DOI: 10.24919/2308–4863/36–3–28

Absattar A., Mambetova, M., Zhubay, O. The potential of emotive language to influence the understanding of textual information in media coverage. *Humanities and social sciences communications*. 2022. 9:222. <https://doi.org/10.1057/s41599–022–01232–2>

Banhatti R. Literary Technique: Emotive Language. *Art of Smart*. 2024. <https://artofsmart.com.au/english/emotive-language/>

Belim V. *The Rooster House: A Ukrainian Family Memoir*. L.: Virago Press, 2022. 286 p.

- Bomer K. Writing a life: Teaching memoir to sharpen insight, shape meaning—and triumph over tests. Portsmouth, NH: Heinemann, 2005.
- Child D. How to use emotive language to connect with your audience. *Readable*. 2023. <https://readable.com/blog/how-to-use-emotive-language-to-connect-with-your-audience/>
- Edwards D. Emotion Discourse. *Culture Psychology*. 1999. 5 (3). 271–291.
- Gouthier D., Di Bari M. Tropes, science and communication. *JCOM*. 2003. 2(01), A02. <https://doi.org/10.22323/2.02010202>
- Kim E. *Emotions in Literature: Computational Modelling in the Context of Genres and Characters*. 2020. <https://elib.uni-stuttgart.de/bitstream/11682/11098/1/dissertation.pdf>
- Kulchytska O., Erlikhman A. London in the Novels by Robert Galbraith: A Text-world Perspective. *Respectus Philologicus*. 2024. No. 46 (51). 91–104. DOI: [http://dx.doi.org/10.15388/RESPECTUS.2024.46\(51\).7](http://dx.doi.org/10.15388/RESPECTUS.2024.46(51).7)
- Lai Leung. ‘I’-Voice, Emotion. *OTE*. 2015. 28/1. 154–167. <https://www.scielo.org.za/pdf/ote/v28n1/09.pdf>
- Landsborough D. Memoir vs. Autobiography: What’s the Difference? *Dabble*. 2024. <https://www.dabblewriter.com/articles/memoir-vs-autobiography>
- Leech G. *Semantics. The Study of Meaning*. [Second edition — revised and updated]. Harmondsworth: Penguin Books, 1981.
- Lyon K. Writing a Memoir. *Author Learning Center*. 2024. <https://www.authorlearningcenter.com/writing/nonfiction/w/elements/3050/writing-a-memoir---article>
- Macagno F., Walton D. When Words Are Emotive. In: *Emotive Language in Argumentation*. Cambridge University Press, 2014. 5–29.
- Nazzari R. A. An Emic-Etic approach to the rendition of emotiveness in Mourid Barghouti’s autobiography: As an intercultural communication encounter. *Cogent Arts & Humanities*. 2022. 9:2009686. 1–17. <https://doi.org/10.1080/23311983.2021.2009686>
- Overman K. Adding Emotions to Memoir. *Good Story Company*. 2024. <https://www.goodstorycompany.com/blog/adding-emotions-to-memoir>
- Ricoeur P. Memory, history, forgetting / [Translated by Kathleen Blamey and David Pellauer]. Chicago; London: the University of Chicago Press, 2004. 642.
- Wurdeman Abi. Memoir vs. Autobiography: How Will You Tell Your Life Story? *Dabble*. 2024. <https://www.dabblewriter.com/articles/memoir-vs-autobiography-how-will-you-tell-your-life-story>
- Яцків Н. Часопросторова організація автобіографічного роману М. Нагарін «Blonds étaient les blés d’Ukraine». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. 36 3. С. 163–169. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-3-28>

Стаття надійшла до редакції 17.10.2024 року

ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ТЕКСТІВ

Ситько О. М.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський державний університет внутрішніх справ

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9831-6182>

Пренько Я. О.

викладач

Одеський державний університет внутрішніх справ

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6223-7850>

Юридична термінологія є невід'ємною складовою правової комунікації, що відіграє ключову роль у процесах правозастосування, законодавчої діяльності та судочинства. Точність формулювань у правових текстах визначає ефективність правової системи та рівень доступності правосуддя для громадян. Проте складність юридичної мови часто створює бар'єри для сприйняття та тлумачення нормативно-правових актів як правниками, так і пересічними громадянами. Юридична мова має низку особливостей, які відрізняють її від загальноживованої. Насамперед, це специфічна термінологія, що характеризується точністю, формальністю та часто архаїчністю. Використання латинських виразів, іноземних запозичень і складних синтаксичних конструкцій робить юридичні тексти складними для розуміння. Навіть серед юристів трапляються випадки неоднозначного тлумачення окремих правових норм, що може призводити до правових колізій, зловживань і неоднакового застосування закону на практиці. Однією з проблем є неоднозначність юридичних формулювань, яка може спричинити труднощі в судовій практиці. Наприклад, різні трактування норм права можуть призводити до судових помилок, затягування судових процесів і навіть до винесення суперечливих рішень. У цьому контексті лінгвістична експертиза відіграє важливу роль, допомагаючи роз'яснювати значення термінів, аналізувати зміст правових документів та встановлювати їх відповідність нормам права. Таким чином, юридична термінологія також відіграє важливу роль у діяльності правоохоронних органів. Поліцейські, слідчі та прокурори використовують професійний жаргон, який може бути незрозумілим для звичайних громадян.

Ключові слова: юридична термінологія, правова комунікація, правозастосування, тлумачення законодавства, юридичний жаргон, лінгвістична експертиза, правові тексти, юридична мова.

LEGAL TERMINOLOGY AND ITS IMPACT ON LAW ENFORCEMENT: LINGUISTIC ANALYSIS OF LEGAL TEXTS

Sytko O. M.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Odesa State University of Internal Affairs

Prenko Ya. O.

Lecturer
Odesa State University of Internal Affairs

Legal terminology is an integral part of legal communication, which plays a key role in the processes of law enforcement, legislative activity and judicial proceedings. The accuracy of wording in legal texts determines the efficiency of the legal system and the level of access to justice for citizens. However, the complexity of legal language often creates barriers to the perception and interpretation of legal acts by both lawyers and ordinary citizens. The legal language has a number of features that distinguish it from the common language. First of all, it is a specific terminology characterized by precision, formality and often archaic language. The use of Latin expressions, foreign language borrowings and complex syntactic constructions makes legal texts difficult to understand. Even among lawyers, there are cases of ambiguous interpretation of certain legal provisions, which can lead to legal conflicts, abuses and unequal application of the law in practice. One of the problems is the ambiguity of legal wording, which can cause difficulties in court practice. For example, different interpretations of legal norms can lead to miscarriages of justice, protracted litigation, and even contradictory decisions. In this context, linguistic expertise plays an important role in helping to clarify the meaning of terms, analyze the content of legal documents and establish their compliance with the law. Thus, legal terminology also plays an important role in the activities of law enforcement agencies. Police officers, investigators, and prosecutors use professional jargon that may be incomprehensible to ordinary citizens.

Key words: legal terminology, legal communication, law enforcement, interpretation of legislation, legal jargon, linguistic expertise, legal texts, legal language.

Вступ. Юридична мова є однією з найскладніших функціональних підсистем національної мови, оскільки вона має чітко визначені норми, специфічну термінологію та особливий стиль викладу. Вона формується на перетині мовознавства, права та логіки, що робить її унікальним явищем. Складність юридичної мови обумовлена низкою чинників, серед яких — спеціалізована термінологія, архаїчні конструкції, надмірна формальність, довгі складні речення та неоднозначність формулювань.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо детальніше питання специфічної термінології, яке є однією з головних причин складності

правових текстів. Вона включає як загальновідомі терміни (наприклад, «договір», «позов», «право»), так і вузькоспеціалізовані поняття («прецедентне право», «делікт», «субсидіарна відповідальність»). Часто правові терміни мають латинське походження, що ускладнює їхнє розуміння для осіб, які не мають юридичної освіти. Наприклад, такі вирази, як *habeas corpus* (право на особисту свободу) або *bona fide* (добросовісність), залишаються малозрозумілими для пересічних громадян. Крім того, юридичні терміни часто мають значення, що відрізняється від їх загальнозживаного змісту. Наприклад, слово «особа» в правовому контексті може означати не тільки фізичну особу, але й юридичну. Такі відмінності створюють плутанину, особливо під час сприйняття нормативно-правових актів.

Також варто розглянути питання архаїзмів, які неабияк ускладнюють сучасну юридичну термінологію. Юридична мова зберігає велику кількість архаїзмів, тобто застарілих слів і виразів, які використовуються у сучасному праві через традицію та необхідність збереження усталених правових норм. Наприклад, у правових текстах можна зустріти такі вирази, як «сей», «нарочито», «належним чином». У той час як у повсякденному спілкуванні такі слова майже не вживаються, у юридичних документах вони залишаються актуальними.

Юридична мова відзначається надмірною формальністю, що пояснюється необхідністю точності та чіткості формулювань. Це виражається у використанні складних синтаксичних конструкцій, пасивних дієслівних форм, канцеляризмів. Наприклад, замість простої конструкції «суд ухвалив рішення» у правових текстах можна зустріти: «Рішення було ухвалене судом відповідно до встановленої процедури». Канцеляризми роблять юридичні тексти громіздкими та важкими для сприйняття. Наприклад, у законодавчих актах замість «відповідно до» часто використовується «на підставі чинного законодавства», що ускладнює текст без додаткової змістовної цінності.

Однією з проблем юридичних текстів є також і довгі складнопідрядні речення, що ускладнює їхнє сприйняття. Наприклад, в одному реченні може бути кілька підрядних конструкцій, що призводить до втрати змісту. Ось типовий приклад правового формулювання: «Особа, яка вчинила правопорушення, передбачене частиною другою статті 190 цього Кодексу, за наявності обставин, що пом'якшують відповідальність, може бути звільнена від покарання відповідно до статті 75 цього Кодексу, якщо судом буде встановлено, що подальше

застосування покарання є недоцільним». Такий стиль викладу вимагає значної уваги та аналітичного мислення для розуміння суті правової норми.

Полісемія (багатозначність слів) у праві створює додаткові труднощі. Деякі юридичні терміни можуть мати кілька значень залежно від контексту. Наприклад, слово «закон» може означати як нормативний акт, так і загальний принцип права. Крім того, деякі правові формулювання можуть бути неоднозначними, що призводить до різного тлумачення норм права. Це може стати причиною судових суперечок, правових колізій і необхідності додаткового роз'яснення положень закону через судові рішення або офіційні коментарі. 6. Використання юридичного жаргону Окрім офіційної термінології, у правоохоронних органах та судовій системі існує неофіційний юридичний жаргон, який використовується між професіоналами. Наприклад: «розводити справу» — штучно ускладнювати розгляд справи, «процесуальний цирк» — ситуація, коли сторона зловживає правами в судовому процесі, «пом'якшуючі обставини» можуть жартома називати «знижкою на вирок». Такий сленг може бути незрозумілим для пересічних громадян і сприяти певній віддаленості юридичної спільноти від суспільства.

Юридична мова має низку особливостей, які роблять її складною для сприйняття. Спеціалізована термінологія, архаїзми, латинізми, формальний стиль, складні синтаксичні конструкції та можливість неоднозначного тлумачення ускладнюють доступність правової інформації для населення. Щоб підвищити зрозумілість юридичних текстів, необхідно спрощувати формулювання правових норм, уникати надмірного використання застарілих конструкцій та адаптувати закони до мовних стандартів, зрозумілих громадянам. Крім того, важливим є розвиток юридичної лінгвістики та правового перекладу, які допоможуть зробити законодавство більш доступним для суспільства.

Проблеми тлумачення законодавчих актів через неоднозначність формулювань

Тлумачення законодавчих актів є однією з найбільш складних проблем у правозастосуванні, оскільки юридичні тексти часто містять неоднозначні формулювання, складну термінологію та конструкції, які можуть піддаватися різному розумінню. Неоднозначність правових норм може призводити до правових колізій, судових помилок, зловживань законодавчими лазівками та навіть до порушення прав

людини. Отже, важливо визначити причинно-наслідковий аспект творення такого явища, а саме:

1) Складні та надмірно довгі речення. Юридичні тексти часто містять громіздкі речення зі складнопідрядною структурою, що може ускладнювати їх розуміння. Так, наприклад, у Цивільному кодексі України (ст. 599) зазначено: «Зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином». Проблема: що саме означає «належним чином»? Якщо боржник передав гроші, але без письмової розписки, чи вважатиметься зобов'язання виконаним?

2) Відсутність чітких визначень. Іноді законодавчі акти містять терміни, які не мають чітких визначень, що ускладнює їх застосування. Приклад: У Кримінальному кодексі України є термін «хуліганство» (ст. 296), що визначається як «грубе порушення громадського порядку з явною неповагою до суспільства». Проблема: що саме вважається «грубим порушенням» і «явною неповагою»? В одному випадку суд може визнати бійку хуліганством, а в іншому — простою суперечкою.

3) Відсутність конкретики та оцінні судження. Законодавство часто містить загальні формулювання, що дають простір для суб'єктивного трактування. Приклад: Конституція України (ст. 64): «Права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені в умовах воєнного або надзвичайного стану». Проблема: які саме права можуть бути обмежені? Чи можна обмежити свободу слова або право на власність? Це питання викликає дискусії у правозастосовній практиці.

4) Наслідки неоднозначності законодавчих формулювань. Сюди можна віднести:

— Судові помилки та протиріччя у судовій практиці. Коли закон допускає кілька варіантів тлумачення, суди можуть виносити суперечливі рішення. Приклад: У різних судах України по-різному трактували питання про можливість виселення боржника з житла, якщо воно є його єдиним місцем проживання. Одні суди визнавали, що житло можна конфіскувати, інші — що це суперечить Конституції.

— Правові колізії. Іноді різні законодавчі акти суперечать один одному, що ускладнює їхнє застосування. Приклад: Закон України «Про виконавче провадження» передбачає, що заборгованість може стягуватися з будь-якого майна боржника. Водночас Конституція України гарантує право на житло. Як наслідок, виникає питання, чи можна стягувати борг за рахунок єдиного житла боржника.

– Використання правових лазівок. Неоднозначні формулювання дозволяють правопорушникам маніпулювати законом. Приклад: У законодавстві багатьох країн існують нечіткі визначення податкових пільг, що дозволяє компаніям використовувати «сіру» бухгалтерію, щоб уникати сплати податків.

– Виникнення потреби в офіційних тлумаченнях. Через неоднозначність законодавства Конституційний Суд та Верховний Суд часто змушені давати роз'яснення. Приклад: У 2023 році Верховний Суд України роз'яснив, що компенсація за невикористану відпустку при звільненні є обов'язковою навіть у випадку, якщо працівник працював менше року, оскільки раніше законодавство не давало чіткої відповіді на це питання.

Шляхи вирішення проблеми тлумачення законодавчих актів маємо визначити наступні:

– Удосконалення законодавчої техніки, а саме необхідність уникати складних синтаксичних конструкцій, використовувати точні формулювання та конкретизувати правові норми.

– Введення чітких юридичних визначень. Наприклад, замість загального поняття «законний інтерес» слід вказувати конкретні критерії, за якими цей інтерес може бути визнаний судом.

– Спрощення юридичної мови. Закони та підзаконні акти повинні бути написані зрозумілою мовою, доступною не лише для юристів, а й для громадян.

Таким чином, неоднозначність формулювань у законодавчих актах є серйозною проблемою, яка впливає на ефективність правозастосування, судову практику та дотримання прав людини. Вона може призводити до правових колізій, судових помилок і навіть до зловживання нормами права. Для вирішення цієї проблеми необхідно покращувати законодавчу техніку, розробляти чіткі визначення правових термінів і забезпечувати єдність судової практики.

Використання професійного жаргону в правоохоронних органах є ще однією проблемою юридичної термінології та її впливу на правозастосування.

Юридична термінологія є основним засобом правової комунікації та забезпечує точність у правозастосуванні. Однак у професійному середовищі правоохоронних органів часто використовується не лише офіційна термінологія, а й специфічний професійний жаргон. Його використання має як позитивні, так і негативні наслідки, зокрема

може ускладнювати взаємодію між працівниками правоохоронних органів, судами та громадянами.

Професійний жаргон — це неофіційна лексика, що формується всередині певної професійної спільноти для спрощення комунікації між її членами. У правоохоронних органах він використовується для оперативного обміну інформацією між поліцейськими, слідчими, прокурорами та суддями.

Жаргонні слова та вирази можуть стосуватися:

- Кримінального світу (наприклад, «беспредельщик» — особа, яка не підкоряється кримінальним законам);
- Підозрюваних та потерпілих (наприклад, «об'єкт» — особа, за якою ведеться спостереження);
- Процесуальних дій (наприклад, «закрити справу по тихій» — припинити кримінальне провадження без розголошу);
- Судової системи (наприклад, «розкатати» — винести суворий вирок).

Розглянемо певні аспекти використання жаргонізмів та впливу їх на професійну деформацію мовлення.

1) Жаргонні терміни не мають чітких юридичних визначень, що може призводити до плутанини та неоднозначного тлумачення правових норм. Приклад: У неофіційній розмові слідчий може сказати: «Справу злили, бо не було доказів». З юридичної точки зору це означає, що кримінальне провадження було закрито через недостатність доказів, але саме слово «злили» може створювати уявлення про незаконні дії.

2) Негативний вплив на судову та слідчу практику. Якщо правоохоронці використовують жаргон у процесуальних документах або під час судових засідань, це може впливати на неупередженість суду та ускладнювати розгляд справи. Приклад: якщо в рапорті або судовому документі фігурує фраза «фігурант затриманий за банальний гоп-стоп», то суд може розцінити такий опис як суб'єктивну оцінку, що порушує принцип об'єктивності правосуддя.

3) Вплив на взаємодію з громадянами. Громадяни, які не знайомі з професійним сленгом, можуть неправильно розуміти правоохоронців, що призводить до непорозумінь та зниження рівня довіри до поліції. Приклад: Поліцейський може сказати затриманому: «Зараз ти поїдеш у буцегарню». Для правоохоронця це звичайний жаргон, але затриманий може неправильно зрозуміти ситуацію, що викличе додатковий стрес.

4) Зловживання та маніпуляції. Жаргон може використовуватися для завуальованого опису неправомірних дій або уникнення відповідальності. Приклад: Внутрішньо правоохоронці можуть використовувати вираз «відпрацювати об'єкт», що може означати як законні оперативно-розшукові дії, так і незаконний тиск на особу.

5) Перекручення юридичних понять. Іноді жаргон може спотворювати правове значення понять, що може призвести до юридичних помилок. Приклад: Термін «закрити справу» може мати різні значення: юридично — ухвалити постанову про закриття провадження; неофіційно — припинити розгляд справи будь-яким способом, включно з незаконним.

Після визначення проблематики важливо зазначити і про шляхи вирішення проблеми. Отже:

- Стандартизація юридичної мови, тобто необхідність запроваджувати єдині мовні стандарти для правоохоронців, які виключатимуть використання жаргону в офіційних документах та судовій практиці.

- Професійна підготовка. Під час навчання у закладах вищої освіти МВС та юридичних факультетах слід приділяти увагу правильному використанню юридичної термінології.

- Контроль за правозастосуванням, а саме необхідність запровадити механізми перевірки офіційних документів правоохоронних органів на відповідність юридичній мові та відсутність неофіційних висловів.

- Підвищення правової культури серед населення. Громадянам слід роз'яснювати юридичні терміни, щоб вони могли правильно розуміти офіційну документацію та уникати непорозумінь.

Використання професійного жаргону в правоохоронних органах є неоднозначним явищем. З одного боку, жаргон полегшує внутрішню комунікацію між співробітниками. З іншого боку, його використання може призводити до юридичних помилок, порушення принципу об'єктивності, зниження рівня довіри громадян до правоохоронної системи та навіть зловживань.

Щоб мінімізувати негативний вплив жаргону, необхідно запроваджувати чіткі стандарти юридичної мови, навчати правоохоронців правильному використанню правових термінів та посилювати контроль за якістю документів. Це сприятиме підвищенню рівня правозастосування та ефективнішому захисту прав громадян.

Юридична термінологія є основою правової комунікації, визначаючи зміст нормативно-правових актів, судових рішень та інших

правових документів. Її точність і однозначність мають ключове значення для ефективного правозастосування, оскільки навіть незначна мовна невизначеність може спричинити різні тлумачення правових норм. Однак на практиці юридичні тексти часто містять складні мовні конструкції, двозначні формулювання або спеціалізовані терміни, які можуть утруднювати їхнє правильне сприйняття та застосування.

У цьому контексті важливу роль відіграє лінгвістична експертиза, яка дозволяє аналізувати юридичні тексти з точки зору їхньої семантичної та комунікативної структури, визначати можливі варіанти інтерпретації правових норм і виявляти мовні особливості, що можуть впливати на правозастосування. Вона використовується у судових процесах для тлумачення законодавчих актів, аналізу висловлювань у справах про наклеп, екстремізм чи дискредитацію, а також для уточнення змісту договорів та інших юридичних документів. Лінгвістична експертиза є спеціальним дослідженням текстів правового характеру, що проводиться для визначення їхнього змісту, правової інтерпретації та відповідності нормам законодавства.

До основних функцій лінгвістичної експертизи можна віднести:

- Визначення змісту висловлювань, їхнього можливого тлумачення та правових наслідків.
- Виявлення ознак наклепу, образи, погроз або закликів до насильства у висловлюваннях.
- Аналіз семантичної структури правових текстів для усунення неоднозначностей.
- Дослідження змісту договорів для визначення відповідності їхніх положень правовим нормам.

До сфер застосування лінгвістичної експертизи відносимо

- Кримінальне право — аналіз висловлювань на предмет екстремістських закликів, образ, наклепу.
- Цивільне право — визначення відповідності договорів, рекламних матеріалів, публічних заяв нормам права.
- Адміністративне право — тлумачення законодавчих актів, аналіз правових норм щодо їхньої відповідності офіційній термінології.

У розрізі зазначеної теми важливо визначити і практичне значення лінгвістичної експертизи. Сюди можна віднести:

- Аналіз висловлювань у справах про наклеп та образи У цивільних справах про наклеп та образи експерти визначають, чи містить текст фактичні твердження, що можуть завдати шкоди репутації осо-

би, або ж він є оціночним судженням. Приклад: Якщо журналіст написав: «Посадовець Х украв бюджетні кошти», експерт аналізує, чи висловлювання є твердженням про факт або суб'єктивною оцінкою. Якщо твердження не має доказового підтвердження, воно може бути визнане наклепом.

– Аналіз юридичних документів та договорів Неточність формулювань у договорах може призводити до конфліктів між сторонами. Приклад: У договорі зазначено: «Сторони можуть переглянути умови угоди за необхідності». Лінгвістична експертиза аналізує, що означає «за необхідності» і чи допускає цей термін суб'єктивне тлумачення, що може створити правову невизначеність.

– Аналіз текстів на предмет закликів до насильства У кримінальному провадженні експертиза може допомогти визначити, чи є у тексті заклики до ворожнечі або насильства. Приклад: Висловлювання «Всі чиновники — вороги народу, вони мають бути знищені» може бути визнане прихованим закликом до протиправних дій, що тягне за собою кримінальну відповідальність.

Отже, юридична термінологія є невід'ємним елементом правової системи, проте її складність та багатозначність можуть ускладнювати правозастосування. У цьому контексті лінгвістична експертиза відіграє важливу роль у судових процесах, дозволяючи точно визначати зміст правових текстів, запобігати неоднозначному тлумаченню норм і забезпечувати правову визначеність. Її застосування особливо важливе у справах про наклеп, екстремістські висловлювання, правові спори щодо змісту договорів та інших правових документів. Таким чином, лінгвістичний аналіз правових текстів є необхідним засобом для забезпечення ефективного правозастосування та дотримання принципу юридичної визначеності, що є основою правової держави.

Висновки. Юридична термінологія є фундаментальним елементом правової системи, що забезпечує точність і однозначність правових норм. Вона виконує важливу функцію в правозастосуванні, оскільки правильне розуміння та тлумачення правових текстів безпосередньо впливає на реалізацію прав і обов'язків громадян, діяльність судових та правоохоронних органів. Однак складність юридичної мови, використання вузькоспеціалізованих термінів, архаїчних конструкцій та можливість багатозначного трактування норм можуть створювати труднощі для правозастосування. Це може призводити до право-

вої невизначеності, судових помилок, конфліктів при тлумаченні законодавства та зловживань у юридичній практиці. У цьому контексті лінгвістичний аналіз правових текстів відіграє важливу роль у роз'ясненні та уніфікації правової термінології. Лінгвістична експертиза дозволяє виявляти мовні особливості, що можуть впливати на тлумачення правових норм, запобігати неоднозначності та сприяти правовій визначеності. Її застосування є особливо необхідним у випадках судових розглядів, пов'язаних із наклепом, екстремістськими висловлюваннями, правовими колізіями у договорах та нормативно-правових актах.

Таким чином, юридична термінологія та її лінгвістичний аналіз мають вирішальне значення для ефективного правозастосування. Формування чіткої та зрозумілої правової мови сприяє підвищенню якості правового регулювання, забезпеченню справедливого судочинства та дотриманню принципу верховенства права.

Список літератури

- Баранник О. В. Лінгвістична експертиза тексту: теоретико-методологічні засади. Київ: Інститут української мови НАН України, 2018. 245 с.
- Бойко А. М. Юридична термінологія в сучасному. Одеса: Юридична література, 2020. 312 с.
- Василенко В. Л. Юридична мова як елемент правової культури. *Право України*. 2019. № 4. С. 12–18.
- Гриценко А. О. Юридична лексикографія: проблеми та перспективи. Харків: Право, 2017. 198 с.
- Журавльова Л. А. Лінгвістична експертиза у кримінальному судочинстві. *Вісник кримінального права*. 2021. № 2. С. 57–63.
- Кононенко І. О. Правова лінгвістика: підручник. Київ: Наукова думка, 2019. 280 с.
- Кочубей Л. А. Лінгвістична експертиза текстів як засіб протидії інформаційним правопорушенням. *Юридична мова та юридичне мислення*. 2020. № 1. С. 45–53.
- Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Київ: Алерта, 2022. 524 с.
- Тараненко О. О. Лінгвістичні аспекти тлумачення правових норм. *Юридична наука*. 2018. № 3. С. 78–85.
- Українське законодавство: мова, стиль, термінологія. Київ: Парламентське видавництво, 2021. 356 с.

References

- Linguistic examination of the text: theoretical and methodological principles. Kyiv: Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2018. 245 c.
- Boyko AM Legal terminology in the modern world. Odesa: Legal Literature, 2020. 312 c.
- Vasylenko V. Legal language as an element of legal culture. Kyiv: Law of Ukraine, 2019. № 4. C. 12–18.
- Legal lexicography: problems and prospects. Kharkiv: Pravo, 2017. 198 c.
- Zhuravleva LA. Linguistic examination in criminal proceedings. Kyiv: Bulletin of Criminal Law, 2021. № 2. C. 57–63.
- Kononenko, I. O. Legal linguistics: a textbook. Kyiv: Naukova Dumka, 2019. 280 c.
- Kochubey LA. Linguistic examination of texts as a means of counteracting information offenses. Legal language and legal thinking. Kyiv: Pravo, 2020. № 1. C. 45–53.
- Skakun O. F. Theory of State and Law. Kyiv: Alerta, 2022. 524 c.
- Linguistic aspects of interpretation of legal norms. Yurydychna nauka, 2018. № 3. C. 78–85.
- Ukrainian legislation: language, style, terminology. Kyiv: Parliamentary Publishing House, 2021. 356 c.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2024 року

ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ

Редакційна колегія приймає до публікації у збірнику статті, що містять теоретично вагомі й достовірні результати власних наукових досліджень, які виконані на високому професійному рівні із залученням останніх досягнень вітчизняної та зарубіжної філології. Статті повинні мати такі необхідні елементи:

Вступ (розкривається актуальність дослідження; здійснюється постановка проблеми та аналіз попередніх досліджень і публікацій; формулюються мета і завдання).

Методи та методики дослідження (висвітлюється процедура теоретико-методологічного та/або експериментального дослідження).

Результати та обговорення (викладається основний матеріал так, щоб була зрозумілою суть теоретичного та/або емпіричного дослідження; дискусії щодо висвітленої проблематики).

Висновки (здійснюється узагальнення результатів, передбачаються перспективи подальших досліджень).

Редакція Збірника у своїй діяльності керується наступними етичними принципами:

виконує вимоги Комітету з етики в публікаціях — Committee on Publication Ethics (COPE), Будапештської Декларації відкритого доступу до рецензованих наукових видань та наукових досліджень — Budapest Open Access Initiative (BOAI) та Берлінської Декларації про відкритий доступ до наукових і гуманітарних знань — Berlin Declaration Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities).

Основні мови — українська, англійська, німецька, іспанська. Кожна стаття супроводжується розширеним авторським резюме англійською мовою.

Під час подання рукопису до журналу автори повинні підтвердити його відповідність всім встановленим вимогам, вказаним нижче. В разі виявлення невідповідності поданої роботи пунктам цих вимог редакція повертатиме авторам матеріали на доопрацювання.

Це подання раніше не було опубліковане і не надсилялося до розгляду редакціям інших журналів.

Технічне оформлення тексту статті

Поля: нижнє, верхнє, лівє, правє — 2 см.

Редактор: MS Word.

Гарнітура: Times New Roman, кєгль (розмір) 14, інтервал — 1,5.

Текст набирається без переносів.

Стаття подається за такою СТРУКТУРОЮ:

УДК (по лівому краю)

НАЗВА СТАТТІ (по центру)

Ім'я та прізвище автора (по центру)

Вчене звання, науковий ступінь, посада (по центру)

Місце роботи, e-mail, ORCID iD та / або ResearcherID автора
(по центру)

Анотації та ключові слова українською, англійською мовами
(кожна по 1800 знаків (230–250 слів).

Ключові слова (5–8 слів чи словосполучень).

Текст статті.

Список літератури.

References.

Першою наводиться анотація мовою, якою написана стаття.

Перед анотаціями українською, англійською мовами розміщується назва статті, прізвище автора та інформація про нього відповідною мовою.

Ілюстрації (схеми, графіки, діаграми тощо) нумеруються у межах статті і супроводжуються підмалюнковими підписами, наприклад: Рис.1. Графік залежності показника *a* від показника *b*. Цифровий матеріал може оформлюватись у таблиці, які теж нумеруються в межах статті і супроводжуються назвою над таблицею по центру.

Окремі слова латиницею, що включені в кириличний текст, а також ілюстративні приклади виділяються курсивом, наприклад: Д. Артідж свого часу запропонував термінопоняття «*culturally and ideologically situated reader*». Приклади, що складаються більше ніж з одного речення, виокремлюються в абзац та друкуються із відступом 10–15 мм від лівого берега. У разі наявності перекладу ілюстративної цитати він друкується з таким саме відступом.

Вимоги до оформлення посилань на літературні джерела в тексті статті

Цитування та внутрішньотекстове посилання на літературні джерела подаються відповідно до стилю (АРА) з використанням дужок, наприклад: (Залевська, 2005). Якщо зазначається сторінка джерела, вона подається через двокрапку (Залевська, 2005: 125). У списку літератури обов'язково мають міститися всі наукові джерела, прізвища авторів яких згадуються в тексті статті.

Вимоги до оформлення списку літератури (References)

Список літератури оформлюється відповідно до вимог «ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», що вступив у дію 01.07.2016). Список літератури не нумується та друкується 12 кеглем, міжрядковий інтервал 1.

References оформлюється відповідно до міжнародного стандарту **APA (American Psychological Association (APA) Style)**, що можна зробити на сайтах автоматичного формування посилань:

- Citation Machine (<http://www.citationmachine.net/apa/cite-a-book>)
- <http://www.bibme.org/apa/book-citation/manual>

References не нумеруються та друкуються 12 кеглем, міжрядковий інтервал 1.

Онлайнкові транслітератори:

- Стандартна українська транслітерація (Паспортна КМУ 2010) (<https://slovnuk.ua/translit.php>)

За наявності у цитованих джерелах DOI даний цифровий ідентифікатор зазначається у відповідному посиланні.

Перевірити наявність DOI можна на сайті <https://www.crossref.org/>

Окремим файлом надаються дані про автора:

- 1) прізвище, ім'я, по батькові (українською мовою згідно з паспортом),
- 2) науковий ступінь,
- 3) вчене звання,
- 4) статус аспіранта, докторанта, здобувача (в разі наявності такого),
- 5) місце роботи і посада, e-mail, ORCID iD.

РЕФЕРУВАННЯ, ІНДЕКСУВАННЯ ТА АРХІВУВАННЯ

«Наукова періодика України» (НБУВ),

УРЖ «Джерело» (Ukrainian abstracting journal "Dzherelo"),

«Україніка наукова» (Bibliographic Database "Ukrainica Scientific"),

«Наукова періодика України» (УРАН),

Електронний архів-репозитарій (elONUar) Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,

Українські наукові журнали,

Ulrich's Periodicals Directory,

Index Copernicus Journals Master List, (ICV 2023: 85,26)

Google Scholar,

Base-search,

DOAJ,

Slavic Humanities Index.

Усім статтям призначаються цифрові ідентифікатори DOI

КООРДИНАТИ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СЕКРЕТАРЯ

Матієнко-Сільницька Анна Валеріївна

— телефон: +38(063)1239400

— e-mail: matienkoanna07@gmail.com

Звертаємо Вашу увагу, що збірник розміщується на власному сайті
<http://rgnotes.onu.edu.ua>

ЗМІСТ

ДОСЛІДЖЕННЯ ФОНОСЕМАНТИЧНИХ ЯВИЩ У ХУДОЖ- НЬОМУ ТЕКСТІ	
Андріїва С. С.	4
НЕОЛОГІЗМИ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗ- НАВСТВІ: ВИЗНАЧЕННЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ, ПЕРЕКЛАД	
Безпалова К. В., Коваленко О. В.	15
АСОЦІАТИВНО-МЕТАФОРІЧНА МОТИВАЦІЯ ФУТБОЛЬ- НИХ ТЕРМІНІВ	
Богуславський С. С., Чумаков О. М., Мельничук О. Л.	31
ПЕРЕКЛАД ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ	
Болдирева А. Є., Яровенко Л. С.	40
ОСОБЛИВОСТІ НАБУТТЯ ПЕРЦЕПТИВНО-АРТИКУЛЯ- ЦІЙНИХ НАВИЧОК З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК МОВИ НА- ВЧАННЯ В АВСТРІЇ	
Васильченко О., Вербицька Т.	52
ЕКФРАЗИС У РОМАНІ "THE RAFFAEL AFFAIR" («ЗАГАДКА РАФАЕЛЯ») ІЄНА ПІРСА	
Дубровська-Томченко Є. В.	66
ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ МОРЯКІВ З ІНДІЇ ТА КИТАЮ	
Єфанова І. А.	75
ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЙ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ	
Матузкова О. П., Марченко В. В.	84
ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У РАКУРСІ СУЧАС- НОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА	
Матузкова О. П., Стращенко Д. В.	101
ЕМОТИВНІСТЬ СУЧАСНОЇ МЕМУАРНОЇ ЛІТЕРАТУРИ: НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ВІКТОРІЇ БЕЛІМ	
Мінцис Е. Є.	118
ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРАВО- ЗАСТОСУВАННЯ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ТЕКСТІВ	
Ситько О. М., Пренько Я. О.	129
	145

Згідно з Рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 429 від 22.02.2024 р. збірник **zareestrovaniy yak drukovane media** з ідентифікатором R30—02961.

Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»): Наказ МОН України № 627 від 14.05.2020 р. (Додаток 2), філологічні науки, спеціальність 035 Філологія.

Затверджено до друку вченою радою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (*Протокол № 6 від 17.12.2024 р.*)

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet вченою радою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (*Протокол № 6 від 17.12.2024 р.*)

Відповідальний за випуск *Матієнко-Сільницька А. В.*
Макет *Матієнко-Сільницька А. В.*

Тираж 100 прим. Зам. 162.

Адреса редколегії:

Французький бульвар, 24/26, кімн. 109, м. Одеса, 65058, Україна
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, факультет РГФ

Телефон +38(048)681284

Факс +38(048)7233515

email: zapysky.rgf.editor@gmail.com

Надруковано у друкарні видавництва «Астропринт»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.

65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21

Телефон: (0482) 37–14–25, 33–07–17 (048) 7–855–855

email: astro_print@ukr.net

www.astroprint.ua

ISSN 2307-4604. Записки з романо-германської філології. 2024. Вип. 2(53). 1–147.